

Uzmanlık Tezleri Serisi No: 254

REKABET KURUMU

REKABET HUKUKUNDA BEYAN DELİLLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

HASAN YILDIRAY KARAYEL

REKABET HUKUKUNDA BEYAN DELİLLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hasan Yıldırım KARAYEL

Ankara 2026

©Bu eserin tüm telif hakları
Rekabet Kurumuna aittir. 2026

Baskı, Nisan 2026
Rekabet Kurumu-ANKARA

Bu kitapta öne sürülen fikirler eserin yazarına aittir;
Rekabet Kurumunun görüşlerini yansıtmaz.

Bu tez, Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı Ferhat TOPKAYA, Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Hakan BİLİR, Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı Haluk Recai BOSTAN, Rekabet Kurumu Başkanışmanı Nazlı Varol, II. Denetim ve Uygulama Dairesi Başkanı Burak BÜYÜKKUŞOĞLU'ndan oluşan Tez Değerlendirme Heyeti tarafından 03 Haziran 2024 tarihinde yürütülen Tez Savunma Toplantısı sonucunda yeterli ve başarılı kabul edilmiştir.
Tez yazarı Hasan Yıldırım KARAYEL, 02.09.2024 tarihinde yapılan Yeterlik Sınavı ve 08.10.2024 tarihinde yapılan Sözlü Sınavda başarılı olmuş ve Başkanlık Makamının 18.10.2024 tarih ve 98734 sayılı onayı ile Rekabet Uzmanı olarak atanmıştır.

YAYIN NO

442

“Eşime..”

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR..... iii

GİRİŞ.....1

BÖLÜM 1

HUKUKTA BEYAN DELİLLERİ

1.1. GENEL OLARAK DELİL KAVRAMI.....3

1.2. İDARİ YARGILAMADA VE İDARİ USULDE BEYAN DELİLLERİ.....4

1.2.1. İdari Yargılama Usulünde Beyan Delilleri.....4

1.2.2. İdari Usulde Beyan Delilleri.....5

1.3. CEZA MUHAKEMESİNDE BEYAN DELİLLERİ7

BÖLÜM 2

AB REKABET HUKUKUNDA EX POST DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. DELİL KAVRAMI VE DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNE
İLİŞKİN İLKELER12

2.2. GENEL OLARAK EX POST DELİLLERE YAKLAŞIM15

2.3. EX POST DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE
KULLANILAN ÖLÇÜTLER19

2.3.1. Bilginin Kaynağı20

2.3.2. Yanlış veya Yanıltıcı Bilgi Vermenin Sonuçları22

2.3.3. Beyanda Bulunanın Menfaati24

2.3.4. Bilginin Derinliği, Kesinliği ve Tutarlılığı26

2.3.5. Beyanın Diğer Delillerle Desteklenmesi27

2.4. ADİL YARGILANMA HAKKI ÇERÇEVESİNDE EX POST
DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ32

2.4.1. Kendini Suçlayıcı Beyanda Bulunmama Hakkı32

2.4.2. İdari Aşamada Tanık Sorgulama İmkanının Kısıtlı Olması36

2.5. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ 38

BÖLÜM 3

TÜRK REKABET HUKUKUNDA BEYAN DELİLLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. TÜRK REKABET HUKUKUNDA DELİLLERE VE DELİLLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN İLKELER..... 40

3.2. KURUL KARARLARI IŞIĞINDA BEYAN DELİLLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ 44

3.3. ADİL YARGILANMA HAKKI ÇERÇEVESİNDE BEYAN
DELİLLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ..... 53

3.3.1. Çekirdek Ceza Hukuku Güvencelerinin İdari Cezalar Bakımından
Uygulanması..... 53

3.3.2. Türk Rekabet Hukukunda Tanık Sorgulama Hakkının
Uygulanabilirliği..... 55

3.3.3. Türk Rekabet Hukukunda Kendini Suçlayıcı Beyanda Bulunmama
Hakkının Uygulanabilirliği..... 62

3.4. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ 66

SONUÇ VE ÖNERİLER 68

ABSTRACT 72

KAYNAKÇA..... 73

KISALTMALAR

1/2003 Sayılı Tüzük	:	Avrupa Topluluğunu Kuran Anlaşmanın 81 ve 82. Maddelerinin Uygulanmasına İlişkin 1/2003 sayılı Konsey Tüzüğü
2010/2 sayılı Tebliğ	:	2010/2 sayılı Rekabet Kurulu Nezdinde Yapılan Sözlü Savunma Toplantıları Hakkında Tebliğ
2019/1 sayılı Direktif	:	Üye Devletlerin Rekabet Otoritelerinin Etkinliğinin ve İç Pazarın İşleyişinin Güçlendirilmesine ilişkin 2019/1 sayılı AB Direktifi
4054 sayılı Kanun	:	4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
A.g.k.	:	Adı Geçen Karar
AB	:	Avrupa Birliği
ABAD	:	Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ABİDA	:	Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Anlaşma
AİHM	:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Anayasa	:	2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası
AYM	:	Anayasa Mahkemesi
B. No	:	Başvuru Numarası
Bkz.	:	Bakınız
CMK	:	5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu
E.	:	Esas Numarası
Genel Mahkeme	:	Avrupa Birliği Genel Mahkemesi
HMK	:	6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İDDK	:	Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu
İYUK	:	2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu
K.	:	Karar Numarası
Komisyon	:	Avrupa Birliği Komisyonu
Kurul	:	Rekabet Kurulu
Kurum	:	Rekabet Kurumu
No	:	Sayı
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
Para.	:	Paragraf

Pişmanlık Duyurusu	:	Kartel Dosyalarında Cezadan Bağışıklık ve Ceza İndirimi Hakkında 2006 tarihli Komisyon Duyurusu
S.	:	Sayfa
TBK	:	6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
Vd.	:	Ve Diğerleri
Vol.	:	Cilt
YCGK	:	Yargıtay Ceza Genel Kurulu

GİRİŞ

Rekabet politikası, mal ve hizmet piyasalarında tüketicilerin faydasına olarak rekabetçi fiyat seviyesinin oluşmasına ve piyasaların inovasyona açık kalmasına katkı sağlamakta, ekonomik gelişme ve kalkınma hedefine ulaşılması bakımından en önemli politika araçlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Rekabet politikası amaçlarına ulaşılmasında ise rekabet hukuku kurallarının etkin bir şekilde uygulanması kritik önem taşımaktadır.

Rekabet hukukunda hangi teşebbüs davranışlarının ihlal teşkil edeceği hususu rekabet hukukunun esasını oluşturmakta olup bu alan, çok sayıda akademik çalışmanın da konusunu oluşturmuştur. Öte yandan, rekabet soruşturmalarında takip edilen idari usulde, rekabet ihlallerinin hangi delillerle ve nasıl ispat edileceği konusu ise rekabet hukuku uygulamasının en tartışmalı alanlarından birini teşkil etmektedir.

Ülkemizde idari usulün bir parçası olan rekabet soruşturmalarında delil serbestisi ilkesinin geçerli olduğu kabul edilmektedir. Delil serbestisi ilkesinin bir sonucu olarak, hukuka uygun olarak elde edilen ve somut olayla ilgili olan her bulgu delil olarak kabul edilebilmektedir.

Rekabet Kurulunun (Kurul) soruşturmalarda delil elde etmeye yönelik yetkileri temel olarak 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (4054 sayılı Kanun)'un 14. maddesinde düzenlenen bilgi isteme ve 15. maddesinde düzenlenen yerinde inceleme yetkilerinden oluşmaktadır.

Herhangi bir rekabet ihlali dosyasında, idari soruşturma aşamasında toplanan deliller genellikle soruşturma altındaki tarafların davranışlarına ilişkin elde edilen eş zamanlı belgeler (ihlalin gerçekleştiği döneme ait belgeler) ile soruşturma sırasında verilen beyanın (beyan delilleri veya ex post deliler¹) bir kombinasyonu olmaktadır.

Günümüzde rekabet ihlallerine yönelik farkındalığın yükselmesi, bir yandan izlenen uyum programları ile teşebbüsleri davranışlarını rekabet hukuku kuralları

¹ Avrupa Birliği rekabet hukukunda rekabet ihlallerine ilişkin incelemenin başlangıcından sonra (*in tempore suspecto*) oluşturulan ve soruşturma tarafı teşebbüsler veya üçüncü kişilerin beyanından ibaret olan deliller ex post deliller olarak adlandırılmaktadır.

ile uyumlandırmaya iterken diğerk yandan rekabet ihlallerinin gizlenmesine yönelik motivasyonda artışa sebep olmaktadır. Nitekim 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesinin gerekçesinde bu durum, *“Rekabeti kısıtlayıcı anlaşmaların yasaklandığı bir hukuk düzeninde genellikle bu tür anlaşmalar gizli yapılmakta ve bunların varlığının ispatı oldukça güç, bazen de imkânsız olmaktadır.”* ifadeleri ile yer bulmuştur. Bu durum Rekabet Kurumunun (Kurum) rekabet ihlalleri bakımından eş zamanlı belge delillerine ulaşması önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.

Belirtmek gerekir ki günümüze kadar oluşan Kurul içtihadı ağırlıklı olarak eş zamanlı belgelere dayanmaktadır. Ancak eş zamanlı belgelere ulaşmada yaşanan zorlukların beyan delillerinin ispat faaliyetindeki önemini artıracığı düşünülmektedir. Bu nedenle, rekabet hukukunda beyan delillerinin ispat gücünün ve ispat faaliyetindeki rolünün ne şekilde değerlendirilmesi gerektiği üzerine gerçekleştirilecek bir çalışmanın yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Bu kapsamda, çalışmanın birinci bölümünde öncelikle rekabet soruşturmalarının bir idari usul olmasından hareketle idari usulde ve idari yargılama usulünde beyan delillerinin ne şekilde ele alındığına yönelik bilgi verilecektir. Rekabet soruşturmaları sonucunda uygulanan idari yaptırımların çoğunlukla idari cezalar olduğu dikkate alındığında rekabet hukuku ile ceza hukuku arasında da yakın bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Bu nedenle, yine çalışmanın birinci bölümünde ceza hukukunda beyan delillerinin değerlendirilmesine ilişkin açıklamalara yer verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde beyan delillerinin değerlendirilmesine yönelik AB Adalet Divanı (ABAD), AB Genel Mahkemesi ve AB Komisyonu (Komisyon) kararlarına yer verilecek ve konuya ilişkin doktrindeki görüşler ve tartışmalar açıklanacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Türk rekabet hukukunda beyan delillerinin ele alınması bakımından, Danıştayın, idare mahkemelerinin ve Kurulun içtihadı hakkında bilgi verilecek ve konuya ilişkin doktrindeki tartışmalara değinilecektir. Ayrıca, beyan delilleri ile doğrudan ilgisi nedeniyle adil yargılanma hakkı kapsamında yer alan çekirdek ceza hukuku güvencelerinden tanık sorgulama hakkı ve kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkının rekabet soruşturmalarına uygulanabilirliği tartışılacaktır.

BÖLÜM 1

HUKUKTA BEYAN DELİLLERİ

Rekabet hukukunda beyan delillerinin değerlendirilmesi konusu ele alınmadan önce bu bölümde genel olarak delil kavramına değinilecek ve rekabet hukukuyla yakın ilişkili hukuk disiplinleri olmaları nedeniyle idare ve ceza hukukunda beyan delillerinin nasıl ele alındığı açıklanacaktır.

1.1. GENEL OLARAK DELİL KAVRAMI

Hukuki anlamda delil (kanıt/ispat vasıtası), bir uyuşmazlık konusu olayı temsil eden, olayın yeniden canlandırılmasına yarayan her türlü araç olarak tanımlanmaktadır (Centel ve Zafer 2022, 252). Bir diğer deyişle maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacıyla kullanılan araçlara delil denmektedir (Gedik 2022, 60).

Delil olabilecek vasıtaların gerçekçi olması, akla uygun olması, olayı temsil edici olması, ispat bakımından ilgili olması ve hukuka uygun olması gereklidir (Küçük 2021, 557).

Yargıtay Ceza Genel Kurulu (YCGK) da bir kararında “*gerçeğe ulaşmada mantık yolunun izlenmesi gerekir. Gerçek; akla uygun ve realist, olayın bütünü veya bir parçasını temsil eden kanıtlardan veya kanıtların bütün olarak değerlendirilmesinden ortaya çıkarılmalıdır*” şeklinde hüküm kurmuştur².

Yargılama usullerinde amaçların farklılaşması, delil ve ispat konusuna yaklaşımı da şekillendirmektedir. Bu bağlamda hukuk, ceza ve idari yargılama usulleri arasında farklılıkların olması, kullanılan araçların ve usulün farklılaşmasının gerekçesini oluşturmaktadır (Kelek 2023, 213). Uyuşmazlık konusu somut olayın ispatı bakımından delil sistemleri; hâkimin her türlü delili vicdani kanaatine göre dikkate alabileceği “vicdani delil sistemi” ve belirli vakıaların sadece belirli delillerle ispat edilebildiği “kanuni delil sistemi” olmak üzere iki kategori altında sınıflandırılmaktadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK)’nda öngörülen belirli bir miktarı aşan uyuşmazlıklar bakımından senetle

² YCGK, 19.04.1993 tarih, E. 1993/6-79, K. 1993/108.

ispat zorunluluğu ve senede karşı senetle ispat zorunluluğu kanuni delil sisteminin geçerli olduğu alanlara örnek olarak gösterilebilir.

Öte yandan, vicdani delil sisteminin uygulandığı rekabet hukukunda delil serbestisinin ve delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesinin benimsenmiş olması sebebiyle ispat kabiliyetini haiz ve maddi vakiya ilişkin her şey delil olarak kabul edilebilir.

1.2. İDARİ YARGILAMADA VE İDARİ USULDE BEYAN DELİLLERİ

Bu başlık altında öncelikle idari yargılamada beyan delillerinin ne şekilde ele alındığı açıklanacak, ardından rekabet soruşturmalarının da dâhil olduğu idari usul³ rejimi kapsamında beyan delillerinin ispat vasıtası olarak kullanıldığı idari soruşturmalara değinilecektir.

1.2.1. İdari Yargılama Usulünde Beyan Delilleri

İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK)'nun 20. maddesinin birinci fıkrasında yer alan

Danıştay ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her çeşit incelemeleri kendiliklerinden yaparlar. Mahkemeler, belirlenen süre içinde lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini, taraflardan ve ilgili diğer yerlerde isteyebilirler.

hükmü, idari yargıda delil serbestisinin kabul edildiğini göstermektedir (Gözübüyük 2020, 437).

İdari yargıda yazılı usulün benimsenmesi, incelemenin dosya üzerinden yapılması ve İYUK'un idari yargılamada hangi delillerden istifade edilebileceğine ilişkin 31. maddesinde HMK'nın tanık deliline ilişkin hükümlerine atıfta bulunulmaması sebepleriyle idari yargılamada tanık dinlenmemektedir (Karahanoğulları 2019, 561; Gözübüyük 2020, 437; Gözübüyük ve Tan 2016, 936). Ancak esasında, tanık dinlenilmesi hususunda İYUK'ta açık bir engel bulunmamaktadır (Ulusoy 2022, 181).

³ İdari usul ya da idari prosedür; idari işlemin henüz daha tesis edilmeden önceki hazırlık aşamasında, yapılışı aşamasında, yapılışı sonrasında, tebliğinde veya duyurulmasında, gerekçelendirilmesinde, ilgililerin işleme idari yoldan itirazında, işlemin kaldırılmasında, geri alınmasında, değiştirilmesinde izlenmesi gereken her türlü yönetimin ve kuralın önceden derli toplu biçimde bireylerin bilgisine sunulması ve bireylerin bu yöntemleri öngörebilmelerinin sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Ulusoy 2023, 297-300).

Günday'a göre (2022, 415), bir idari işlemin dayanağını teşkil eden, işlemin sebep unsurunu oluşturan maddi olayların gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmek ve bu tespit doğrultusunda işlem yapmak yetkisi idareye tanınmış bir yetkidir. Bu nedenle, idari yargıda maddi olayların gerçekleşip gerçekleşmediğinin tanık dinlemek suretiyle tespit edilmesi idarenin yerine geçerek idari bir yetkinin kullanılması anlamına gelir.

İYUK'un 31. maddesinde HMK'nın keşfe ilişkin hükümlerine yapılan atıfla HMK'nın 290. maddesinde yer alan hâkimin keşif sırasında bilirkişi ve tanık dinleyebileceğine yönelik hükümden hareketle idari yargıda keşif ile sınırlı olarak tanık dinlenebileceğini ileri sürmek mümkündür⁴. Danıştay'ın keşif sırasında tanık dinlenebileceğine yönelik doğrudan bir içtihadı bulunmamakla birlikte, Yüksek Mahkeme birtakım kararlarında, keşif sırasında alınan tanık ifadeleri bakımından herhangi bir çekince belirtmemiştir⁵ (Çebi Özbuğdaycı 2021, 32-33).

Bununla birlikte, tanık anlatımlarından yazılı olarak yararlanılmakta olup yargılama esnasında doğrudan olmasa da idari aşamada alınan tanık beyanı, işlem dosyasının bir parçası olarak yargı mercii tarafından incelenmektedir (Günday 2022, 416; Karahanoğulları 2019, 562). Zira özellikle idari yaptırımlara sebebiyet veren fiillerin ispatı bakımından tanık beyanı yüksek ölçüde ehemmiyet arz etmektedir.

Doktrinadaki hâkim görüş, idari yargıda tanık dinlenemeyeceği yönünde olmakla birlikte, idari yargılama usulünde bazı durumlarda tanık dinlenmesine ihtiyaç duyulabileceği, re'sen araştırma ilkesinin tanık deliline başvurmaya elverişli olduğu hususu da savunulmaktadır (Çağlayan 2015, 353; Kaplan 2020, 505; Öztoprak 2021, 1400-1401).

1.2.2. İdari Usulde Beyan Delilleri

İdari soruşturmalar neticesinde uygulanan cezalar temel olarak disiplin cezaları, regülatif cezalar ve kabahat cezaları olarak üç başlık altında ele alınmaktadır. Disiplin cezaları, idarenin kurum içi düzeninin korunması amacıyla uyguladığı cezalar olarak tanımlanmaktadır. Rekabet hukuku kapsamında verilen

⁴ Aynı zamanda adli yargı mercilerince alınan tanık beyanının idari yargıda esas alınması mümkündür. Bu yönde bkz. Öztoprak (2021, 1365); İDDK, 04.12.2019 tarih, E.2018/1785, K.2019/4095.

⁵ Danıştay, 10.D., 23.11.1992 tarih, E.1991/609, K.1992/4099; Danıştay, 10.D., 08.10.2001 tarih, E.1999/4852, K.2001/3433.

cezaların da dâhil olduğu regülatif cezalar çoğu durumda ekonomik kamu düzeninin korunması amacıyla, kabahat cezaları ise genel kamu düzeninin korunması amacıyla uygulanan cezalardır. Nicelik yönünden incelendiğinde regülatif nitelikteki cezaların muhatapları üzerinde kabahat cezalarına göre daha ağır etki doğurduğu söylenebilecektir (Ulusoy 2013, 140).

5326 sayılı Kabahatler Kanunu idari yaptırımlar bakımından genel kanun niteliğindedir. Anılan Kanun'un -yaptırımların yargısal denetimini düzenleyen-28. maddesinin altıncı fıkrasında “*Dinlemede sırasıyla; (...) diğer deliller ortaya konulur.*” hükmü yer almakla delil serbestisinin kabahatler hukuku bakımından geçerli olduğu anlaşılmaktadır (Kangal 2011, 311). Bununla birlikte, idari soruşturmalar bakımından yaptırım kararlarına esas alınabilecek delillere yönelik düzenlemelere özel kanunlarda da yer verilmiştir.

Bu kapsamda, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu kapsamındaki disiplin soruşturmalarına ilişkin olarak, Kanun'un 129. maddesinde; yüksek disiplin kurullarının gerekli gördükleri takdirde, ilgilinin özlük dosyasını ve her nevi evrakı incelemeye, ilgili kurumlardan bilgi almaya, “yeminli tanık ve bilirkişi dinlemeye veya niyabeten dinletmeye”, mahallen keşif yapmaya veya yaptırmaya yetkili oldukları hükme bağlanmıştır.

Bu tür soruşturmalar bakımından idari aşamada tanık beyanının alınmamış olması mahkemeler tarafından eksiklik olarak değerlendirilmekte ve uygulanan disiplin cezası eksik inceleme nedeniyle iptal edilmektedir (Çınarlı ve Azak 2021, 511). Danıştay,

Davacının dava konusu disiplin cezasıyla cezalandırılmasına neden olan olaya şahit olan tüm şahısların ifadeleri alınmaksızın, dolayısıyla davacının üzerine atılı fiili işlediği şüpheye yer bırakılmayacak şekilde somut delillerle ortaya konulmaksızın tesis edildiği anlaşılan dava konusu işlemde hukuka uyarlık görülmemiştir.⁶

şeklindeki değerlendirmesiyle tanık beyanının disiplin hukukundaki önemini vurgulamaktadır (Kelek 2023, 235).

Danıştay, disiplin soruşturmaları sırasında alınan tanık ifadelerini değerlendirirken ifadelerin çelişkili olması, somut olayı açıklığa kavuşturmada

⁶ Danıştay, 5.D., 21.11.2019 tarih, E.2018/4585, K.2019/6181.

yetersiz olması ve ifadelerin sadece aleyhe olan kısımlarının soruşturma raporuna derç edilmesi gibi durumların varlığı halinde disipline aykırı fiilin her türlü şüpheden uzak, kesin ve inandırıcı delillerle ispatlanamadığı gerekçesiyle idari işlemi iptal edebilmektedir (Öztoprak 2021, 1384-1385).

Uygulamada tanık beyanın kullanıldığı bir diğer alan ise vergi hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklardır. Örneğin ikmalen vergi tarh edebilmek amacıyla idari aşamada tanık ifadelerinden yararlanılmaktadır. İdari aşamada kullanılan tanık beyanın hükme esas alınabilmesi için beyanın güvenilirliğine ilişkin kuşku yaratacak bir hususun bulunmaması gereklidir. Danıştay bir kararında,

Alıcı ve satıcı arasında icra takibi nedeniyle husumet doğduğundan alıcıların her zaman için satıcılar aleyhine ifade vermeleri mümkün görülmektedir. Maddi delil, niteliği gereği gerçeği yansıtan olgulardan oluşur. Olayımızda ise gerçeğe gölge düşürecek ilişkiden dolayı alıcı ifadelerini sağlıklı kabul etmeye olanak bulunmamaktadır⁷

şeklinde değerlendirme yaparak tanık ile davacı arasındaki menfaat çatışmasının ifadelerin güvenilirliğini düşüreceğini vurgulamıştır (Karahanoğulları 2019, 563).

1.3. CEZA MUHALEMESİNDE BEYAN DELİLLERİ

Temel ceza hukuku prensipleri idari ceza niteliğindeki idari yaptırımlar bakımından da uygulama alanı bulmaktadır (Ulusoy 2023, 487). Ayrıca, idari ceza sonucunu doğuran fiiller ile suç teşkil eden fiillerin ispatına yönelik faaliyetin arz ettiği benzerlik nedeniyle beyan delillerine ilişkin ceza muhakemesinde benimsenen yaklaşım hakkında bilgi verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)'nın 217. maddesinde yer alan,

Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdani kanaati ile serbestçe takdir edilir. Yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir.

hükümünden Türk ceza muhakemesinde vicdani delil sisteminin benimsendiği anlaşılmaktadır.

⁷ Danıştay, 4.D., 19.10.1977 tarih, E. 1977/711, K. 1977/2635.

Vicdani delil sisteminin sonucu olarak ceza muhakemesinde delil serbestisi ilkesi geçerli olup belirli olguların belirli delillerle ispat edilmesine yönelik bir zorunluluk bulunmamaktadır. Ceza muhakemesinde hukuka aykırı olmadığı müddetçe her türlü olgunun her türlü delil ile ispat edilmesi mümkündür. Özel hukuk ilişkilerinde taraflar, olası bir uyuşmazlık çıkması halinde hakkın ispatı bakımından yazılı belgeler gibi belirli ispat araçları oluşturmak eğilimindedir. Ancak suç teşkil eden bir fiilin işlenmesi söz konusu olduğunda failerin herhangi bir delil oluşturmama yönünde çaba içerisinde olmaları beklenir. Bu durum hukuki uyuşmazlıklara yol açan olay ve işlemler ile cezai kovuşturmalara sebebiyet veren olayları birbirlerinden ayıran temel bir özelliktir. Suç teşkil eden fiillerin gizliliği sebebiyle ceza muhakemesinde belirli hususların sadece kanunda öngörülen belirli delillerle ispat edilebilmesi halinde cezasızlık problemi ortaya çıkabilir. Diğer yandan, ceza muhakemesi hukukunda delilleri ispat gücüne göre tasnif eden herhangi bir düzenleme de bulunmamaktadır. Hâkim vicdani kanaatine göre maddi gerçekliğe ulaşmak için dosya kapsamındaki her türlü delili değerlendirir (Centel ve Zafer 2022, 252).

Bir olguyu başka bir delilin ikame edilmesine yer bırakmayacak şekilde kanıtlayan deliller doğrudan doğruya deliller, bir olguyu doğrudan doğruya ispat etmese de olgunun gerçekleşmiş olabileceğine yönelik kuvvetli izlemin yaratan deliller ise emare (belirti) delili olarak adlandırılmaktadır. Deliller muhakeme konusunu somut olaya göre doğrudan delil ya da dolaylı delil özelliği gösterebilmektedir.

Çoğu muhakeme faaliyetinin neticesinde somut olayın bütün unsurlarıyla aydınlatılması beklenmemektedir. Belli ve esaslı vakıalar ispat olunduktan sonra; ispatlanamayan, karanlıkta kalan ve delilleri birbirine bağlayan noktalar hâkim tarafından akıl yürütme ve tecrübe kurallarının ışığında tamamlanabilir. Bununla birlikte, delil ile ispatı zorunlu olan olgular ise sadece akıl yürütmeyle ispat edilemez (Gedik 2022, 30-31, 330). Ayrıca, bir delilin kendi içerisinde ve ilişkilendirildiği somut olay bakımından tutarlı olmasının yanı sıra diğer delil bütünü ile de uyumluluk göstermesi delilin ispat gücünün değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir (Canpolat 2021a, 518).

Ceza muhakemesinde beyan delilleri tanık beyanı, şüpheli/sanık beyanı ve mağdur/müşteki beyanından oluşmaktadır. Tanık beyanı, ceza muhakemesinde

maddi gerçekliğe ulaşılması bakımından etkin ve vazgeçilmez bir delil türü olmakla birlikte güvenilirliği tartışılır bir delil türüdür. Tanık, sahip olduğu bilgileri aktarırken gerek unutma, yanlış görme veya yanlış duyma gibi istem dışı sebeplerle gerekse de çeşitli motivasyonlarla kasten gerçeğe aykırı beyanda bulunabilir. Tanığın bilinçli olarak gerçeğe aykırı beyanda bulunması kendi iradesinden kaynaklanmış olabileceği gibi tehdit, baskı veya cebir neticesinde de meydana gelmiş olabilir (Duranoğlu 2021, 138-139; Akgül Çürük 2021, 53).

CMK'da düzenlenen kişisel sebeplerle (m.45) ve mesleki sebeplerle (m.46) tanıklıktan çekinme hakkı, yemin (m.54), tanıkların ayrı ayrı ve bir sonraki tanığın yokluğunda dinlenmesi (m.52), tanıkların taraflar huzurunda dinlenmeleri (m.58), gerektiğinde yüzleştirme yapılması (m.52), tanığa görevinin önemi ve yalan beyanın suç olduğunun hatırlatılması (m.53), tanığın sözü kesilmeksizin dinlenilmesi (m.59) tanık beyanının güvenilirliğinin artırılması amacını taşıyan düzenlemelerdir.

Sanık yakınlarına yönelik olarak tanınan tanıklıktan çekinme hakkı bu kişilerin sanığı korumak amacıyla yalan beyan vermelerinin önüne geçme amacını taşıırken (Güngör 2015, 312), tanıkların ayrı ayrı dinlenmesi kuralı tanık anlatımlarının önceki tanık anlatımları ile benzeşmesini engelleme amacına hizmet etmektedir.

CMK'nın 59. maddesinde yer alan tanığın ifadesinin sözü kesilmeksizin dinlenmesi ilkesi beyanın güvenilirliğini artıran bir diğer düzenleme olarak görülmektedir⁸.

Bir beyanın güvenilirliği, beyana itibar edilip edilmeyeceği hususunun odak noktasını oluşturmakta olup güvenilirliğinin tespiti bakımından beyan psikolojisinin önemli bir rolü bulunmaktadır (Canpolat 2021b, 273). Tanık beyanında eksiklikler bulunması halinde hâkim, tanıklık edilen konuları

⁸ Yapılan araştırmalar, tanığa ifadesi öncesinde ayrıntılı sorular sorulmasının tanığın hafızası üzerinde telkin etkisi yaratabileceğini ve böylelikle somut olayda var olmamakla birlikte soruda bulunan ayrıntıların gerçek olayda varmış gibi hatırlanmasına yol açabileceğini ortaya koymaktadır. Bir deneyde, öğrencilere bir otomobilin yoldaki seyrini içeren bir video izletilmiş sonrasında ise bu videoya ilişkin sorular sorulmuştur. Öğrencilerin yarısına “*beyaz spor arabanın kasaba yolunda ne kadar hızlı gittiği*” sorulurken diğer yarısına “*beyaz otomobilin kasaba yolundan samanlığı geçtikten sonra ne kadar hızlı gittiği*” sorulmuştur. Belirtmek gerekir ki videoda herhangi bir samanlık görüntüsü bulunmamaktadır. Buna rağmen ikinci soru yöneltilen katılımcıların %17'si videoda samanlık gördüklerini söylemiştir (Akgül Çürük 2021, 74).

aydınlatmak, tamamlamak ve bilgilerinin dayandığı durumları gereğince değerlendirebilmek için tanığa soru yöneltebilir. Ayrıca, CMK'nın 201. maddesi uyarınca diğer yargılama sùjeleri de tanığa soru sorma hakkına sahiptir. Özellikle sanığın ve müdafinin tanığa soru sorma hakkına sahip olması çelişmeli yargı ilkesi çerçevesinde tanık beyanının güvenilirliğinin test edilmesini sağlamaktadır (Canpolat 2021b, 282).

Bir beyanın doğru olup olmadığına yönelik kanaate varılmasında kurgu ile hafızaya dayanan anlatımların ayırt edilmesi de gerekmektedir. *Undeutsch hipotezine* göre hafıza ile kurguya dayanan anlatımların içerikleri arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin bir tanığın şahsi yetkinliği ile anlatımlarında kullandığı dil örtüşmüyorsa bu durumda beyanın güvenilirliği azalacaktır. Bu kapsamda, dikkate alınan kriterlerden bir diğeri ise beyanın istikrarıdır. Tanık anlatımlarının zaman içerisinde değişmesi beyanın güvenilirliğini düşüren bir diğerk faktördür (Canpolat 2021b, 301).

Psikolojik teoriye göre, doğru anlatımlar daha fazla ayrıntı içermeli, kişinin tekrarlanan sorgulamadaki yanıtları büyük ölçüde aynılık göstermemelidir. Bu tanıkların daha doğal, spontane, içerik ve dil bilgisi bakımından daha düzensiz biçimde ifade verdikleri gözlenmektedir. Bir deneyde, bir olaya ilişkin yalan beyan vermesi istenen katılımcıların doğru beyan vermesi istenen katılımcılara göre daha kısa ve yavaş konuştukları, daha fazla retorik ve süsleme kullandıkları izlenmiştir (Yücel 1994, 102).

Tanığın gerçeğe aykırı beyan verip vermediğini ortaya çıkarma görevi hâkimin üzerinde olup hâkim, tanık anlatımını değerlendirirken tanığın sanık ile yakınlık derecesi, beyan verirken gösterdiği hal ve davranışları, beyanın kendi içerisinde ve dosya mevcudundaki diğerk delillerle çelişki gösterip göstermediği gibi faktörleri dikkate alacaktır (Akgül Çürük 2021, 65). Tanık beyanının güvenilir olup olmadığının değerlendirmesinde önce beyanın kendi içerisindeki tutarlılığı sonrasında ise dosya mevcudundaki diğerk deliller ile tutarlılığı değerlendirilmektedir (Avşar 2021, 87).

Ceza yargılamasında değinilmesi gereken bir diğerk husus ise dolaylı tanık ifadelerinin ispat değeridir. Dolaylı tanık ifadesi olayı doğrudan doğruya değil başka kişilerden edindiği bilgilere dayalı olarak aktaran tanıkların ifadesi olarak tanımlanabilecektir. Bu tür kişilerin tanıklığı, delilin olayı temsil ediciliği

yönünden ciddi bir eksiklik oluşturmaktadır. Bu yönüyle ihtiyatla yaklaşılması gereken bir delil türü olan dolaylı tanık beyanı Anglosakson hukuk sisteminin aksine ülkemizde ve Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde kabul edilebilir niteliktedir. Ceza yargılamasında tanıkların dolaylı olarak edindikleri bilgilere dayanan beyanın güvenilirliği, olay hakkında doğrudan bilgi sahibi olan kişilerin beyanına nazaran daha az olmakla birlikte dolaylı tanık beyanının mantıklı gerekçeler ortaya konulmak suretiyle hüküm kurulurken esas alınabilecekleri kabul edilmektedir (Gedik 2022, 97).

BÖLÜM 2

AB REKABET HUKUKUNDA EX POST DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Delil olarak kullanılan bir belge, temsil ettiği somut vakıa ile yakın bir zamansal bağlantı içinde hazırlanmış ise eş zamanlı delil olarak kabul edilmektedir. AB’de geleneksel olarak, rekabet soruşturmaları büyük ölçüde inceleme başlamadan önce (*in tempore non suspecto*) üretilen belge delillerine dayanırken, karteller gibi ağır rekabet ihlalleri bakımından bu tür belgelere erişilmesi günümüzde güçleşmiştir.

AB rekabet hukuku öğretisinde rekabet ihlallerinin incelemenin başlangıcından sonra (*in tempore suspecto*) üretilen delillerle ispatlanabileceği kabul edilmektedir. Çoğunlukla soruşturma tarafı teşebbüsler veya üçüncü kişilerin beyanından ibaret olan bu deliller, rekabet hukuku literatüründe “ex post” deliller olarak adlandırılmaktadır⁹ (Torre 2017, 162). Rekabet ihlallerine ilişkin yükselen gizlilik düzeyi nedeniyle son dönemde AB rekabet hukukunda ex post delillerin önemini artmıştır.

Bu bölümde öncelikle AB rekabet hukukunda delillere ve delillerin değerlendirilmesine ilişkin temel ilkeler açıklanacaktır. Devamında Komisyon kararları ve AB mahkemelerinin içtihadı ışığında ex post delillerin ne şekilde ele alındığı incelenecek ve son olarak ex post delillere yönelik doktrindeki tartışmalara yer verilecektir.

2.1. DELİL KAVRAMI VE DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN İLKELER

AB rekabet hukukunun tatbikinde delillere ilişkin olarak egemen olan temel ilke, delil serbestisi ve delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesidir (Lorenz, 2013, 346; Faull ve Nikpay 2014, 1236; Belamy ve Child 2018, 344) .

⁹ Rekabet ihlali şüphesinin değerlendirilmesi ile ilgili olabilecek finansal, istatistiki ve ekonometrik çalışmaları içeren iktisadi analizler de ex post delil kategorisinde yer almaktadır (Torre 2017, 211). Bununla birlikte, bu çalışmada temel olarak beyan delillerinin ispat gücüne odaklanılması sebebiyle iktisadi analizlerin ispat gücü çalışma kapsamında incelenmemiştir.

Topluluk düzeyinde, ispat standardını, kabul edilebilir ispat yöntemlerini ve deliller arasındaki hiyerarşiyi belirleyen bir yazılı hukuk kuralı bulunmamaktadır. Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Anlaşma (ABİDA)'nın 101. ve 102. maddelerinin uygulanması bakımından Komisyon'un sahip olduğu yetkileri düzenleyen 1/2003 sayılı Konsey Tüzüğü¹⁰ (1/2003 sayılı Tüzük), ispat yükünün Komisyon üzerinde olduğuna ilişkin kesin bir hüküm ortaya koyarken (Wish ve Bailey 2012, 251; Belamy ve Child 2018, 1164), Komisyon'un rekabet ihlallerini tespit etmesi için gereken ispat düzeyi konusunda ise sessiz kalmaktadır. Bu durumda, rekabet hukukunda delillere ve ispat standardına ilişkin ilkeler AB mahkemelerinin içtihadı çerçevesinde oluşturulmaktadır.

Genel Mahkeme'nin kararlarında Komisyon'un bir kartelin varlığını ispatlamak için kesin ve tutarlı delilleri ortaya koyması gerektiği, kararın dayandığı maddi unsurları ve bunlara yönelik değerlendirmeleri yeterli ölçüde göstermekle yükümlü olduğu vurgulanmaktadır¹¹. Bununla birlikte, başta karteller olmak üzere rekabet ihlallerinin doğası gereği gizlilik arz etmesi sebebiyle bu ihlallere ilişkin eş zamanlı belge elde etmenin güçlüğü AB Mahkemeleri tarafından gözetilmektedir. Bu nedenle, Komisyon'un ilgili teşebbüsler arasındaki temasları bütün unsurları ile açıkça kanıtlayan belgelere erişmesi beklenmemektedir. Elde edilen münferit deliller, her halükarda, ilgili somut olayın şekillendirilmesine olanak tanıyan hukuki akıl yürütme ve karineler ile tamamlanabilmektedir¹². Bu nedenle her bir delilin tek başına ihlalin tüm boyutlarını ortaya koyacak kesinlikte ve tutarlılıkta olması aranmamakta; kararın dayandığı delillerin bir bütün olarak bu şartları sağlamasının yeterli olduğu kabul edilmektedir¹³ (Belammy ve Child 2018, 342).

¹⁰ Council Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of then rules of competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty, Official Journal 2003 L 001, 04.01.2003.

¹¹ Case T-240/07 *Heineken Nederland v Commission* [2011] ECR II-3355, para. 49; Case T-62/98 *Volkswagen v Commission* [2000] ECR II-2707, para. 43.

¹² Case T-240/07 *Heineken Nederland v Commission*, para. 49; Joined Cases C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P and C-219/00 P *Aalborg Portland and Others v Commission* [2004] ECR I-123, para. 55-57.

¹³ Joined Cases C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P to C-252/99 P and C-254/99 P *Limburgse Vinyl Maatschaapij and Others v Commission* [2002] ECR I-8375, para. 513-523; Joined cases T-67/00, T-68/00, T-71/00 and T-78/00 *JFE Engineering v Commission* [2004] ECR II-2501, para. 180.

Delil serbestisi ilkesi gereği somut olayla ilgili her türlü delil veya emare ispat vasıtası olarak kullanılabilir. Buna göre, rekabet ihlallerinde gerek idari aşamada gerekse de yargısal denetim aşamasında ilke olarak hem doğrudan hem de dolaylı deliller kabul edilebilir niteliktedir. Söz konusu ilke, ABİDA'nın 101. maddesi kapsamında AB Mahkemelerinin içtihatlarına,

rekabet karşıtı bir uyumlu eylemin veya anlaşmanın varlığı, bir araya getirildiklerinde, başka bir makul açıklamanın yokluğunda, rekabet kurallarının ihlal edildiğine dair kanıt teşkil edebilecek bir dizi rastlantı ve emareden çıkarılabilir¹⁴

değerlendirmeleri ile yansımaktadır (OECD 2006, 116; Kalintiri 2019, 135).

AB rekabet hukukunda, Komisyon ve AB Mahkemeleri delillerin değerlendirilmesine yönelik geniş bir takdir yetkisine sahiptir. ABAD'ın *Dalmine* kararında açıklandığı üzere,

Topluluk hukukunun hâkim ilkesi, delillerin serbestçe değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeye ilgili tek ölçüt delillerin güvenilirliğidir.¹⁵

Öte yandan, delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesi, karar verici otoritelere delilleri keyfi olarak ya da temel haklardan veya hukuki belirlilik ilkesinden ödün verecek şekilde yorumlama serbestisi sağladığı anlamına gelmemektedir. Yıllar içinde AB Mahkemeleri tarafından, farklı türdeki delillerin ispat gücünü etkileyebilecek faktörler konusunda rehber niteliğinde birtakım içtihadi ilkeler oluşturulmuştur. (Kalintiri 2019, 121). Örneğin eş zamanlı belgelerin değerlendirilmesinde; i) delilin kim tarafından oluşturulduğu, ii) oluşturulma koşulları iii) görünüş itibarıyla delilin güçlü ve güvenilir olup olmadığı ve iv) delilin muhatabı (bilginin kime gönderildiği) esas alınmaktadır (Can 2012, 37).

Bir delilin güvenilirliği ile diğer delillerle desteklenmesi gerekliliği arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bir olguyu kanıtlamak için doğrulama gerektirmeyen veya sınırlı ölçüde doğrulama gerektiren deliller, Komisyon'un

¹⁴ Case C-407/08 P *Knauf Gips v Commission* [2010] ECR I-6375, para. 49; Case T-464/04 *Independent Music Publishers and Labels Association v Commission* [2006] ECR II-2289, para. 251; Case T-336/07 *Telefonica and Telefonica de Espana v Commission* [2012] ECLI:EU:T:2012:172, para. 402.

¹⁵ Case T-133/07 *Mitsubishi v. Commission* [2011] ECR II-4219, para. 81; Case T-50/00 *Dalmine v Commission* [2004] ECR II-2395, para. 72.

İspat yükünü yerine getirmesine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. İspat kabiliyeti basit bir itirazla ortadan kaldırılamayan bu tür deliller, Pişmanlık Duyurusunda¹⁶ "*ikna edici deliller*" olarak adlandırılmaktadır (Kerse ve Khan 2012, 485).

Öte yandan, AB hukukunun hiçbir ilkesi sözlü beyanın ispat faaliyetinde kullanılmasını engellememektedir (Faull ve Nikpay 2014, 1239). Soruşturma tarafı teşebbüs beyanının dahi, sonradan tarafların itirazına konu olmamaları veya diğer delillerle çelişmemeleri halinde ispat gücünü haiz olduğu kabul edilmektedir¹⁷ (Suurnakki ve Centella 2007, 12). Bir rekabet ihlalinin ifadeler arasında yeterli düzeyde tutarlılık olması şartıyla sadece beyan delillerine dayanılarak ispatının mümkün olduğu kabul edilmektedir¹⁸ (OECD 2006, 114).

Bu kapsamda, rekabet soruşturmalarında sıklıkla kullanılan deliller dört geniş kategori altında incelenebilecektir: belge delilleri, beyan delilleri, görüş delilleri ve ekonomik deliller. Aşağıdaki başlıkta ex post delil kategorisinde yer alan beyan delillerinin Komisyon ve AB Mahkemeleri tarafından ne şekilde ele alındığı açıklanacaktır.

2.2. GENEL OLARAK EX POST DELİLLERE YAKLAŞIM

Komisyon kararları uzun bir süre ağırlıklı olarak yazılı delillere dayandırılmış olsa da Komisyon'un önceki tarihli bazı kararlarında sözlü deliller de sınırlı olarak dikkate alınmıştır. Bu kararlara örnek olarak ABAD'ın *Musique Diffusion Française*¹⁹ kararında yerinde inceleme sırasında elde edilen yazılı belgeler hakkında yapılan sözlü açıklamalar, ABAD tarafından Komisyon'un kararını dayandırabileceği güvenilir deliller olarak kabul edilmiştir.

Daha yakın zamanlarda, 1/2003 sayılı Tüzük'te yapılan düzenlemeler ile Komisyon'un yetkilerinin yenilenmesi, bu kapsamda özellikle sözlü ifade alma yetkisi getirilmesi ve pişmanlık programının başarısı, önceki dönemde, beyan delillerinin rekabet ihlali dosyalarında yalnızca sınırlı bir rolü olduğuna ilişkin içtihat hukukunda ortaya konulan yaklaşımın değiştirilmesine neden olmuştur. Yukarıda adı geçen soruşturma araçları ile beyan delilleri rekabet

¹⁶ Commission Notice on Immunity from Fines and Reduction of Fines in Cartel Cases.

¹⁷ Case T-38/02, *Groupe Danone v. Commission* [2005] ECR II-4407, para. 285-293.

¹⁸ Joined Cases T-236/01, T239/01, T-244/01 to T-246/01, T-251/01 and T-252/01, *Tokai Carbon Co. Ltd and Others v Commission* [2004] ECR II-1181, para. 430.

¹⁹ Joined Cases 100-103/80, *Pioneer v. Commission* [1983] ECLI:EU:C:1983:158.

soruşturmalarında daha geniş ölçekte yer almaya başlamıştır (OECD 2006, 114; Maulin ve Buhart 2011, 55).

Rekabet soruşturmalarında yazılı veya sözlü beyan, Komisyon ya da başka bir yetkili makamın bilgi talebine ya da yerinde inceleme sırasında yapılan incelemeye ilişkin bir soruya verilen cevaplar şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Çoğu durumda ise ex post beyan, Komisyon'un Pişmanlık Duyurusu kapsamında aktif işbirliğine yönelik bir ceza indiriminden ya da bağışıklıktan yararlanmak amacıyla, teşebbüsler tarafından sunulmaktadır. Bu tür pişmanlık beyanı, genellikle pişmanlık başvurusunun bir parçası olarak soruşturma konusu olayların tanığı olan çalışanların beyanı veya teşebbüs adına verilen ifadelerdir. Ayrıca 1/2003 sayılı Tüzük'ün 19. maddesi uyarınca Komisyon yetkilileri rekabet soruşturması sırasında, soruşturma konusu olaylar ile ilgisi bulunan kişilerin sözlü ifadelerine de, bu kişilerin ifade vermeyi gönüllü olarak kabul etmeleri halinde, başvurabilecektir.

Bu kapsamda Komisyon'a beyan alma yetkisi veren düzenlemeler; 1/2003 sayılı Tüzük'te Komisyon'a bilgi talebinde bulunma (m. 18), yerinde inceleme sırasında soru sorma (m. 20) ve ifade alma (m. 19) yetkisi veren hükümler ve Pişmanlık Duyurusu olarak sayılabilir.

Bilgi Talepleri Kapsamında Alınan Beyan

1/2003 sayılı Tüzük'ün 18. maddesi, Komisyon'a teşebbüslerden "*gerekli tüm bilgileri*" talep etme yetkisi vermektedir. Bu yetki, Komisyon tarafından rekabet soruşturmasının herhangi bir aşamasında kullanılabilir.

1/2003 sayılı Tüzük'ün 18. maddesi bilgi talepleri bakımından basit usulde yapılan bilgi talebi ve Komisyon kararına dayalı bilgi talebi olmak üzere iki usul öngörmektedir. Teşebbüslerin, basit usuldeki bilgi taleplerine cevap sunma zorunlulukları bulunmamaktadır (Wish ve Bailey 2012, 268). Bu bağlamda, basit usulde yalnızca yanlış ve yanıltıcı bilgi verilmesi durumunda yaptırım söz konusu olmaktadır. Komisyon kararına dayanan bilgi talebine yanıt vermek ise zorunludur; bilgi talebinin yerine getirilmemesi halinde 1/2003 sayılı Tüzük'ün 23. maddesi uyarınca teşebbüsler para cezası uygulanabilmektedir (Wish ve Bailey 2012, 269).

Yerinde İnceleme Kapsamında Alınan Beyan

Komisyon'un beyan elde etmeye yönelik bir diğer yetkisi ise 1/2003 sayılı Tüzük'ün 20. maddesinde düzenlenmektedir. Adı geçen madde uyarınca Komisyon'un gerçekleştirilen bir yerinde inceleme sırasında çalışanlara veya teşebbüs temsilcilerine incelemenin konu ve amacıyla sınırlı olarak somut vakia veya belgeler ile ilgili açıklama isteme yetkisi bulunmaktadır. Komisyon yetkililerinin başka bir yerde (örneğin bir şikâyetçinin ihbarı ile) ortaya çıkarılan bazı olguları veya belgeleri teşebbüs çalışanlarına sorması halinde, bu sorulardan herhangi birinin incelemenin konusu ve amacıyla "ilgili" olup olmadığı tartışılabilir hale gelecektir (Kerse ve Khan 2012, 172).

Görüşmeler Kapsamında Alınan Beyan

1/2003 sayılı Tüzük'ün 19. maddesinde yer alan

Komisyon bir soruşturmanın konusuyla ilgili bilgi toplamak amacıyla kendisiyle görüşülmesine rıza gösteren herhangi bir gerçek veya tüzel kişiyle görüşme yapabilir.

şeklindeki düzenleme ile Komisyona ifade alma yetkisi vermektedir. Görüşme yapma yetkisi, görüşme yapılmasına rıza gösteren kişilerle sınırlıdır ve yanlış bilgi verilmesi halinde herhangi bir ceza öngörülmemiştir²⁰. Bu yetki kapsamında ifadesine başvurulacak en tipik adaylar pişmanlık başvurusunda bulunan teşebbüslerin çalışanları ve şikâyetçilerdir (Fournier 2008, 58).

Komisyon'un Pişmanlık Duyurusu'nda pişmanlık başvurusu yapan teşebbüslerin tam bağışıklıktan veya ceza indiriminden yararlanması için gerekli şartlar düzenlenmektedir. Pişmanlık Duyurusu'nun 8. paragrafında bir teşebbüsün tam bağışıklıktan yararlanabilmesi için pişmanlık başvurusunun iddia olunan karteğe ilişkin Komisyon'a isabetli şekilde inceleme gerçekleştirebilme²¹ veya ABİDA'nın 101. maddesi bakımından ihlal tespiti yapabilme²² olanağı sağlaması gerekmektedir. Tam bağışıklıktan yararlanamayan teşebbüsler, Komisyon'un elindeki delillere kıyasla önemli ölçüde katma değer yaratacak delil sunmaları

²⁰ Görüşmelerin gönüllülük esaslı olması nedeniyle doktrinde Komisyon tarafından alınan ifadelerin bir yetki kapsamında alınmış ifadeler olarak değerlendirilemeyeceği savunulmaktadır (Faull ve Nikpay 2015, 1169).

²¹ Pişmanlık duyurusu, para. 8 (a).

²² Pişmanlık duyurusu, para. 8 (b).

halinde ceza indiriminden yararlanabilmektedir²³. Pişmanlık başvurusu sırasında teşebbüsler tarafından iddia olunan kartele ilişkin detaylı açıklamalar içeren beyan ve teşebbüslerin elinde bulunan diğer eş zamanlı deliller sunulabilmektedir.

Teşebbüsler tarafından söz konusu teşebbüsün kartel hakkındaki bilgisi ve bu karteldeki rolüne ilişkin gönüllü olarak Komisyona vereceği her türlü beyan, Komisyon tarafından delil olarak kullanılabilir²⁴.

Tüm bu bilgiler ışığında, AB rekabet hukuku mevzuatı kapsamında Komisyon'un rekabet soruşturmalarına ilişkin başta soruşturma tarafı teşebbüsler ve çalışanları olmak üzere gerçek veya tüzel kişilerin ifadelerine başvurabileceği ve çoğu durumda gönüllü olarak sağlanan bu ifadeleri delil olarak kullanabileceği konusunda tereddüt bulunmamaktadır (Faull ve Nikpay 2014, 1239).²⁵

Dolayısıyla AB rekabet hukukunda ex post delillerin kabul edilebilir nitelikte olduğu görüşü benimsenmekte olup ex post delillere yönelik tartışmalar bu delillerin ispat gücü üzerinde odaklanmaktadır.

Genel olarak ex post delillerin değerlendirilmesine ilişkin içtihadi ilkeler ABAD'ın *JFE Engineering*²⁶ kararı ile ortaya konulmuştur. Kararda; beyanla ilgili olarak, (i) güvenilir nitelikte olan, (ii) teşebbüs adına, (iii) teşebbüsün çıkarları doğrultusunda hareket etme yükümlülüğü altında olan bir kişi tarafından yapılan, (iv) ifadeyi veren kişinin çıkarlarına aykırı olan, (v) ilgili olayın doğrudan bir tanığı tarafından yapılan ve (vi) iradi olarak ve belirli bir olgunlaşma evresi geçtikten sonra yazılı olarak verilen ifadelere yüksek kanıt değeri atfedilebileceği özellikle vurgulanmıştır (OECD 2006, 115; Geulette 2015, 117).

Bu noktada, *JFE Engineering* kararında ortaya konulan altı kriterin yol gösterici nitelik arz ettiği, zira delillerin serbestçe değerlendirme ilkesi gereği bir delilin karara esas alınıp alınamayacağı konusunda bağlayıcı olan tek ilkenin delilin güvenilirliği olduğu, dolayısıyla bazı durumlarda *JFE Engineering*

²³ Pişmanlık duyurusu, para. 23.

²⁴ Pişmanlık Duyurusu, para. 31.

²⁵ Case T-566/08 *Total Raffinage Marketing v. Commission* [2013] ECLI:EU:T:2013:423, para. 65; Case T-59/07 *Polimeri Europa SpA v. Commission* [2011] ECR II-4687, para. 52; Joined Cases T-67/00, T-68/00, T-71/00 and T-78/00 *JFE Engineering and Others v Commission*, para. 192; Joined Cases T-305/94 to T-307/94, T-313/94 to T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 and T-335/94 *Limburgse Vinyl Maatschaapij and Others v Commission*, para 512.

²⁶ Joined Cases T-67/00, T-68/00, T-71/00 and T-78/00 *JFE Engineering and Others v. Commission*, para. 205-210.

kriterlerinin her birini karşılamayan ifadelerle somut olay bazında yüksek ispat gücü atfedilebileceği vurgulanmalıdır. Bu yönde ABAD'ın *Siemens*²⁷ kararında, *JFE Engineering* kriterleri bütünüyle karşılanmamış olsa bile, Genel Mahkeme'nin bir tanık ifadesinin, ifadenin güvenilir olduğundan bahisle²⁸, yüksek ispat gücüne sahip olduğunu değerlendirmekte haklı olduğu sonucuna varılmıştır. Böylelikle *JFE Engineering* kriterlerinin somut olaya mekanik olarak uygulanması aranmaksızın, söz konusu ifadenin güvenilir olduğunun tespit edilmesi, delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesi gözetilerek delile yüksek ispat gücü atfedilmesi bakımından yeterli bulunmuştur (Tew 2014, 2).

Ex post delillere ilişkin bu başlıkta yapılan genel açıklamaların ardından ex post delil kategorisinde yer alan beyan delillerinin değerlendirilmesine ilişkin ölçütler Komisyon ve AB mahkemelerinin içtihadı ışığında daha detaylı olarak ele alınacaktır.

2.3. EX POST DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILAN ÖLÇÜTLER

Yukarıdaki başlık altında açıklandığı üzere ex post deliller; soruşturma tarafı teşebbüsler veya üçüncü kişiler tarafından verilen ifadeler ve görüş delilleri altında kategorize edilecektir. Belirtmek gerekir ki AB rekabet hukukunda beyan delilleri daha çok kartel dosyalarında değerlendirme konusu yapılmıştır. Bununla birlikte, beyan delillerinin değerlendirilmesine ilişkin kriterler sınırlı ölçüde de olsa hâkim durum dosyalarına da yansımıştır²⁹. Anket ve araştırmalardan oluşan görüş delilleri ise daha çok tüketici tercihlerinin pazarın tespiti ve yapılan değerlendirmeler bakımından önem taşıdığı hâkim durum ve birleşme/devralma dosyalarında kullanılmaktadır.

Bu başlık altında öncelikle soruşturma tarafı teşebbüsler veya üçüncü kişiler tarafından verilen ifadelerin değerlendirilmesine ilişkin ölçütler anlatılacak sonrasında görüş delillerinin değerlendirilmesi hususuna değinilecektir.

²⁷ Joined Cases C-239/11 P, C-489/11 P and C-498/11 P *Siemens AG and Others v. Commission* [2013] ECLI:EU:C:2013:866, para. 163-167.

²⁸ Somut olayda, ifade verdiği tarih itibarıyla teşebbüsün çıkarları doğrultusunda hareket etme yükümlülüğü bulunmayan bir eski çalışanın ifadelerine, eski çalışanın çalıştığı dönemde teşebbüsün yöneticisi olarak olgulara doğrudan tanık olması ve ifadenin dosya mevcudundaki diğer ifadelerle tutarlılık arz etmesi gerekçeleriyle yüksek ispat gücü verilmiştir.

²⁹ Örnek için bkz. Case T-286/09 *Intel v. Commission* [2014] EU:T:2014:547, para. 557, 691, 727, 758.

Rekabet soruşturmalarında soruşturma tarafı teşebbüsler veya üçüncü kişiler tarafından verilen ifadelerin güvenilir olup olmadığının tespitinde; (i) bilginin kaynağı, (ii) yanlış veya eksik bilgi vermenin sonuçları, (iii) beyanda bulunanın menfaati, (iv) bilginin derinliği, kesinliği ve tutarlılığı ve (v) beyanın diğer delillerle desteklenip desteklenmediği hususları dikkate alınmaktadır.

2.3.1. Bilginin Kaynağı

Beyanda bulunanın kimliği ile ilgili olarak, AB Mahkemeleri ilk olarak beyanda bulunan gerçek kişiye odaklanmaktadır. Beyanda bulunan kişinin gerçekleşen olaylara doğrudan tanıklık etmesinin söz konusu beyanın güvenilirliğini artırdığı kabul edilmektedir³⁰ (Jalabert-Doury 2005, 46; Faull ve Nikpay 2014, 1242). Bununla birlikte, AB mahkemeleri içtihadında, teşebbüsü temsile yetkili olan ve olaya doğrudan tanıklığı bulunmayan kişi tarafından teşebbüs adına yapılan beyana da yüksek ispat gücü atfedilebilmektedir (Torre 2017, 187; Faull ve Nikpay 2014, 1243).

Toshiba kararında, davacı teşebbüs, Komisyon tarafından rekabete aykırı uzlaşının varlığını göstermek için kullanılan delillerin, uzlaşının başlangıcına esas olan toplantıya şahsen katılmayan bir kişiden gelmesi nedeniyle göz ardı edilmesi gerektiğini savunmuştur. Mahkeme, söz konusu kişinin bir diğer soruşturma tarafı olan ABB'nin yetkilisi sıfatıyla teşebbüsler arasındaki birçok toplantıya katılım gösterdiği vurgulanarak “*bir tanığın, başlangıcında hazır bulunmasa bile, kalıcı bir olguya ilişkin pekala kanıt sunabileceğine*” ve dolayısıyla bu ifadenin ortak anlayışın varlığının bir göstergesi olduğuna karar vermiştir³¹.

*JFE Engineering*³² kararında, somut olay hakkında doğrudan bilgi sahibi olmayan bir teşebbüs temsilcisinin, temsil ettiği teşebbüsün ve diğer teşebbüslerin tarafı oldukları bir ihlalin varlığını kabul eden bir beyanda bulunması halinde, söz konusu beyanın, ihlal teşkil eden davranışlar hakkında doğrudan bilgi sahibi olan çalışanlar tarafından sağlanan bilgilere dayanacağını değerlendirmiştir (Volpin

³⁰ Joined Cases T-67/00, T-68/00, T-71/00 and T-78/00 *JFE Engineering and Others v. Commission*, para. 207; Case T-54/03 *Lafarge v Commission* [2008] ECR II-120, para. 382; Case T-110/07 *Siemens AG v Commission* [2011] ECR II-477, para. 75; Case T-191/06 *FMC Foret v Commission*, [2011] ECR II-2959, para. 177; T-54/14 *Goldfish and Others v Commission*, [2016] EU:T:2016:455, para. 95.

³¹ Case T-113/07 *Toshiba v. Commission*, para. 122-127.

³² Joined Cases T-67/00, T-68/00, T-71/00 and T-78/00 *JFE Engineering and Others v. Commission*, para. 297.

2013, 120). Benzer şekilde, *Bavaria NV*³³ kararında, Komisyon'un teşebbüs adına verilen bu tür beyana yüksek ispat gücü atfedebileceği, bu beyanın, olaya ilişkin tanıklığı hangi düzeyde olursa olsun bir teşebbüs çalışanının ifadesinden daha fazla ağırlık taşıdığı vurgulanmıştır (Geulette 2015, 119).

İlgili Mahkeme kararlarından da anlaşılacağı üzere, AB rekabet hukukunda tanıklık yapılan olayın doğrudan tanığı olan kişiler tarafından verilen beyana ve teşebbüs adına sunulan temsilci beyanına yüksek ispat gücü atfedilmektedir. Teşebbüs adına sunulan beyanın taşıdığı ispat gücü bakımından ise söz konusu teşebbüsün çalışanlarının doğrudan tanık olduğu olayların temsilci vasıtasıyla aktarılması şartı aranmaktadır. Bu şekilde, teşebbüs beyanının duyuma dayandığına yönelik herhangi bir tartışmadan kaçınılmaktadır. Bununla birlikte, teşebbüs beyanının yanı sıra ilgili olaya doğrudan tanık olan çalışanların ifadelerine de yer verilmesi teşebbüs beyanının ispat gücünü artıracaktır (Torre 2017, 187-188)³⁴.

Öte yandan, olayın doğrudan tanığı olmayan dolaylı tanık ifadelerinin ispat gücüne ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilecektir.

2.3.1.1. Dolaylı Tanık³⁵ İfadelerinin İspat Gücü

Kıta Avrupası hukuk sisteminde dolaylı tanıklık, somut olayla ilgili bir başkasından aldığı bilgileri aktaran kişinin tanıklığı olarak tanımlanmaktadır (Gedik 2022, 97). Kıta Avrupası'nda dolaylı tanık ifadeleri kabul edilebilir nitelikte olmakla birlikte bu ifadelerin ispat gücü konusunda tartışma bulunmaktadır. Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde ise dolaylı tanıklık hâkim ya da jüri huzurunda verilmeyen her türlü ifade olarak kavramsallaştırılmaktadır. Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde belirli istisnalar haricinde dolaylı tanık ifadeleri kabul edilemez nitelikte bulunmaktadır (Maviş 2022, 261)³⁶.

AB rekabet hukuku uygulamasında, ihlal tespitinde kullanılan bir ifadenin olaya doğrudan tanık olmamış bir kişi tarafından verilmiş olması, söz konusu

³³ Case T-235/07 *Bavaria NV v Commission* [2011] ECR II-3229, para. 217. Ayrıca bkz. Case T-240/07 *Heineken Nederland v Commission*, para. 90.

³⁴ Case T-566/08 *Total Raffinage Marketin v. Commission* [2013] EU:T:2013:423, para. 69.

³⁵ Dolaylı tanıklık rekabet hukuku literatüründe “*hearsay evidence*” olarak isimlendirilmektedir.

³⁶ ABD rekabet hukukunda, rekabete aykırı bir anlaşmanın varlığının ve katılımcıların kimliğinin kuvvetli birincil delillerle (*foundation evidence*) gösterilmesi şartıyla, bir suç ortağının beyanı dolaylı delil olarak değil, birincil delil olarak kabul edilmektedir (Joshua ve Jordan 2004, 655-656).

ifadenin kabul edilemez bir delil niteliğinde olduğunu göstermemektedir. Ancak olaya doğrudan (çalışanları vasıtasıyla) tanık olmayan bir teşebbüs tarafından verilen beyanın ispat gücünün düşük olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte diğer delillerle yeterli ölçüde desteklenmesi durumunda dolaylı tanık beyanına ispat gücü atfedilebilecektir (Faull ve Nikpay 2014, 1243).

Toshiba kararında³⁷ *Toshiba*'nın televizyon monitörü karteline katıldığı tarihin tespit edilmesi bakımından *Samsung*'un, “*kartel toplantılarından Toshiba'nın bir başka teşebbüs tarafından haberdar edildiği*” yönündeki ifadesi yeterli bulunmamıştır. Mahkeme tarafından ifadenin dolaylı niteliği göz önünde bulundurulduğunda, *Toshiba*'yı kartel toplantılarından bilgilendirdiği iddia edilen teşebbüs dışındaki bir teşebbüsten gelen bu delilin, *Toshiba*'nın televizyon monitörü kartelinin varlığından haberdar olduğunu tespit etmek için yeterli olmadığı değerlendirilmiştir. Görüldüğü üzere, bir beyan teşebbüs adına sunulsa dahi ifadenin teşebbüs çalışanının duyumuna dayandığı durumlarda beyanın ispat gücü zayıflamaktadır. Zira bu durumda teşebbüsün, çalışanları vasıtasıyla doğrudan tanık olduğu bir olay bulunmamakta, teşebbüsün olaya ilişkin bilgisi bir çalışanınin dolaylı tanıklığından ibaret kalmaktadır.

Sonuç olarak AB rekabet hukuku sisteminde dolaylı tanık ifadelerinin kabul edilemez olduğuna yönelik bir uygulama bulunmamaktadır (Torre 2017, 186). Bununla birlikte, teşebbüslerin dolaylı ifadelerinin ispat gücünün düşük olduğu kabul edilmekte ve söz konusu ifadelerin başka delillerle desteklenmesi aranmaktadır.

2.3.2. Yanlış veya Yanıltıcı Bilgi Vermenin Sonuçları

Beyan delillerin ispat gücü irdelenirken sıklıkla ifadelerin yanlış veya yanıltıcı olmasının sonuçlarına atıfta bulunmaktadır.

Bilgi taleplerine verilen cevaplarla ilgili olarak, *Groupement des Cartes Bancaires* kararında Genel Mahkeme, piyasada faaliyet gösteren diğer teşebbüslerin önemli bir bilgi kaynağı olduğunu ve Komisyon'un söz konusu teşebbüslerden bilgi edinmesinin normal olduğunu vurgulayarak, yanlış veya yanıltıcı bilgi sunulması halinde bilgi veren teşebbüs hakkında para cezası uygulanacak olmasının delilin güvenilirliğini artırdığını değerlendirmiştir³⁸. Yine

³⁷ Case T-104/13 *Toshiba v. Commission* [2015] EU:T:2015:610, para.76.

³⁸ Case T-491/07 *CB v. Commission* [2016] EU:T:2016:379, para. 298, 341.

Genel Mahkeme bir diğer kararında³⁹, yanlış bilgi verilmesinin para cezası yaptırımına bağlanmadığı bir durumda, soruşturma tarafı olmayan teşebbüs çalışanından gelen ve soruşturma tarafı teşebbüsü suçlayıcı bilgiler içeren bir e-postanın ispat gücünün zayıf olduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur (Torre 2017, 189).

Yanlış veya yanıltıcı bilgi vermenin sonuçları özellikle pişmanlık başvuruları kapsamında sunulan beyan bakımından tartışma konusu olmaktadır. Bunun ilk nedeni, bu şekilde sunulan beyanın tam bağımsızlık veya ceza indiriminden yararlanmak amacıyla gerçek dışı bilgiler içerebileceği iddiasıdır (Can 2012, 38). *Total Refinage Marketing* davasında davacı teşebbüs tarafından, pişmanlık beyanının doğası gereği subjektif bir nitelik taşıdığı ve pişmanlık beyanında bulunan teşebbüsün kendisinden ziyade başkalarını suçlama eğiliminde olduğu ileri sürülmüştür⁴⁰. Buna ek olarak, sıklıkla dile getirilen ikinci bir itiraz da, eş zamanlı belgelerin aksine, bu tür beyanın, ihlale ilişkin sorumluluğu hafifletmek amacıyla, ihlal isnadı altında (*in tempore suspecto*) pişmanlık başvurusunda bulunan tarafın temsilcileri tarafından üretilmiş olmasıdır⁴¹ (Kalintiri 2019, 125).

Ancak pişmanlık beyanının güvenilirliğine ilişkin bu tür itirazlar genellikle AB mahkemeleri tarafından kabul görmemektedir. Mahkeme kararlarında, bu tür delillere ilişkin olarak, teşebbüslerin ihlaldeki rollerinin önemini azaltarak teşebbüslerin ihlaldeki payını gerçekte olduğundan daha ağır gösterme eğiliminde olabilecekleri ihtimali göz önünde bulundurularak genellikle belli bir ölçüde ihtiyatlı olunması gerektiği kabul edilmektedir. Bununla birlikte, kararlarda yukarıda bahsi geçen argümanların pişmanlık mevzuatında öngörülen usulün içsel mantığına uymadığı değerlendirilmektedir. Para cezasında indirim elde etmek için pişmanlıktan faydalanmaya çalışmanın, tek başına, kartelin diğer tarafları için çarpıtılmış deliller sunma yönünde bir teşvik oluşturmayacağı vurgulanmaktadır. Yine Komisyon'u yanıltmaya yönelik herhangi bir girişimin, pişmanlık başvurusunda bulunan teşebbüsün pişmanlık kapsamında tam bağımsızlıktan veya ceza indiriminden yararlanma olanağını tehlikeye atabileceğine işaret

³⁹ Case T-286/09 *Intel v. Commission*, para. 1264, 1265.

⁴⁰ Case C-411/04 P *Salzgitter Mannesmann v. Commission*, [2007] ECR I-959, para. 63.

⁴¹ Case T-439/07 *Coats Holdings v. Commission* [2012] EU:T:2012:320, para. 132.

edilmektedir⁴² (Kecsmar ve Keidel 2015, 562; Faull ve Nikpay 2014, 1246; Geulette 2015, 118-119).

2.3.3. Beyanda Bulunanın Menfaati

İlke olarak, beyanda bulunan kişinin ya da teşebbüsün menfaatine aykırı olan açıklamalara daha yüksek bir ispat gücü atfedilmektedir. Bu kapsamda bir teşebbüsün, kendisi bakımından ihlalin varlığını kabul eden ifadelerinin yüksek bir ispat gücü taşıdığı kabul edilmektedir⁴³. Söz konusu değerlendirme, bir ihlalin itiraf edilmesinin doğurabileceği olumsuz sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda, hukuka aykırı bir davranış gerçekleştirmediği kanaatinde olan bir kişinin ikrarda bulunmayacağı varsayımına dayanmaktadır (Faull ve Nikpay 2014, 1243).

JFE Engineering kararına konu olan olayda Komisyon, soruşturma tarafı teşebbüsün yetkilisinden dosya kapsamındaki belgeler hakkında açıklama yapmasını talep etmiştir. İlgili teşebbüs yetkilisinin kendisine yöneltilen sorulara cevaben, ihlali ikrar eden ifadeler kullanarak Komisyon'un talebinin ötesine geçmesinin teşebbüs yetkilisinin gerçeği açıklama yönündeki iradesini gösterdiği değerlendirilmiştir⁴⁴.

İhlali kabul eden beyanın ispat gücü özellikle pişmanlık başvuruları bakımından da gündeme gelmektedir. Kendini suçlayıcı beyanın bir pişmanlık başvurusu kapsamında sunulmuş olması dolayısıyla söz konusu beyanın gerçek anlamda teşebbüs menfaatine aykırı olup olmadığı, dolayısıyla ispat gücü taşıyıp taşımadığı tartışma konusu olmaktadır. Joshua'ya göre (2004, 5-6), bu tür beyanın tam bağımsızlık ya da cezada indirim sağlamak gibi niyetlerle yapıldığı göz önünde

⁴² Case T-120/04 *Peróxidos Orgánicos v. Commission*, para. 70; Case T-72/09 *Pilkington Group Ltd e.a. v Commission*, para. 69; Case T-110/07 *Siemens v. Commission*, para. 65; Case T-763/15 *Sony Optiarc v. Commission*, para. 48; Case T-54/14 *Goldfish and Others v Commission*, para. 97.

⁴³ Joined Cases T-67/00, T-68/00, T-71/00 and T-78/00 *JFE Engineering and Others v. Commission*, para. 211; T-54/14 *Goldfish and Others v Commission*, para. 98; Joined Cases T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 and T-136/02 *Bollere v. Commission*, para. 166; Case T-439/07 *Coats Holdings v Commission*, para. 48; Case T-363/18 *Nippon v. Commission*, para. 160; Case T-530/15 *Huhtamäki Oyj v. Commission*, para. 53.

⁴⁴ Joined Cases T-67/00, T-68/00, T-71/00 and T-78/00 *JFE Engineering and Others v. Commission*, para. 212.

bulundurulduğunda, beyanda bulunan teşebbüsün menfaatine gerçekten ters düşüp düşmediği şüphelidir⁴⁵.

ABAD kararlarında⁴⁶ pişmanlık başvurusunda bulunan bir teşebbüsün ihlalin varlığını kabul eden ifadelerinin, önemli hukuki ve ekonomik riskleri beraberinde getirdiği vurgulanmakta ve Komisyon'un teşebbüs hakkında ihlal kararı vermesi halinde mahkemeler nezdinde açılacak tazminat davaları bu risklere örnek olarak gösterilmektedir. Bu nedenlerle, AB mahkemelerinin yerleşik içtihatlarında pişmanlık başvurusunda bulunan teşebbüs tarafından verilen beyanın teşebbüsün menfaati aleyhine olduğu, bu nedenle anılan türde beyanın ispat gücünün yüksek olduğu kabul edilmektedir⁴⁷.

Genel Mahkeme'nin *Mitsubishi* kararında, ilgili pazarda faaliyet gösteren ABB'nin pişmanlık başvurusunda yer alan çalışan ifadeleri özelinde, teşebbüsün çıkarları doğrultusunda hareket etmesi gereken çalışanların, soruşturmadaki işbirliklerinin gelecekteki kariyerleri üzerinde de olumlu bir etkisi olabileceğinden, mümkün olduğunca fazla suçlayıcı delil sunma konusunda ortak bir irade göstermelerinin olası olduğu vurgulanmıştır. Öte yandan, söz konusu çalışanların yanlış veya yanıltıcı beyan sunmanın olası olumsuz sonuçlarının da farkında olacağına değinilmiştir⁴⁸.

Buna ek olarak, somut olayda pişmanlık başvurusu ekinde sunulan çalışan ifadeleri, soruşturma raporunun henüz ABB'ye gönderilmediği ancak Komisyon nezdinde ABB'yi sorumlu tutabilecek yeterli delilin olduğu bir aşamada gönderilmiştir. Bu sebeple davacı teşebbüs Mitsubishi, söz konusu çalışan ifadelerinin ABB'nin sorumluluğuna etki etmeyeceğini, dolayısıyla ifadelerin ABB'nin menfaati aleyhine verilen ifadeler olarak nitelenemeyeceğini savunmuştur. Genel Mahkeme tarafından ise çalışan ifadelerinin, ABB tarafından

⁴⁵ Benzer yönde bir görüş *Gas Isolated Switcgear* dosyasında Mitsubishi'nin savunmasında da dile getirilmiştir (Joined Cases C-239/11 P, C-489/11 P and C-498/11 P *Siemens AG and others v. Commission*, para. 118).

⁴⁶ Joined Cases C-403/04 P and C-405/04 P *Sumitomo Metal Industries and Nippon Steel v Commission*, para. 103; Joined Cases C-239/11 P, C-489/11 P and C-498/11 P *Siemens AG and others v. Commission*, para. 140-141; Case T-588/08 *Dole Food and Dole Germany v. Commission*, para. 92-94.

⁴⁷ Joined Cases C-239/11 P, C-489/11 P and C-498/11 P *Siemens AG and others v. Commission*, para. 138; Joined Cases C-403/04 P and C-405/04 P *Sumitomo Metal Industries and Nippon Steel v Commission*, para. 103; Case T-655/11 *FSL and Others v Commission*, para. 152; Case T-530/15 *Huhtamäki Oyj v. Commission*, para. 55.

⁴⁸ Case T-133/07 *Mitsubishi v. Commission*, para. 107.

henüz soruşturma raporunun gönderilmediği bir aşamada sunulduğu, dolayısıyla, ne ABB'nin ne de çalışanının ABB'ye karşı yapılacak ihlal isnadının kapsamından ve tam içeriğinden emin olamayacağından bahisle, pişmanlık beyanı dikkate değer bulunmuş ve savunmaya itibar edilmemiştir^{49,50}.

Sonuç olarak AB rekabet hukuku uygulamasında pişmanlık başvurusu ile sunulan ve bir ihlalin varlığını kabul eden beyanın aksi somut delillerle ispat edilmediği sürece başvuruda bulunan teşebbüsün menfaati aleyhine olduğu ve dolayısıyla yüksek ispat gücü taşıdığı kabul edilmektedir.

2.3.4. Bilginin Derinliği, Kesinliği ve Tutarlılığı

Derinlik, kesinlik ve tutarlılık bir ifadeye ispat gücü atfedilmesi bakımından önem arz etmektedir. Genel olarak detaylı ve kesin bilgiler içeren bir ifadenin ispat gücü daha yüksek olup bu tür ifadeler bakımından diğer delillerle desteklenme gerekliliği daha düşüktür⁵¹. Soyut bilgi içeren veya muğlak ifadelerin ispat gücünün sınırlı olduğu kabul edilmektedir. Ancak, ifade konusu olayın ardından uzun bir zaman geçtikten sonra verilen beyan bakımından, verilen bilgilerin tam bir kesinlik arz etmesi beklenmemektedir (Torre 2017, 199). Bu yönde, Genel Mahkeme kartel toplantılarına ilişkin defter notlarının toplantı tarihleri ile ilişkilendirilmesine yönelik verilen beyan bakımından her bir defter notunun bir toplantı tarihi ile eşleştirilememesinin toplantıların üzerinden uzun bir zaman geçmiş olmasının sonucu olabileceği değerlendirmesini yapmıştır⁵².

Heineken Nederland kararında, dosyada pişmanlık başvurusu bulunan InBev'in

Perakende sektörü için bir anlaşma söz konusu değildi. Bira fiyatlarındaki artışlarla ilgili olarak, bir bira fabrikasının fiyatlarını ancak diğer bira üreticilerini önceden bilgilendirdikten sonra artırması normaldi.

şeklindeki ifadesi davacı teşebbüs tarafından çelişkili ve muğlak olarak nitelendirilmiştir. Belirtmek gerekir ki dosyada söz konusu ifadeye benzer şekilde teşebbüsler arasında bir anlaşma ya da InBev'in bu anlaşmanın tarafı olmadığı

⁴⁹ A.g.k., para. 108.

⁵⁰ *Mitsubishi* kararının temyiz incelemesinde; Genel Mahkeme'nin değerlendirmeleri ABAD tarafından onanmıştır. Bkz. Joined Cases C-239/11 P, C-489/11 P and C-498/11 P *Siemens AG and others v. Commission*, para. 139.

⁵¹ Case T-240/07 *Heineken Nederland v. Commission*, para. 88.

⁵² Case T-191/06 *FCM Foret v. Commission*, para. 193-194.

yönünde beyan bulunmakla birlikte, içerikte verilen bilgilerden teşebbüsler arasında rekabete aykırı bir anlaşma olduğu çıkarımı yapılabilecek çok sayıda ifade bulunmaktadır. Söz konusu ifadeleri değerlendiren Genel Mahkeme, ifadelerin çelişkili ve muğlak olduğuna yönelik savunmaya itibar etmeyerek ifadelere konu davranışın hukuki tasnifini Komisyon'un veya Mahkeme'nin yapacağını vurgulamıştır.⁵³

2.3.5. Beyanın Diğer Delillerle Desteklenmesi

AB mahkemelerinin yerleşik içtihadına göre bir kartelin tarafı olmakla suçlanan bir teşebbüs tarafından verilen ve benzer şekilde suçlanan diğer teşebbüsler tarafından doğruluğuna itiraz edilen bir beyan, başka delillerle desteklenmediği sürece, söz konusu teşebbüs tarafından işlenen bir ihlalin ispatlanması bakımından yeterli bir delil olarak kabul edilmemektedir.⁵⁴ Bu durum, AB rekabet hukukunda delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesinin birkaç istisnasından bir tanesidir. Teşebbüs beyanı ile kendi çalışanlarının (veya eski çalışanlarının) beyanı gerçek anlamda farklı kaynaklardan gelen deliller olmadığından, içtihat hukukunda teşebbüs beyanı ile çalışanlarının beyanı destekleyici olarak kabul edilmemektedir (Torre 2017, 201).

Kalintiri'ye göre (2019, 128), sözlü beyanın; (i) çoğunlukla idari süreç sırasında mahkeme dışında yapıldığı, (ii) çapraz sorguya tabi olmadığı, (iii) yemin altında alınmadığı ve (iv) bilgi taleplerine verilen cevaplar haricinde yanlış veya yanıltıcı bilgi verilmesine yönelik herhangi bir yaptırım bulunmadığı hususları göz önünde bulundurulduğunda, bu tür beyanın içeriğinin doğrulanması gerekliliği daha da önem kazanmaktadır.

Delillerin bir bütün olarak değerlendirilmesi ilkesinden hareketle, bir soruşturma tarafının ifadesinin diğer delillerce doğrulanma düzeyi ifadenin güvenilirliği göz önünde bulundurularak hafifletilebilmektedir⁵⁵ (Geulette 2015,

⁵³ Case T-240/07 *Heineken Nederland v Commission*, para. 82-83.

⁵⁴ Joined Cases T-67/00, T-68/00, T-71/00 and T-78/00 *JFE Engineering and Others v. Commission*, para. 219; T-377/06, *Comap v Commission*, para. 59; Case T-112/07, *Hitachi v Commission*, para. 67–68; Case T-348/08, *Aragonesas v Commission*, para. 101; Case T-110/07 *Siemens AG v Commission*, para. 66; Case T-385/06 *Aalberts v Commission*, para. 53–68; Case T-186/06 *Solvay v Commission*, para. 106–109; Case T-36/05 *Coats Holding v Commission*, para. 50.

⁵⁵ Case T-110/07 *Siemens AG v Commission*, para. 135; Case T-541/08 *Sasol and Others v Commission*, para. 236.

118). Bu kapsamda, rekabete aykırı bir anlaşmanın varlığını ve belirli unsurlarını destekleyecek tutarlı bir deliller bütünü olduğuna kanaat getirilmesi durumunda, bir soruşturma tarafının ifadesi, ihlalin ilave deliller vasıtasıyla desteklenemeyen diğer unsurlarının ispatı bakımından tek başına yeterli olabilecektir⁵⁶.

Genel Mahkeme'nin *JFE Engineering* kararında, soruşturma tarafı Vallourec'in yetkilisi tarafından teşebbüs adına sunulan ifadelerin, ihlal teşkil eden davranışlar hakkında detaylı bilgi içermesi, yetkilinin olayların doğrudan tanığı olması ve teşebbüsün menfaati aleyhine sonuç doğurabilecek nitelik taşıması nedenleriyle ifadelerin yüksek ölçüde güvenilir olduğu değerlendirilmiştir. Belirtmek gerekir ki dava konusu Komisyon kararı⁵⁷ önemli ölçüde söz konusu yetkilinin ifadelerine dayanmaktadır. Karara konu olayda, Japon ve Avrupalı teşebbüsler arasında OCTG⁵⁸ ürününe yönelik pazar paylaşımına ilişkin teşebbüs yetkilisinin ifadelerini destekleyen çok sayıda belge bulunmaktadır. Teşebbüs yetkilisinin ifadelerini doğrulayan bu delil bütününe göz önüne alan Mahkeme, aynı yetkilinin söz konusu pazar paylaşımının hat boruları için de geçerli olduğuna dönük ifadelerinin bu ürün grubu bakımından kurulan rekabete aykırı anlaşmayı göstermek bakımından tek başına yeterli olduğunu değerlendirmiştir⁵⁹.

Genel Mahkeme'nin *Keramag* kararına⁶⁰ konu olayda, Komisyon 25 Şubat 2004 tarihinde seramik üreticileri arasında rekabete aykırı bir toplantı düzenlendiğine ilişkin tespitini (i) soruşturma tarafı bir teşebbüsün soruşturma raporuna cevap dilekçesindeki beyana, (ii) pişmanlık başvurusunda bulunan bir tarafın söz konusu toplantıya ilişkin başvuru kapsamında sunduğu beyana, (iii) pişmanlık başvurusunun ekinde bulunan ve toplantı sırasında tutulduğu iddia edilen bir tabloya ve (iv) pişmanlık başvurusunda bulunan bir diğer teşebbüsün beyanına dayandırmıştır. Genel Mahkeme tarafından yapılan değerlendirmede; soruşturma raporuna cevap dilekçesinde yer alan beyan, “*idari soruşturma*

⁵⁶ Joined Cases T-67/00, T-68/00, T-71/00 and T-78/00 *JFE Engineering and Others v. Commission*, para. 220.

⁵⁷ Case IV/E-1/35.860-B seamless steel tubes.

⁵⁸ Petrol ve doğal gaz çıkarmak amacıyla kullanılan derin sondaj boruları.

⁵⁹ Joined Cases T-67/00, T-68/00, T-71/00 and T-78/00 *JFE Engineering and Others v. Commission*, para. 332-335.

⁶⁰ Joined Cases T-379/10 and T-381/10 *Keramag Keramische Werke AG and others v. Commission*, para. 112-121.

sürecinde teşebbüslere gönderilmediği” gerekçesiyle kabul edilemez nitelikte bulunmuştur. Pişmanlık başvurusu ekinde yer alan tablonun ise “*tabloda herhangi bir tarih bulunmaması ve rakip teşebbüslere ilişkin veri içermemesi sebebiyle sunulan pişmanlık beyanı ile ilişkilendirilemeyeceği*” kanaatine varılmıştır. Son olarak pişmanlık başvurusunda bulunan diğer teşebbüsün beyanı “*rakipler arasında bilgi değişimi olduğuna dair genel açıklamalar*” içerse de teşebbüsün pişmanlık başvurusu reddedildikten sonra sunduğu beyanında söz konusu toplantının içeriğinin doğrulanamadığını iddia etmesi⁶¹ sebebiyle mevzu bahis toplantının ispatı bakımından kullanılamayacağı değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Genel Mahkeme kararında toplantıya ilişkin ispat kabiliyetini haiz tek delilin pişmanlık başvurusunda bulunan teşebbüsün beyanından ibaret olduğundan bahisle, 25 Şubat 2004 tarihli toplantının ispat edilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Keramag kararının temyiz incelemesinde, cevap dilekçesinde sunulan beyana, pişmanlık başvurusu kapsamındaki beyana nazaran öncelik tanıyan yukarıdaki değerlendirme ABAD tarafından hukuka uygun bulunmamıştır. ABAD, cevap dilekçesinde sunulan argümanlara dayanılarak pişmanlık başvurusu kapsamında sunulan beyanın ispat gücünün ortadan kaldırılamayacağına karar vermiştir⁶². Ayrıca, diğer pişmanlık başvurusunun ekinde yer alan tablonun ispat gücüne ilişkin değerlendirme de her bir delilin tek başına ispat standardını karşılaması gerekmediğinden bahisle yerinde bulunmamıştır⁶³. Sonuç olarak, Genel Mahkeme’nin *Keramag* kararı ABAD tarafından temyiz incelemesi bozulmuştur.

Öte yandan, bir beyanın hangi tür deliller ile ve ne ölçüde desteklenmesi gerektiği bakımından, delillerin türü ya da kaynağı ile ilgili olarak belirli kurallara tabi olmadığı, yalnızca delillerin güvenilirliği ile ilgili kritere tabi olduğu kabul edilmektedir⁶⁴. Bu yönde, AB mahkemelerinin içtihadına göre Pişmanlık

⁶¹ Bahsi geçen diğer teşebbüsün ceza indirimi almak amacıyla gerçekleştirdiği pişmanlık başvurusu reddedilmiştir. Teşebbüsün 25 Şubat 2004 tarihli toplantının içeriğinin doğrulanamadığına yönelik iddiası, pişmanlık başvurusunun reddini takip eden süreçte teşebbüsün soruşturma raporuna karşı gönderdiği cevap dilekçesinde yer almaktadır.

⁶² Case C-613/13 P *Keramag Keramische Werke AG and others v. Commission* [2017] EU:C:2017:49, para. 40-41.

⁶³ A.g.k., para. 54-56.

⁶⁴ Joined Cases C-239/11 P, C-489/11 P and C-498/11 P *Siemens and Others v Commission*, para. 190; Case T-448/14 *Hitachi Metals Ltd v. Commission*, para. 141.

Duyurusu'ndan yararlanmak amacıyla verilen ifadeler, yalnızca eş zamanlı belgelerle değil, aynı nitelikte diğer ifadelerle de desteklenebilmektedir⁶⁵.

Genel Mahkeme'nin *Imperial Chemical Industries Ltd* kararında pişmanlık başvurusunda bulunan üç teşebbüsün beyanı davacı teşebbüsün PMAA kalıplama bileşikleri ürünü hakkında kurulan bir karteletaraf olduğunu ispat etmesi bakımından güvenilir ve yeterli bulunmuştur⁶⁶.

Benzer şekilde, *Pometon* kararında⁶⁷ çelik aşındırıcıları üreten teşebbüsler arasındaki kartel anlaşmasına ilişkin olarak pişmanlık başvurusunda bulunan soruşturma tarafı Ervin'in beyanında Almanya pazarında, rakip teşebbüsler arasında birçoğuna davacı teşebbüs *Pometon*'un da katıldığı ve yılda iki kere gerçekleştirilen toplantılar düzenlendiği ifade edilmiştir. Ervin'e göre yılbaşına yakın tarihlerde düzenlenen toplantılarda fiyat artışlarının uygulanıp uygulanmadığı, yılsonuna yakın olanlarda ise teşebbüsler arasında müşteri paylaşımı konuları görüşülmüştür. Dosyada söz konusu toplantılardan 28 Eylül 2004 ve 9 Haziran 2005 tarihli olanlarına yönelik iki adet e-posta bulunmaktadır. Söz konusu e-postalar sadece rakiplere yönelik toplantı davetini ve bu davetin kabulünü içermekte olup her iki e-posta içeriğinde de toplantılarda hangi konuların ele alınacağına yönelik herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Mahkeme, Komisyon'un bulgusunu dayandırdığı iki e-postanın, başvuranın 28 Eylül 2004 ve 9 Haziran 2005 tarihli rekabete aykırı toplantılara katılımıyla ilgili olarak, Ervin'in beyanını desteklemek için yeterince güvenilir olduğunu değerlendirmiştir.

Bu noktada, Genel Mahkeme'nin *Lafarge*⁶⁸ kararı bir beyanın derinliği ve kesinliği ile diğer delillerle desteklenmesi arasındaki ilişkinin nasıl ele alındığına ilişkin değerlendirmeler içermesi bakımından önem taşımaktadır. Uyuşmazlığın temel noktası, Lafarge bakımından ihlalin başladığı tarihe odaklanmaktadır.

⁶⁵ Case T-530/15 *Huhtamäki Oyj v. Commission*, para. 53; Joined Cases C-239/11 P, C-489/11 P and C-498/11 P *Siemens and Others v Commission*, para. 191.

⁶⁶ Case T-214/06 *Imperial Chemical Industries Ltd v. Commission*, para. 88. Belirtmek gerekir ki karara konu Komisyon soruşturması PMAA kalıplama bileşikleri, PMAA düz levha ve PMAA vitrifiye olmak üzere üç ürün grubu bakımından teşebbüsler arasında kurulan kartel anlaşmasına yönelik olarak yürütülmüştür. Davacı teşebbüs PMAA kalıplama bileşikleri dışında diğer ürün grupları bakımından Komisyon'un tespitlerine itiraz etmemiştir (para. 89).

⁶⁷ Case T-433/16, *Pometon SpA v. Commission* [2019] EU:T:2019:201, para. 204-218.

⁶⁸ Case T-54/03 *Lafarge v. Commission*, para. 500-515.

Karara konu somut olayda, bir BPB çalışanından Lafarge'ın gizli olması gereken 1991 yılına ilişkin verilerini elde edilmiştir. Bunun yanında, yine bir BPB çalışanı tarafından Londra toplantısını⁶⁹ takip eden süreçte Knauf ve BPB arasındaki bilgi değişiminin Lafarge'ı da kapsayacak şekilde genişletilmesinin hedeflendiği, bu kapsamda tam olarak hatırlanamamakla birlikte kendisinin veya bir diğer BPB çalışanın bir Lafarge çalışanı ile 1992 ortasında irtibat kurduğu ifade edilmiştir. Genel Mahkeme, Lafarge için ihlalin başlangıç tarihini inceleme konusu Komisyon kararına⁷⁰ uygun biçimde 31 Ağustos 1992 olarak tespit etmiştir.⁷¹ Görüldüğü üzere, tam anlamıyla bir kesinlik içermeyen beyana (somut olayda BPB çalışanı Lafarge ile irtibata geçen çalışanın kimliğini tam olarak anımsayamamıştır) da başka delillerle desteklenmesi halinde ispat gücü atfedilebilmektedir.

Bir soruşturma tarafının beyanın diğer soruşturma tarafları aleyhine tek başına ihlalin ispatı için yeterli olmayacağına ilişkin ilke üçüncü kişilerden alınan beyan bakımından geçerli değildir (Faull ve Nikpay 2014, 1248). Genel Mahkeme, üçüncü bir tarafın, hâkim durumdaki bir teşebbüsün belirli bir davranış türünü benimsediğini belirten beyanının, ABİDA'nın 102. maddesinin ihlalini teşkil eden olguları kanıtlamak için hiçbir zaman tek başına yeterli olamayacağına dair genel bir kural koymayı uygun görmemiştir. Genel Mahkeme, üçüncü taraf konumundaki bir teşebbüsün hâkim durumdaki teşebbüsü haksız yere suçlamakta herhangi bir menfaati olduğunun açıkça belirli olmadığı durumlarda, üçüncü taraf konumundaki bir teşebbüsün beyanının, ilke olarak, bir ihlalin varlığını göstermek için tek başına yeterli olabileceği sonucuna varmıştır⁷² (Torre 2017, 202). Ancak sadece bir delilin, rekabet ihlalinin ispatı bakımından yeterli bulunduğu durumlara oldukça nadir rastlanmaktadır (Faull ve Nikpay 2014, 1249).

⁶⁹ Lafarge'ın rakipleri konumundaki Knauf ve BPB arasında 1992'nin başında ayında Londra'da bir toplantı yapıldığı, söz konusu toplantıda katılımcılar arasında bilgi değişimi ve 1992 yılının Ağustos ayının sonuna kadar teşebbüsler arasındaki fiyat savaşına son verilmesi konularının görüşüldüğü Knauf ve BPB'nin verdiği beyan ile tespit edilmiştir. Belirtmek gerekir ki bu toplantıya herhangi bir Lafarge yetkilisi katılmamıştır.

⁷⁰ Case COMP/E-1/37.152 – Plasterboards.

⁷¹ Genel Mahkeme'nin kararı ABAD tarafından da onanmıştır. Bkz. Case C-413/08 P *Lafarge v. Commission*, para. 29-32.

⁷² Case T-286/09 *Intel v Commission*, para. 718-727.

2.4. ADİL YARGILANMA HAKKI ÇERÇEVESİNDE EX POST DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu başlık altında, AB mahkemelerinin içtihadı ve konuya ilişkin literatürdeki görüşler ışığında beyan delilleri ile ilgisine binaen kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkına ve tanık sorgulama hakkına yönelik tartışmalara yer verilecektir.

2.4.1. Kendini Suçlayıcı Beyanda Bulunmama Hakkı

Susma ve kendini suçlayıcı delil sunmaya zorlanmama hakkı, AİHS'nin 6. maddesinde açıkça belirtilmemiş olmakla birlikte, adil bir yargılanma kavramının merkezinde yer alan ve genel olarak tanınan evrensel bir ceza hukuku ilkesidir. Kendini suçlamama hakkı, bir ceza davasında iddia makamına, sanığın iradesine aykırı olarak zorlama veya baskı yoluyla elde edilen delillere başvurmaksızın sanık aleyhindeki iddiasını kanıtlama yükümlülüğü getirmektedir. Kendini suçlamama hakkının ihlal edildiğinden söz edebilmek için baskı veya zorlama unsurunun varlığı gereklidir. Bu yönde, gönüllü olarak verilen ifadeler bakımından kendi suçlamama hakkının ihlal edildiğinden söz edilemeyecektir⁷³.

AB rekabet hukukunda kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkı ilk olarak ABAD'ın *Orkem* kararı ile tanınmıştır. ABAD, Komisyon'un soruşturma altındaki teşebbüsü "*Komisyon'un kanıtlamakla yükümlü olduğu bir ihlalin varlığını kabul etmesi anlamına gelebilecek cevaplar vermeye zorlayamayacağını*"⁷⁴ vurgulamıştır. Bu kapsamda; "*fiyat girişimlerini desteklemek için benimsenen tedbirler ve bu konuda atılan her bir adım*", "*teşebbüslere tahsis edilen kotalar ve satış hedefleri*", "*tahsis edilen kotalara ve satış hedeflerine uyumu izlemeyi kolaylaştıran yöntemler*" hakkındaki bilgi talepleri, teşebbüsü rekabeti sınırlayan bir anlaşmaya katıldığını kabul etmeye zorlayacak nitelikte bulunmuştur⁷⁵ (Michalek 2015, 289).

Aynı kararda, ABAD tarafından rekabet soruşturmalarında kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkının sınırları çizilmiştir. Somut vakıya yönelik bilgi taleplerinin ve bu bilgilere ilişkin teşebbüsün elinde olan belgelerin söz konusu

⁷³ Örneğin basit usuldeki bilgi taleplerine teşebbüslerin cevap verme zorunluluğu bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu usuldeki bilgi talepleri bakımından zorlama unsurunun yokluğu nedeniyle kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkından bahsedilemeyecektir.

⁷⁴ Case 374/87 *Orkem v. Commission* [1989] ECR 3283, para. 35.

⁷⁵ Case 374/87 *Orkem v. Commission*, para. 38-39.

hakkın kapsamında olmadığı değerlendirilmiştir⁷⁶ (Belammy ve Child 2018, 1148-1149). Bu kapsamda teşebbüse; tatmin edici fiyat seviyelerinin korunmasına yönelik hangi tedbirlerin alındığı, toplantıların hangi durumlarda yapıldığı, bu toplantılara kimlerin katıldığı, toplantılara ilişkin teşebbüsün elindeki belgelerin neler olduğu minvalinde sorular yöneltilenilebilecektir⁷⁷ (Gündüz 2009, 62).

Belirtmek gerekir ki ABAD'ın Orkem kararını verdiği dönemde henüz AİHM'in kendini suçlamama hakkını AİHS'nin 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirdiği bir kararı bulunmamaktadır (Cleyenbreugel 2023, 120). AİHM'in kendini suçlamama hakkını değerlendirdiği ilk karar ise *Funke/Fransa*⁷⁸ kararıdır.

Funke/Fransa davası, AİHM'nin AİHS kapsamında kendini suçlamama hakkının korumasına ilişkin ilk onayını temsil etmektedir. Karara konu olayda, Fransız gümrük yetkilileri, Fransız gümrük düzenlemelerinin ihlaline ilişkin bir soruşturma ile bağlantılı olarak çeşitli mali kayıtları talep etmiştir. AİHM, vergi müfettişlerinin varlığından şüphe duydukları belgeleri talep ettikleri gerekçesiyle, izlenen usulün AİHS'nin 6. maddesini ihlal edecek şekilde kendini suçlayıcı bilgi vermeye zorlama içerdiği sonucuna varmıştır^{79,80} (Berger 2007, 516).

*Saunders/Birleşik Krallık*⁸¹ kararında ise kendini suçlamama hakkının, suçun kabul eden ifadelerle veya doğrudan suçlayıcı ifadelerle sınırlandırılmayacağı kanaatine ulaşmıştır. Zorlama altında elde edilen ve görünüşte suçlayıcı olmayan ifadeler - örneğin, suçun inkâr eden ifadeler ya da sadece somut vakiya ilişkin bilgiler - ceza yargılamasında savcılık iddiasını desteklemek amacıyla (örneğin sanığın diğer ifadelerine ya da sunduğu delillere ilişkin şüphe yaratmak) suçlayıcı biçimde kullanılabilir.

Saunders/Birleşik Krallık kararını takip eden dönemde AİHM tarafından kendini suçlamama hakkının ihlal edilip edilmediğinin tespitinde üç aşamalı bir test uygulanmaya başlamıştır. Bu kapsamda; suçlanan kişinin üzerinde delil elde etmek amacıyla uygulanan baskı veya zorlamanın türü ve derecesi, yargılamaya

⁷⁶ Case 374/87 *Orkem v. Commission*, para. 34.

⁷⁷ Case 374/87 *Orkem v. Commission*, para. 36-40.

⁷⁸ *Funke/Fransa*, 25.02.1993 tarih, B.No: 10828/84.

⁷⁹ A.g.k., para. 44. Benzer yönde Bkz. *JB/İsviçre*, 03.08.2001 tarih, B.No: 31827/96.

⁸⁰ Belirtmek gerekir ki mali kayıtların teslim edilmemesi halinde o dönem yürürlükte bulunan mevzuat adli para cezası ya da hapis cezası öngörmektedir.

⁸¹ *Saunders/Birleşik Krallık*, 17.12.1996 tarih, B.No: 19187/91.

ilişkin usuli güvencelerin varlığı ve zorlama yoluyla elde edilen delillerin ne şekilde kullanıldığına odaklanılmaktadır⁸² (Gündüz 2009, 60; Kerse ve Khan 2012, 126).

*O'Halloran/Birleşik Krallık*⁸³ davasına konu olayda, hız limitini aşmaları sebebiyle araç sahibinden radara yakalandıkları anda aracı kullanan kişinin kimlik bilgileri talep edilmiştir. Talep edilen bilginin kimlik bilgisi ile sınırlı olmasını ve sürücünün kimliğinin ihlalin sadece bir unsuru olduğunu vurgulayan Mahkeme, kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir (Kerse ve Khan 2012,126). Bu değerlendirme, somut vakıalara ilişkin soruları kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkı kapsamında ele alan AİHM içtihadına bir istisna olarak görülebilecektir. Bununla birlikte, bu istisna trafik kurallarının ihlali ile sınırlı kalmıştır (Lamberigts 2022, 183).

Yukarıda yer alan açıklamalar ışığında, kendini suçlayıcı ifadelere yönelik olarak ilk bakışta AİHM ile ABAD içtihadı arasında farklılık bulunduğu görülmektedir. AİHM tarafından yalnızca somut vakıaya ilişkin sorular dahi hukuka aykırı bulunurken ABAD tarafından somut vakıaya yönelik sorular hukuka uygun bulunmaktadır (Douglas-Scott 2006, 649).

Öte yandan, AİHM tarafından tüzel kişiler bakımından kendini suçlamama hakkının değerlendirildiği bir dosya bulunmamaktadır. Yukarıda bahsi geçen AİHM içtihadının tamamı gerçek kişilerin başvurularından oluşmaktadır. Dolayısıyla rekabet hukukunda teşebbüslerin suçlayıcı beyanda bulunmama hakkının varlığı ve bu hakkın teşebbüslere ne ölçüde tanınması gerektiği henüz AİHM tarafından ele alınmamıştır.

Belirtmek gerekir ki AİHM'in *Funke* ve *Saunders* kararlarını takip eden süreçte ABAD tarafında rekabet soruşturmalarında teşebbüslerin kendini suçlamama hakkına ilişkin *Orkem* içtihadı geçerliliğini korumaktadır (Blanco 2013, 307-310; Kerse ve Khan 2012, 127-128; Michalek 2015, 290)⁸⁴. AB'ye üye ülkelerin rekabet mevzuatında bütünlük sağlanması amacıyla çıkarılan Üye

⁸² *Allan/Birleşik Krallık*, 05.11.2002 tarih, B.No: 48539/99, para. 44; *Jalloh/Almanya*, 11.07.2006 tarih, B.No: 54810/00, para. 100.

⁸³ *O'Halloran/Birleşik Krallık*, 29.06.2007 tarih, B.No:15809/02 ve 25624/02

⁸⁴ *Case 27/88 Solvay&Cie v. Commission*, para. 23-37; *Case C-60/92 Otto BV vs Postbank NV*, para. 11-12; *Case C-301/04P SGL Carbon v. Commission* para 42-49; *Case T-371/17 Qualcomm and Qualcomm Europe v Commission* [2019] EU:T:2019:232, para. 181.

Devletlerin Rekabet Otoritelerinin Etkinliğinin ve İç Pazarın İşleyişinin Güçlendirilmesine ilişkin 2019/1 sayılı AB Direktifi (2019/1 sayılı Direktif)'nin 35. paragrafında da kendini suçlamama hakkının teşebbüslerden somut vakiyaya ilişkin bilgi talep edilmesini engellemeyeceği açıkça düzenlenmiştir (Wills 2024, 201). 2019/1 sayılı Direktif kapsamında AB'ye üye tüm ülkeler rekabet mevzuatlarını Direktif ile uyumlu hale getirme yükümlülüğü altındadır.

ABAD tarafından bir gerçek kişinin, kendini suçlamama hakkının ilk defa ele alındığı *DB v. Consob* kararında, AİHM içtihadına benzer şekilde susma hakkının, suçu doğrudan doğruya kabul eden ifadelerle sınırlandırılmayacağı vurgulanmıştır. Doğrudan doğruya suçlayıcı ifadelerin yanı sıra cezai usulün takip eden aşamalarında ihlal isnadının ispatı için kullanılacak somut vakiyaya yönelik ifadelerin de kendini suçlamama hakkının kapsamında olduğuna karar verilmiştir (Veenbrink 2021, 751). Bununla birlikte, ABAD kendini suçlamama hakkının kapsamına ilişkin gerçek kişiler ve tüzel kişiler arasında net bir ayrıma gitmiştir. Kararda, kendini suçlamama hakkının gerçek kişiler bakımından uygulanmasına yönelik değerlendirmenin, AB rekabet hukukunda teşebbüslerin sorumluluğuna ilişkin *Orkem* kararı çerçevesinde oluşan ABAD içtihadına halel getirmeyeceği vurgulanmıştır⁸⁵.

Wills'e göre (2024, 200), kendini suçlamama hakkı ile psikolojik veya fiziksel baskı yoluyla alınan güvenilirliği düşük ifadelerin yasaklanmasıyla, adli hataların önlenmesi ve insan onurunun korunması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla kendini suçlamama hakkı, temelinde insan onurunun yer aldığı bir ayrıcalıktır. Tüzel kişiler bakımından somut vakiyaya ilişkin ifadeleri de kapsayacak şekilde mutlak bir susma hakkı tanınmasının makul bir gerekçesi bulunmamaktadır. Nazzini'ye göre (2016, 169), AB hukukunda rekabet soruşturmalarında, *Orkem* kararı çerçevesinde hakkın kapsamını soruşturma tarafı teşebbüslerin ihlali doğrudan kabulü anlamına gelecek ifadeleri ile sınırlandıran yaklaşım yeterli bulunmaktadır⁸⁶.

⁸⁵ Case C-481/19 *DB v. Consob*, para. 40-48.

⁸⁶ Gerçek kişi teşebbüsler bakımından hakkın kapsamının AİHM içtihadı paralelinde geniş tutulabileceği yönünde bkz. Wills (2003, 13).

2.4.2. İdari Aşamada Tanık Sorgulama İmkânının Kısıtlı Olması

Komisyon soruşturmalarında tanık ifadeleri bakımından çapraz sorgu imkânının tanınmamasının AİHS'nin 6. maddesine aykırılık teşkil ettiği iddiaları ABAD tarafından reddedilmektedir. *Aalborg* davasında, Komisyon soruşturmalarının bütünüyle idari bir usul olduğu vurgulanarak, Komisyon'un ilgili teşebbüse soruşturma aşamasında belirli bir tanığı çapraz sorguya çekme ve ifadelerini analiz etme imkânı vermesi gerekmediği kanaatine ulaşılmıştır. Kararda, bir belgenin yazarının ilgili belgenin aleyhine kullanıldığı teşebbüs tarafından çapraz sorguya çekilmesine ilişkin 17 sayılı Tüzük'te⁸⁷ herhangi bir hüküm bulunmaması gerekçesiyle reddedilmesinin savunma hakkının ihlaline yol açmadığına belirtilmiştir⁸⁸ (Torre 2017, 210).

Genel Mahkeme *Bolloré* kararında, Komisyon'un gerekli gördüğü hallerde gerçek veya tüzel kişileri dinleyebilmekle birlikte, ilgili tanığın rızası olmaksızın teşebbüs aleyhine ifade vermek üzere tanık çağırma yetkisine sahip olmadığı vurgulanmıştır. Bu nedenle, AB rekabet hukuku hükümlerinin Komisyon'a, ilgili teşebbüsün dinlenilmesini istediği tanıkları çağırma yükümlülüğü getirmemesinin AB hukukunun idari usullere ilişkin ilkelerine aykırı olmadığı değerlendirilmiştir (Torre 2009, 355)⁸⁹.

Komisyon'un aksine Genel Mahkeme Usul Kuralları'nın 93. maddesi uyarınca Genel Mahkeme'nin tanık çağırma ve yemin altında tanık dinleme yetkisi bulunmaktadır. Bir tanık dinletme başvurusunun ihtilaf konusuyla ilgisini ve adı geçen tanıkları inceleme ihtiyacını değerlendirme yetkisi Genel Mahkeme uhdesindedir⁹⁰. Genel Mahkeme, sözlü delil sunma talebinin kabul edilip edilmeyeceğine karar verirken önemli ölçüde takdir yetkisini haizdir. Bu karar, ağırlıklı olarak dosyadaki delillerin ve sözlü savunma sırasında yapılan açıklamaların uyumsuzluk hakkında karar vermek için yeterli olup olmadığına

⁸⁷ Avrupa Komisyonu tarafından yürütülen rekabet soruşturmalarına ilişkin usulü ve yetkileri düzenleyen mülga 17/62 sayılı Konsey Tüzüğü.

⁸⁸ Joined Cases C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P and C-219/00 P *Aalborg Portland and Others v Commission*, para. 200-201. Benzer yönde bkz. Case T-54/03 *Lafarge v. Commission*, para. 145-150; Case T-439/07 *Coats Holdings v. Commission*, para. 171-175.

⁸⁹ Joined Cases T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 and T-136/02 *Bolloré and others v. Commission*, para. 86-87.

⁹⁰ Joined Cases C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P and C-137/07 P *Erste Group Bank and Others v. Commission*, para. 320.

bağlıdır (Kalintiri 2019, 115)⁹¹. Öte yandan, yargılama aşamasında tanık dinleme talepleri de talebin gerekçelerinin soyut olması, idari aşamada veya yargılamanın önceki aşamalarında tanık dinlemenin talep edilmemesi, Komisyon'un önemli ölçüde tanık beyanına dayanmış olmasının tek başına tanıkların dinlenilmesi için yeterli bir sebep olmaması gibi gerekçelerle reddedilmektedir (Torre 2017, 252-253).

AB mahkemelerince de vurgulandığı üzere, AİHM içtihadına göre, AİHS'nin 6. maddesinin üçüncü fıkrası sanığa mahkeme huzurunda tanık dinletme konusunda mutlak bir hak tanımamaktadır⁹². Söz konusu madde ile silahların tam eşitliği amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, inceleme konusu yargı faaliyeti bir bütün olarak ele alındığında, sanığa hakkındaki iddialara itiraz etmesi için yeterli olanağın sağlanması gerekmektedir.

Öte yandan, Flattery'e göre (2010, 78), çapraz sorgu imkânının kısıtlı olması özellikle pişmanlık başvurularında verilen ifadeler açısından önem taşımaktadır. Ne Komisyon'un ne de AB mahkemelerinin tanık dinlemekle yükümlü olmadığı göz önüne alındığında, bu tür ifadeler bakımından teşebbüslerin potansiyel olarak suçlayıcı ifadeleri sorgulama olanağı kısıtlanabilmektedir. Bu nedenle, söz konusu ifadelerin doğru ya da yanlış olup olmadığı hiç incelenmeyebilecektir. Yazara göre bu durum, ABAD tarafından idari aşamada tanıkların sorgulanmasını gerekli bulmayan yaklaşımın aksine, AİHS'nin 6. maddesinin üçüncü fıkrasına aykırılık teşkil etmektedir.

Dempsey'e göre (2010, 1525), kartel soruşturmalarında sözlü delillerden yararlanma ihtiyacı ve AB'de çelişmeli ve cezai nitelikte kartel yargılamasına yönelik eğilim göz önüne alındığında, en adil çözüm sözlü savunmalarda tanıkların sorgulanması imkânını sağlayacak usuli reformların hayata geçirilmesidir.

Kalintiri'ye göre (2019, 116), idari soruşturma aşamasında Komisyon'un gerçek veya tüzel kişileri ifade vermeye zorlama yetkisinin bulunmaması nedeniyle idari aşamada tanık sorgulama imkânının sağlanması gerekli değildir. Ancak yargılama aşamasında farklı bir tutum benimsemek gerekecektir. Adil bir

⁹¹ Case T-191/06 *FMC Foret v. Commission*, para. 141.

⁹² Joined cases C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P to C-208/02 P and C-213/02 P *Dansk Rørindustri and Others v Commission*, para. 69-71; Case T-364 *Duravit and Others v. Commission*, para. 47-54; Case T-216 *Telefonica v. Commission*, para. 346.

bakış açısıyla, AB Mahkemelerinin yargı aşamasında tanık dinlenmesi talebini reddetmesi, ancak tanık ifadesinin Komisyon kararının tek veya belirleyici delili olması halinde AİHS 6. maddesinin üçüncü fıkrasında düzenlenen tanık sorgulama hakkının ihlaline yol açabilecektir. Bu nedenle, tanık beyanının Komisyon kararının tek veya belirleyici delili olduğu durumlarda idari soruşturma aşamasında olmasa bile yargısal denetim aşamasında teşebbüslere tanığı sorgulama hakkı tanınmalıdır.

Öte yandan, yukarıda açıklandığı üzere başta karteller olmak üzere rekabet soruşturmalarında ihlal tespitinde kullanılan ifadelerin çoğu durumda rakip teşebbüslerden elde edilmesi ve bu tür ifadeler bakımından her durumda ifadelerin başka delillerle desteklenmesinin aranması karşısında kanımızca rekabet ihlaline ilişkin bir kararın sadece ya da belirleyici ölçüde tanık ifadesine dayanması düşük bir ihtimaldir. Bununla beraber, özellikle pişmanlık programının yürürlüğe girmesiyle ifadelerin rekabet soruşturmalarında öneminin arttığı göz önüne alındığında, beyan delilinin kararın tek veya belirleyici delili olması durumunda, tanıkların sorgulanmamasının adil yargılanma hakkına ilişkin taleplere konu olması muhtemeldir (Kerse ve Khan 2012, 545-546).

2.5. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

AB’de yürütülen rekabet soruşturmalarında beyan delillerinin ispat faaliyetindeki öneminin giderek arttığı görülmektedir. Bu durum beyan delillerinin ispat gücünün ne şekilde değerlendirilmesi gerektiği sorununa yanıt aranması ihtiyacını beraberinde getirmiştir. AB hukukunda, beyan delillerinin değerlendirilmesine yönelik temel ilkeler *JFE Engineering* kararı çerçevesinde oluşan içtihat ile şekillenmiştir.

Bu ilkeleri genel olarak özetlemek gerekirse; olayın doğrudan tanığı olan kişilerin ifadelerine ve teşebbüs adına sunulan beyana yüksek ispat gücü atfedilmektedir. Teşebbüs adına sunulan beyan, teşebbüs çalışanlarının doğrudan tanıklığına dayandığı ölçüde doğrudan tanıklık olarak kabul edilmektedir. Bu tür beyan bakımından ilgili çalışan ifadelerinin teşebbüs beyanına ek olarak ayrıca sunulması ise ispat gücünü artıran bir faktör olarak ele alınmaktadır. Duyuma dayalı beyanın ise ispat gücünün düşük olduğu değerlendirilmektedir.

Yanlış veya yanıltıcı bilgi verilmesinin halinde teşebbüs hakkında yaptırım uygulanması gibi ortaya çıkabilecek olumsuz durumlar beyanın güvenilirliğini

artırmaktadır. AB Mahkemeleri tarafından pişmanlık başvurusu kapsamında sunulan ifadeler bakımından yanlış veya yanıltıcı bilgi verilmesi halinde tam bağısıklığın veya ceza indiriminin kaybedilecek olması bir çeşit yaptırım olarak yorumlanmaktadır. Öte yandan, hayatın olağan akışında gerçek veya tüzel kişilerin kendilerini zarara uğratabilecek beyanda bulunmalarının beklenmemesi nedeniyle, teşebbüsün menfaati aleyhine olan ifadelerin yüksek ispat gücü taşıdığı kabul edilmektedir. Aynı gerekçeyle, ihlalin kabulü sonucunda ortaya çıkan birtakım hukuki ve ekonomik riskler göz önüne alınarak pişmanlık başvurusu kapsamında verilen beyanın da delil değerinin genel olarak yüksek olduğu benimsenmektedir.

Soruşturma tarafı bir teşebbüsün ifadeleri, diğer teşebbüsler bakımından tek başına yeterli delil teşkil etmemektedir. Bu tür ifadelerin diğer delillerle desteklenmesi gerekmektedir. AB Mahkemeleri destek olarak kullanılacak delilin türü konusunda ise bir sınırlamaya gitmemektedir. Bu bağlamda destekleyici delil soruşturma tarafı bir diğer teşebbüsün beyanı da olabilir. Öte yandan, aynı teşebbüsün çalışanlarından alınan ifadeler destekleyici delil olarak kabul edilmemektedir.

Bölümün sonun beyan delillerine ilişkin olarak AB rekabet hukukunda kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkının ve tanık sorgulama hakkının ne şekilde uygulandığı incelenmiştir. Kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkı kapsamında AB’de hâkim olan *Orkem* içtihadı çerçevesinde şekillenmekle birlikte, burada teşebbüslere mutlak bir susma hakkı tanınmamaktadır. Teşebbüslerin ihlalin kabulü anlamına gelecek ifadeler vermeye zorlanması hukuka aykırı kabul edilmesine karşın, teşebbüslere sonradan aleyhlerinde kullanılabilecek olsa bir somut vakıya ilişkin sorular sorulabilmekte ve teşebbüslerin ellerinde olan belgeler talep edilebilmektedir.

Tanık sorgulama hakkına ilişkin Komisyon’un tanık çağırma yetkisi bulunmaması sebebiyle idari aşamada hakkın kullanımının sınırlı olduğu görülmüştür. Yargısal denetim aşamasında Genel Mahkeme’nin ve ABAD’ın tanık çağırma yetkisi bulunmaktadır. Buna karşın, tanık dinlenilmesine ilişkin talepler genellikle kabul edilmemektedir.

BÖLÜM 3

TÜRK REKABET HUKUKUNDA BEYAN DELİLLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde öncelikle Türk rekabet hukukunda kabul edilen delil serbestisi ve delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesine ilişkin açıklamalara yer verilecek, sonrasında Kurul kararları ışığında beyan delillerinin ne şekilde ele alındığı açıklanacaktır. Bölümün sonunda ise beyan delillerine ilişkin olarak adil yargılanma hakkından kaynaklanan birtakım güvencelerin rekabet soruşturmaları bakımından ne ölçüde uygulanması gerektiği irdelenecektir.

3.1. TÜRK REKABET HUKUKUNDA DELİLLERE VE DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN İLKELER

Rekabet hukukunda delillerin değerlendirilmesine ilişkin açıklamalardan önce rekabet hukukunda hangi delillerin kabul edilebilir nitelikte olduğunun tespit edilmesi gereklidir. 4054 sayılı Kanun'un 40. ve 44. maddeleri uyarınca rekabet hukukunda re'sen araştırma ve re'sen harekete geçme ilkeleri benimsenmiştir (Gürkaynak 2022, 473; Can 2012, 56; Özdemir 2024, 46). Mezkûr hükümler kapsamında Kurul, ihbar veya şikâyet üzerine yahut resen belirli bir ihlal iddiasına yönelik önaraştırma başlatabilmekte ya da soruşturma açabilmekte ve Kanun'un 14. ve 15. maddelerinde verilen yetkiler vasıtasıyla raportörler eliyle her türlü delilin toplanmasını sağlayabilmektedir.

Kamu menfaatinin korunması amacına hizmet eden idare ve ceza hukukuna benzer şekilde mal ve hizmet piyasalarını gözeten rekabet soruşturmalarında da delil serbestisi ilkesinin geçerli olduğu kabul edilmektedir (Can 2012, 62; Konuralp 2007, 17; Yılmaz 1999, 125; Aslan 2021, 1285). Bu kapsamda, hukuka uygun olarak elde edilen ve soruşturma konusu olgularla ilgili olan her bulgu delil olarak kabul edilebilir.

Rekabet hukukunda benimsenen delil serbestisi ilkesinin bir sonucu olarak 4054 sayılı Kanun'da delillerin taşıdığı ispat gücüne ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. 4054 sayılı Kanun'un 47. maddesinin beşinci fıkrasında yer alan “Sözlü savunmada ilgili taraflar Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun

İkinci Babının Sekizinci Faslında düzenlenen her türlü delil ve ispat vasıtasından yararlanabilirler.” hükmünden hareketle HMK’da yer alan ispat vasıtalarından rekabet soruşturmaları bakımından da yararlanılmaktadır. Doktrinde; 4054 sayılı Kanun’un HMK’ya delil türleri bakımından yaptığı atfın, bir idari usul olan rekabet soruşturmalarına da uygun düştüğü ölçüde uygulanması gerektiği, rekabet soruşturmalarında delil serbestisi ilkesi gereği maddi olguların her türlü delil ile ispat edilebileceği savunulmaktadır (Konuralp 2007, 14; Can 2012, 56; Koç 2012, 270)⁹³. Bununla birlikte, HMK’da benimsenen ispat kuralları, tabiatı gereği rekabet soruşturmaları bakımından geçerli değildir. Zira rekabet ihlallerinin ortaya çıkarılmasına yönelik olarak yürütülen rekabet soruşturmalarının kamusal yönü HMK’da benimsenen ispat kurallarının tatbik edilmesine olanak tanımamaktadır (Yılmaz 2004, 71; Budak 2004, 149; Koç 2012, 270).

Bu çerçevede, maddi gerçekliğe ulaşma amacı doğrultusunda rekabet hukukunda, delil serbestisi ilkesi ve delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesi kabul edilmektedir. Ceza hukukunda hâkim olan yaklaşıma benzer biçimde⁹⁴ rekabet hukukunda delillerin değerlendirilmesine ilişkin kabul edilen bir diğer ilke delillerin bütüncül olarak değerlendirilmesi ilkesidir. Delillerin bütüncül değerlendirilmesi ilkesi gereği, ihlal kararına esas teşkil eden delillerin her birinin ihlalin tüm unsurlarını içermesi gerekmediği gibi, her bir delilde inceleme tarafı bütün teşebbüsler hakkında ihlal iradesini gösteren bir bilgi yahut beyanın yer alması gerekmemektedir. Bununla birlikte, bir delilin bir diğer delilde yer verilen hususlar ile çelişki arz etmesi veya delilde yer alan bilgilerin kaynağının şüpheli olması durumunda sözü edilen delillerin ispat gücü azalmaktadır. Dolayısıyla her bir delilin ihlale ilişkin genel şablon ile uyum içerisinde olması ve deliller bütünü içerisindeki diğer ispat vasıtaları ile çalışmaması gerekmektedir (Aslan 2021, 1313; Can 2012, 66).

Rekabet hukukunda kullanılan ispat vasıtaları; birincil deliller, ikincil deliller ve karineler olarak tasnif edilebilecektir. Birincil delilleri anlaşmanın tarafları, kapsamı, niteliği ve gerçekleştiği zaman aralığı gibi ihlalin esaslı unsurlarını ispata elverişli beyan ve belgeler oluşturmaktadır.

⁹³ Benzer yönde, HMK’da düzenlenen yemin delilinin rekabet soruşturmalarında uygulanamayacağına yönelik açıklama için bkz. Hamzaoğlu (2013, 49).

⁹⁴ Ceza hukukundaki yaklaşım için bkz. Gedik (2022, 321-325).

İkincil deliller; temel olarak iletişim delilleri ve iktisadi delillerden oluşmaktadır. İletişim delilleri, teşebbüslerin anlaşmanın unsurları hakkında iletişim kurduğunu gösteren ancak anlaşmanın esasına ilişkin bilgi içermeyen ispat vasıtalarıdır. Telefon görüşmesi kayıtları, seyahat kayıtları, belirli bir toplantıya katılımı gösteren deliller ile rakiplerle rekabete hassas konularda görüşme yapıldığına ilişkin bilgi içeren ancak uzlaşmanın sağlandığını tek başına ispatlayamayan iç yazışmalar iletişim delillerine örnek olarak verilebilecektir. İletişim delillerinin ispat gücünün iktisadi delillere nazaran daha yüksek olduğu kabul edilmektedir (Can 2012, 28).

İktisadi deliller ise bir anlaşmaya ulaşıldığına işaret eden yakın veya eş zamanlı fiyat artışları, ortak fiyat duyuruları gibi teşebbüs davranışları ve yoğunlaşma, homojen ürün, giriş engelleri gibi piyasanın yapısından kaynaklanan delillerdir (Aslan 2021, 1310).

Rekabet ihlallerinin tespit edilmesinde birincil ve ikincil delillerin yanı sıra karinelere de yararlanılmaktadır. Karine, varlığı bilinen bir olay veya durumdan varlığı bilinmeyen bir olayın veya sonucun çıkartılması olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz 1999, 98; Gedik 2022, 337). Hukukta karinelere temel olarak yasal karinelere ve fiili karinelere olarak ikiye ayrılmaktadır. Yasal karinelere ise kendi içerisinde kesin karinelere ve adi karinelere olarak sınıflandırılmaktadır (Karakaş 2013, 737). Kesin kanuni karinelere aksinin ispatlanması mümkün olmayan karinelere⁹⁵. Adi kanuni karinelere ise aksinin ispatı mümkün olan kanuni karinelere. 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesinde yer alan uyumlu eylem karinesi adi kanuni karinelere örnek olarak verilebilir.

Fiili karine ise hâkimin bilinen bir olaydan, hayatın olağan akışı ve tecrübe kuralları ışığında belirli olmayan bir olgu hakkında sonuç çıkarması olarak tanımlanabilecektir (Karagöz 2016, 84). Kanıtlanan olgulardan, mantık kurallarına ya da günlük yaşam deneyimine dayanarak sonuç çıkartıp kanaat oluşturmak mümkündür (Centel ve Zafer 2022, 834). Re'sen araştırma ilkesinin

⁹⁵ Türk Borçlar Kanunu'nun 39. maddesinde yer alan “Yanılma veya aldatma sebebiyle ya da korkutulma sonucunda sözleşme yapan taraf, yanılma veya aldatmayı öğrendiği ya da korkutmanın etkisinin ortadan kalktığı andan başlayarak bir yıl içinde sözleşme ile bağlı olmadığını bildirmez veya verdiği şeyi geri istemezse, sözleşmeyi onamış sayılır.” hükmü kesin karinelere örnek olarak verilebilir. Bu hüküm uyarınca bir yıl dolduğunda sözleşmenin onaylanmış sayılacağına ilişkin karine kesin olup aksinin ispatı mümkün değildir (Topçuoğlu 2001, 160).

geçerli olduğu rekabet hukukunda, ticari hayatın olağan akışından kaynaklanan fiili karinelere sıklıkla başvurulmaktadır. Rekabet hukukunda kabul edilen; delil bulunmayan dönemlerde ihlalin kesintiye uğramadığını kabul etmeye yetecek objektif ve tutarlı delillerin varlığı durumunda ihlalin kesintisiz olarak devam ettiği varsayımı (Can 2012, 40) ile uyumlu eylemin tarafı olan ve ilgili pazarda faaliyet gösteren teşebbüslerin rakiplerinden aldıkları bilgileri kendi pazar davranışlarını belirlerken dikkate alacağı varsayımı (Ersoy 2015, 14) fiili karinelere örnek olarak verilebilir.

Son yıllarda, başta karteller olmak üzere rekabet ihlallerinin tespit edilmesine yönelik aktif tutum sonucunda soruşturmaların yaygınlaşması, bu hukuk dalına ilişkin bilinci yükselterek bir yandan ihlallerin azalmasına sebebiyet verirken diğer yandan ihlallere ilişkin gizliliğin artmasına sebep olmaktadır (Devrim 2010, 4). Teknolojik gelişmelerin sunduğu iletişim imkânları ve ihlal teşkil eden anlaşma veya uyumlu eylemlere ilişkin her türlü verilerin teşebbüsler uhdesinde bulunması rekabet ihlallerinin kanıtlanmasını zorlaştırmaktadır⁹⁶ (Özdemir 2024, 43). Bu durum iletişimin tespiti gibi yeni soruşturma araçlarına yönelik bir gereksinim yaratırken (Kekevi 2008, 127) ayrıca, rekabet soruşturmalarında ağırlıklı olarak belge delillerinin kullanıldığı göz önüne alındığında rekabet hukukunda beyan delillerinin ne şekilde değerlendirilmesi gerektiği sorunu gündeme getirmektedir.

Rekabet ihlallerine ilişkin yürütülen soruşturmalarda niteliğine göre birincil delil ya da ikincil delil olarak değerlendirilebilecek beyanın delil olarak kullanılması bakımından herhangi bir hukuki engel bulunmamaktadır (Can 2012, 65). Zira 4054 sayılı Kanun'un 14. maddesi uyarınca Kurul, soruşturma konusu ile ilgili her türlü bilgiyi tüm kamu kurum ve kuruluşlarından, teşebbüslerden ve teşebbüs birliklerinden isteyebilir. Yine 4054 sayılı Kanun'un 15. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi, yerinde inceleme sırasında Kurula rekabet uzmanları

⁹⁶ Kurulun 08.04.2021 tarihli ve 21-20/247-104 sayılı *Kaynak Sektörü* kararında yer alan ve bir teşebbüsün genel müdürü tarafından rakip teşebbüslerin genel müdürlerine gönderilen bir e-postadaki “*Farkettiğiniz gibi, kişisel e-posta hesabımı kullanıyorum. Sizden de benzer şekilde bu mesajı yanıt olarak, kişisel e-posta adresinizden yanıt vermenizi rica edeceğim. Bundan sonra, bu adreslerden görüşelim. Ayrıca, cep telefonlarından haberleşmek de sakıncalı görünüyor. Bizde buluşmak ise daha büyük tehlike oluyor. Hem kamera kayıtları, hem de çalışanlarımızın tanıklıkları riskli... Başka bir çözüm yaratmalıyız. Lütfen bilgi işlemdeki arkadaşlarınıza söyleyin, bu mesajı da server'lerinizden silsinler.*” ifadesi esasen rekabet ihlallerinin gizliliğinin geldiği seviyeyi ortaya koymaktadır.

vasıtasıyla ilgililerden⁹⁷ yazılı ve sözlü açıklama isteme yetkisi vermektedir. Yılmaz'a göre (1999, 99), bu şekilde elde edilen beyan bir nevi tanık delili olarak kabul edilebilir.

Beyan delillerine başvurma hakkı, savunma hakkı kapsamında soruşturma tarafı teşebbüslere de tanınmıştır. Rekabet Kurulu Nezdinde Yapılan Sözlü Savunma Toplantıları Hakkında Tebliğ (2010/2 sayılı Tebliğ)'in 12. maddesi uyarınca taraflar sözlü savunma toplantısında belirli konuların aydınlatılması amacıyla tanık dinletebilir. Öte yandan, sözlü savunma toplantısında dinlenen tanıklara yemin verdirilmesi söz konusu değildir.

3.2. KURUL KARARLARI İŞİĞİNDA BEYAN DELİLLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yukarıda değinildiği üzere, rekabet soruşturmalarında ihlalin ispatında ağırlıklı olarak belge delilleri dayanak alınmakta olup beyan delillerinin esas alındığı sınırlı sayıda karar bulunmaktadır. Bununla birlikte, beyan delillerinin değerlendirildiği başlıca Kurul kararları aşağıda ele alınacaktır.

Ege Hazır Beton Kararı

Kurulun önemli ölçüde tanık beyanına dayandığı ilk örnek *Ege Hazır Beton*⁹⁸ kararıdır. Kararda; Aydın Valiliği 19 İlköğretim Okulu İnşaatı İhalesi ve İzmir IZSU ihaleleri sonrasında Aydın Bölgesi için Batıbeton, Çimbeton ve Aydın Modern Beton ve İzmir bölgesi için Batıçim, Çimbeton, Akçansa, Lafarge ve Aydın Modern Beton olmak üzere teşebbüsler arasındaki müşteri paylaşımına yönelik kartel niteliğindeki anlaşma, tanık ifadelerine ve yüksek oranlı fiyat artışlarına dayanılarak ispat edilmiştir.

Söz konusu ifadeler; hazır beton üreten teşebbüslerin müşterisi niteliğindeki inşaat firmaları yetkililerinin ve bazı kamu görevlilerinin ifadelerinden oluşmaktadır. İfadeler özetle; adı geçen teşebbüsler arasında inşaat firmalarının paylaşıldığı, bir inşaat firmasının teşebbüsler arasındaki anlaşma gereği kendisine ürün temin edemeyecek hazır beton firmasından ürün talep etmesi halinde söz konusu talebin ya çok yüksek fiyat verilerek ya da belirli bir hazır beton firmasına

⁹⁷ Söz konusu hükmün uygulanması bakımından ilgililer, teşebbüsü temsile yetkili kişiler ile sınırlı olmayıp her türlü teşebbüs çalışanı olabilir.

⁹⁸ *Ege Hazır Beton*, 02.12.2004 tarihli ve 04-77/1109-278 sayılı Kurul kararı.

gitmesi gerektiği söylenerek reddedildiği, müşteri paylaşımı sonucunda piyasada fiyatların yükseldiği hususlarına yoğunlaşmaktadır.

Tanık beyanının delil olarak kullanılmayacağına yönelik savunmalara cevaben, 4054 sayılı Kanun'da ispat vasıtaları bakımından herhangi bir sınırlama getirilmediği, Kanun'un 47. maddesinde tarafların her türlü ispat vasıtasından yararlanabileceğinin belirtildiği vurgulanmıştır. Ayrıca, rekabet hukukunun niteliği gereği, bir anlaşmanın varlığının ispatlanabilmesi için yazılı metinlerin aranmasının beklenemeyeceği, söz konusu anlaşmanın varlığına yönelik olarak, belediye yetkilileri de dâhil olmak üzere, birbirini destekler nitelikte ve çok sayıda beyan ve tutanağın mevcut olduğu yönündeki tespit önem taşımaktadır (Kekevi 2008, 230).

Antalya Ecza Depoları Kararı

Tanık beyanının yoğunlukla kullanıldığı bir diğer karar ise *Antalya Ecza Depoları*⁹⁹ kararıdır. Antalya Eczacılar Odasının yönlendirmesiyle Hedef, Selçuk ve Es Ecza Depoları tarafından Kotan Eczanesi'ne yapılan vadeli satışlara teşebbüsler arasındaki uyumlu eylem neticesinde aynı tarihlerde son verilmesine ilişkin iddianın incelenmesi kapsamında, rakip ecza depolarının ilgili eczanenin finansal açıdan riskli olmadığı yönündeki ifadelerinden yararlanılmıştır.

Belirtmek gerekir ki dosya kapsamında ilgili eczaneye vadeli satışların üç teşebbüs arasındaki uyumlu eylem neticesinde gerçekleştiğini doğrudan bir şekilde gösteren belge delili bulunmamaktadır. Buna karşın, ecza depolarından elde edilen ve ecza depolarının çeşitli eczacı odalarının talebi doğrultusunda bazı eczanelere satışlarını durdurulabildiğini gösteren yazışmalar, destekleyici delil olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak ilgili eczanenin riskli olmadığına ilişkin ifadelerin dikkate alınmasıyla satışların durdurulmasının herhangi bir ekonomik ya da rasyonel gerekçeye dayanmadığı ve bu nedenle 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi anlamında uyumlu eylem neticesinde ortaya çıktığı kanaatine varılmıştır¹⁰⁰.

⁹⁹ *Antalya Ecza Depoları*, 03.05.2004 tarihli ve 04-31/363-89 sayılı Kurul kararı.

¹⁰⁰ Her ne kadar Antalya Eczacı Odasının ihlalde yönlendirmesi bulunduğu tespit edilse de Antalya Eczacı Odasının Hedef, Selçuk ve Es Ecza Depoları ile aynı pazarda yer alan bir teşebbüs birliği olmadığı göz önüne alınarak Antalya Eczacı Odası ve yetkililerinin yukarıda belirtilen ihlaldeki rolünün 4054 sayılı Kanun kapsamında değerlendirilemeyeceğine karar verilmiştir.

Kuru İncir Kararı

*Kuru İncir*¹⁰¹ kararında yerinde incelemelerde elde edilen iletişim delillerinin dosya kapsamında yapılan görüşmelerden elde edilen beyan delilleri ile desteklendiği görülmektedir. Yapılan inceleme sonucunda, Kuru incir alımı yapan teşebbüslerin Ege İhracatçılar Birliği (EİB) çatısı altında yapılan toplantılarda, azami alım fiyatlarını belirlemek suretiyle 4054 sayılı Kanun’u ihlal ettikleri sonucuna varılmıştır. Büyük çoğunluğu EİB toplantı gündemlerine ilişkin olan iletişim delilleri; şikâyetçinin, Aydın ilinde aynı zamanda kuru incir ticareti yapan bir belde belediye başkanının, soruşturma taraflarından Kral İncir’in ortağı, Tariş İncir Yönetim Kurulunun mevcut ve eski başkanlarının beyanı ile desteklenmiştir.

EİB toplantılarına katılmayan ve anlaşmanın yapılmasına tanık olmayan belde belediye başkanının, ifadelerinin delil olarak kullanılamayacağı yönündeki savunması, ilgili şahsın teşebbüsler arası anlaşmanın piyasaya yansımaya ilişkin tanıklıkta bulunduğu gerekçesi ile reddedilmiştir.

Tariş Yönetim Kurulu eski başkanının¹⁰² beyanının somut örnek gösterilmeden verilen genel ifadelerden ibaret olduğu yönündeki savunması ise “*daha önce pazarda hem EİB toplantılarına katılarak hem de alımların gerçekleştirilmesini yöneterek aktif rol almış bir şahsın beyanlarının dikkate alınması*” gerektiğinden bahisle dikkate alınmamıştır. Söz konusu değerlendirmeden, toplantılarda aktif rol alan kişilerin beyanının daha yüksek ispat gücünü haiz olduğu çıkarımı yapılabilecektir.

Çelik Çember Kararı

Kurulun *Çelik Çember*¹⁰³ kararında soruşturma tarafı olan MPS tarafından aktif işbirliği başvurusunda sunulan beyan, dosya kapsamında elde edilen defter notlarında yer alan ve net olmayan birtakım ifadelerin açıklanması amacıyla kullanılmıştır. Belirtmek gerekir ki kararda soruşturma tarafları arasında ihalelerde danışıklı hareket etmek, fiyat veya satış koşullarını belirlemek suretiyle

¹⁰¹ *Kuru İncir*, 16.03.2012 tarihli ve 12-12/383-112 sayılı Kurul kararı.

¹⁰² İlgili kişinin beyanında özetle; ihracatın başlama tarihinin belirlendiği EİB toplantılarında alım fiyatlarının da konuşulduğu, belirlenen alım fiyatlarının aracı tüccarlara duyurulduğu, aracı tüccarların bu alım fiyatları üzerinden kendi marjlarını belirleyerek üreticiden alım yaptığı ifade edilmiştir.

¹⁰³ *Çelik Çember*, 30.10.2012 tarihli ve 12-52/1479-508 sayılı Kurul kararı.

kurulan kartel niteliğindeki rekabete aykırı uzlaşmayı ortaya koyan birincil delil niteliğinde çok sayıda eş zamanlı belge yer almaktadır.

Soruşturma tarafı teşebbüsün, pişmanlık başvurusu kapsamında tek bir teşebbüs tarafından yapılan açıklamalar bakımından söz konusu delillerin değerlendirilmesinde daha dikkatli olunması gerektiğine yönelik savunmaya yönelik olarak *Ege Hazır Beton* kararında yer alan değerlendirmeler tekrar edilmiştir¹⁰⁴.

Kararda dikkat çeken bir diğer husus ise elde edilen son belge tarihinin 13.01.2010 olmasına rağmen pişmanlık başvurusu kapsamında verilen beyanın esas alınması ile ihlalin son bulma tarihinin 31.03.2010 olarak kabul edilmesidir. Bu kapsamda, bir beyanın dosyada elde edilen diğer delillerle yüksek ölçüde tutarlılık göstermesi halinde, delil bulunmayan bazı olguların ispatı bakımından ilgili beyanın tek başına yeterli görülmesi mümkündür.

Antalya Tur Operatörleri Kararı

Beyan delillerinin eş zamanlı delilleri destekleyici olarak kullanıldığı bir diğer karar *Antalya Tur Operatörleri*¹⁰⁵ kararıdır. Dosyanın konusunu Antalya ve çevre illerde tur operatörü olarak faaliyet gösteren dört teşebbüsün aralarındaki rekabete aykırı uzlaşma ile otellere baskı yaparak rakip bir tur operatörü firması olan Biblio Globus'u dışladığı iddiası oluşturmaktadır.

Dosya kapsamında; (i) otellerin Biblio Globus'a onun Türkiye'deki incoming partnerlerine¹⁰⁶ gönderdiği Biblio Globus üzerinden yapılan satışların durdurulmasına ilişkin yazışmalar, (ii) soruşturma tarafı tur operatörlerinin gönderdiği, satış durdurma yazışmalarına aracılık edildiğini ortaya koyan yazışmalar, (iii) soruşturma taraflarının otellerle çalışmalarını, otellerin Biblio Globus ve/veya onun Türkiye'deki incoming partnerleriyle sözleşme yapmaması koşuluna bağladığını gösteren yazışmalar ve (iv) soruşturma tarafı teşebbüsler

¹⁰⁴ Ayrıca, MPS tarafından yapılan pişmanlık başvurusunda sunulan bilgi ve belgelerin, yerinde incelemelerde elde edilen deliller ve bunlara ilişkin yapılan diğer incelemelerde ortaya konulan tespitleri bir kere daha teyit ettiği, bunun yanında ihlalin kapsamına ve süresine ilişkin ilave açıklık getirdiği vurgulanmıştır.

¹⁰⁵ *Antalya Tur Operatörleri*, 21.11.2016 tarihli ve 16-40/662-296 sayılı Kurul kararı.

¹⁰⁶ Incoming seyahat hizmetleri, tur operatörü üzerinden gelen müşterilerin havalimanında karşılanması, havalimanı-otel transferlerinin gerçekleştirilmesi, müşterinin otel konaklamasına aracılık edilmesi, Türkiye varış yeri (destinasyonu) hakkında tanıtıcı bilgiler verilmesi, tur ve alışveriş taleplerine yönelik olarak tur ve alışveriş hizmeti verilmesi, tatil sonunda otel-havalimanı transferlerinin gerçekleştirilmesi gibi hizmetleri kapsamaktadır.

arasında Biblio Globus ile çalışan otellerle çalışmama yönünde bir irade uyuşması olduğunu gösteren yazışmalar olmak üzere toplamda 90 adet eş zamanlı belge bulunmaktadır. Elde edilen bu eş zamanlı belgeler, oteller ile yapılan görüşmeler neticesinde; soruşturma tarafı teşebbüsler tarafından Biblio Globus’la ve/veya onların Türkiye’deki partnerleriyle çalışmamaları yönünde kendilerine baskı yapıldığına işaret eden 18 beyan delili ile desteklenmiştir.

Burdur Makine Mühendisleri Kararı

*Burdur Makine Mühendisleri*¹⁰⁷ kararında Burdur’da faaliyet gösteren makine mühendislerinin fiyat tespit etmek ve ortak bir havuz oluşturarak gelir paylaşmak suretiyle 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesini ihlal edip etmedikleri incelenmiştir. Makine mühendisleri arasında akdedilen “*Mesleki Dayanışma Sözleşmesi*” ve gelir paylaşımı amacıyla bir bankada açılan mevduat hesabı kararın başlıca dayanağını oluşturmaktadır.

Dosyada Kocapınar unvanlı teşebbüsün pişmanlık başvurusu bulunmakta olup teşebbüsün yetkilisi tarafından kartelin başlangıç tarihine ilişkin olarak “*Benim gördüğüm bu oluşum en azından 2005-2006 yılları arasında vardı.*” ifadesi kullanılmıştır. Buna karşın, söz konusu ifadeyi destekleyen somut bilgi veya belge bulunmaması¹⁰⁸ sebebiyle ihlalin başlangıcı, “*Mesleki Dayanışma Sözleşmesi*”nin imzalandığı 15.03.2010 tarihi olarak kabul edilmiştir.

Kanımızca ihlal başlangıç tarihine ilişkin olarak verilen ifadenin muğlak olması ve ifadeyi destekleyen başkaca bir delil de bulunmaması karşısında ifadenin ihlalin başlangıç tarihi bakımından dikkate alınmaması isabetli bir yaklaşımdır.

Kararda incelenen bir diğer iddia ise havuz üyesi olmayan makine mühendislerinin projelerinin TMMOB Makine Mühendisleri Odası Burdur İl Temsilciliği tarafından onaylanmadığı iddiasıdır. 2009-2012 yılları arasında Temsilcilikten onay almış tüm mekanik tesisat proje kayıtlarının incelenmesi ve pazarda faaliyet gösteren havuz üyesi olmayan teşebbüslerin onay konusunda bir

¹⁰⁷ *Burdur Makine Mühendisleri*, 14.12.2017 tarihli ve 17-41/640-279 sayılı Kurul kararı.

¹⁰⁸ Dosya kapsamında diğer soruşturma tarafı teşebbüslerin yetkilileri ile de görüşmeler gerçekleştirilmiş olup söz konusu görüşmelerde, ihlalin 2010’dan önce başladığına ilişkin herhangi bir bilgi verilmemiştir.

sorun yaşanmadığına yönelik ifadeleri doğrultusunda söz konusu iddia bakımından ihlal tespitinde bulunulmamıştır.

Edirne Otogar Kararı

Kurulun *Edirne Otogar*¹⁰⁹ kararında, Edirne Otogarı'nda otogar işleticisi ve acente hizmetleri sağlayıcısı olarak faaliyet gösteren Volkan Yolcu Taşımacılığı'nın yurt içi yolcu taşımacılığı alanında faaliyet gösteren otobüs firmaları ile sözleşme yapmayı reddetme yoluyla hâkim durumunu kötüye kullandığı iddiası incelenmiştir. Dosya kapsamında şikâyetçi konumunda olan otobüs firması yetkilileri, Volkan Yolcu Taşımacılığı yetkilileri, çeşitli otobüs firmalarının yetkilileri, otogarda bulunan acente çalışanları ve tüketiciler ile çok sayıda görüşme gerçekleştirilmiştir.

Otogarda acente olarak faaliyet gösteren bir diğer firma olan Gökhan Turizm'in ortakları ile Volkan Yolcu Taşımacılığı'nın ortakları arasındaki akrabalık ilişkisi ve Gökhan Turizm'den acentelik hizmeti alan otobüs firmalarının esas olarak acentelik ilişkisinin Volkan Turizm'in sahibi ile kurulduğuna yönelik ifadeleri ile acentelik hizmetleri kâğıt üzerinde Gökhan Turizm tarafından veriliyormuş gibi gözükse de gerçekte Volkan Yolcu Taşımacılığı'nın sahibi tarafından verildiği tespit edilmiştir.

Dosya kapsamında Volkan Yolcu Taşımacılığı'nın otobüs firmaları ile sözleşme yapmayı reddettiği iddiasının ispatında Edirne Otogarı'ndaki fiili durum¹¹⁰ ve şikâyetçi teşebbüs ile çeşitli otobüs firmalarının bu yöndeki beyanı esas alınmıştır¹¹¹.

¹⁰⁹ *Edirne Otogar*, 19.07.2017 tarihli ve 17-23/384-167 sayılı Kurul kararı.

¹¹⁰ Dosya raportörleri tarafından Edirne Otogar'ında yer alan yazıhanelerin bir kısmının birleştirilmek suretiyle Volkan Yolcu Taşımacılığı tarafından kapatıldığı tutanak altına alınmıştır.

¹¹¹ Ayrıca reddetme fiili ile tüketici zararı ortaya çıkmasının muhtemel olduğunun ispatında tüketici ifadelerinden faydalanılmıştır.

CK Akdeniz Kararı

*CK Akdeniz*¹¹² kararında, Akdeniz EDAŞ¹¹³ ve CK Akdeniz¹¹⁴'in Antalya, Burdur ve Isparta illerinde serbest tüketici ilgili pazarlarındaki¹¹⁵ hâkim durumunu kötüye kullanarak bağımsız tedarik şirketlerinin pazardan dışlanmasına yol açacak davranışlarda bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Kararda bağımsız tedarik şirketleri ile sözleşme akdeden veya akdetme kararı veren serbest tüketici niteliğini haiz olan toplamda 29 serbest tüketicinin Akdeniz EDAŞ'ın cayma bedeli, düzensiz veya yüksek bedelli fatura kesme gibi serbest tüketicilerin bağımsız tedarik şirketlerine geçişini zorlaştırmaya yönelik uygulamalara işaret eden ifadelerine yer verilmiştir. İfade veren serbest tüketicilerin yerleşik tedarikçi ile sorun yaşama endişeleri nedeniyle kimlikleri gizli tutulmuştur.

Söz konusu ifadeler, dosya kapsamında yer alan belgeler ve sayısal veriler ile desteklenerek ihlal tespitinde kullanılmıştır.

2018 Maya Kararı

Beyan delillerinin inceleme konusu teşebbüs lehine olacak şekilde değerlendirmede esas alındığı kararlardan biri olan *2018 Maya*¹¹⁶ kararında, Aydın ilinde faaliyet gösteren iki maya bayisi yetkileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görüşmelerde bayi yetkililerinin fırınların farklı markaların bayileri ile çalışmasının mümkün olduğuna yönelik ifadeleri ve aynı teşebbüsün farklı bayilerinden de alım yapabildiğine işaret eden belgeler esas alınarak soruşturma açılmaması yönünde karar verilmiştir.

Posta/Kargo Taşımacılığı Kararı

Posta/kargo taşımacılığı hizmetleri pazarında faaliyet gösteren entegratörlerin¹¹⁷ yeniden satıcı teşebbüsleri ile olan dikey anlaşmalarında müşteri

¹¹² *CK Akdeniz*, 20.02.2018 tarihli ve 18-06/101-52 sayılı Kurul kararı.

¹¹³ Antalya, Burdur ve Isparta illerinde elektrik dağıtım faaliyeti gerçekleştiren teşebbüstür.

¹¹⁴ Antalya, Burdur ve Isparta illerinde görevli tedarik şirketi olarak serbest tüketici limitini aşmayan tüketicilere ve serbest tüketici limitini aşmakla birlikte başka bir bağımsız tedarik şirketinden elektrik alımı yapmayan tüketicilere elektriğin perakende satışını gerçekleştiren teşebbüstür.

¹¹⁵ Serbest tüketici ilgili pazarları, serbest tüketici elektrik tüketim limitini aşarak elektrik tedarik şirketini seçme imkânına sahip olan tüketicilere elektriğin perakende satışının gerçekleştirildiği pazarlardan oluşmaktadır.

¹¹⁶ *2018 Maya*, 08.11.2018 tarihli ve 18-42/664-325 sayılı Kurul kararı.

¹¹⁷ Entegratörler, hızlı kargo taşımacılığı sektöründe yeniden satıcı teşebbüslere, gönderinin varış noktasına kadar olan ülke veya ülkelerdeki hizmet ağlarının kullanımının satışını

kısıtlaması yapmak suretiyle 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiği iddiasının incelendiği kararda¹¹⁸ bir entegratör teşebbüs olan DHL tarafından ihlal tespitinde kullanılan toplam altı adet delil bulunmaktadır. Söz konusu delillerden dördü eş zamanlı e-posta yazışmaları olup ikisi ise teşebbüs yetkililerinden alınan beyandır. Deliller temel olarak, DHL'nin yeniden satıcı teşebbüslerine DHL'nin doğrudan hizmet verdiği müşterilere teklif vermemeleri yönünde uyguladığı baskıya işaret etmektedir. DHL'nin Kargo Dünya ve On Ekspres isimli yeniden satıcı teşebbüslerine uyguladığı müşteri kısıtlaması bakımından ise yalnızca adı geçen teşebbüslerin yetkililerinin verdikleri beyan esas alınmıştır.

Karara karşı açılan davada DHL tarafından, kararda ilgili teşebbüslerin doğruluğu teyit edilmeyen beyanına dayanıldığına ilişkin iddiaları; Kurulun delil kısıtlaması bulunmadan her türlü delil ile soruşturma yürütmek suretiyle serbestçe karar verebileceği gerekçesi ile reddedilmiştir¹¹⁹. İlgili Mahkeme kararının, beyan delillerinin Kurul kararlarında esas alınabileceğinin doğrudan doğruya ifade edilmesi nedeniyle önem arz ettiği düşünülmektedir.

Yozgat Hazır Beton Kararı

Kurulun *Yozgat Hazır Beton*¹²⁰ kararında, Yozgat il merkezi ve Sorgun ilçesinde faaliyet gösteren sekiz hazır beton müşterisinin ifadeleri yer almaktadır. Dosya kapsamında, Yozgat il merkezi ve Sorgun ilçesinde faaliyet gösteren hazır beton üreticisi teşebbüslerin kurdukları birlikler yoluyla fiyat tespiti yaptığı ve müşteri paylaştığı iddiası incelenmiştir. Hazır beton müşterisi teşebbüs yetkilileri ile yapılan görüşmelerde hazır beton tedarik etmek istediklerinde birliğe yönlendirildikleri, aradaki kalite farkına rağmen kendilerine seçim şansı tanınmadığı, birlik kurulduktan sonra alternatifsiz kaldığı ve pazarlık güçlerinin ortadan kalktığı ifade edilmiştir. Söz konusu ifadeler, dosya kapsamında elde edilen eş zamanlı belgeleri destekleyici delil olarak kullanılmıştır.

Yukarıdan bu yana yer verilen Kurul kararlarında beyan delillerine ilişkin yapılan değerlendirmeler incelendiğinde, genel bir yaklaşım olarak Komisyona benzer şekilde Türk rekabet hukukunda belge deliline öncelik verildiği, beyan

gerçekleştirmektedir. Yeniden satıcı teşebbüsler, entegratörlerden aldıkları hizmetin nihai tüketicilere satışını gerçekleştirmektedir.

¹¹⁸ *Posta/Kargo Taşımacılığı*, 16.01.2020 tarihli ve 20-04/47-25 sayılı Kurul kararı.

¹¹⁹ Ankara 2. İdare Mahkemesi, 26.06.2021 tarih, E.2020/2115, K.2021/1092.

¹²⁰ *Yozgat Hazır Beton*, 19.03.2020 tarihli ve 20-15/215-107 sayılı Kurul kararı.

delillerinin ise çoğunlukla belgeleri ya da yapılan sayısal analizleri destekleyici veya açıklayıcı deliller olarak kullanıldıkları görülmektedir. Söz konusu kararlarda; somut olayla ilgili olduğu ölçüde soruşturma tarafı teşebbüs yetkililerinin, piyasada faaliyet gösteren diğer rakip teşebbüs yetkililerinin, alt pazarda ya da üst pazarda faaliyet gösteren teşebbüs yetkililerinin, tüketicilerin ve kamu makamlarının ifadelerine başvurulmuştur.

Kurulun daha az sayıdaki kararında ise beyan delilleri, ihlal isnadının ispatı bakımından daha yüksek öneme sahip deliller olarak kullanılmıştır. Örneğin *Edirne Otogar* kararında hâkim durumda bulunan teşebbüs bakımından ihlal tespiti yapılmasında otobüs firmalarının, acente çalışanlarının ve tüketicilerin ifadelerinin önemli bir rolü bulunmaktadır¹²¹.

Ege Hazır Beton kararında hazır beton firmalarının müşterilerinden alınan ifadelerin yokluğunda ispat faaliyetinin büyük ölçüde güçleşeceği görülmektedir. Bu kapsamda, müşteri veya pazar paylaşımı anlaşmaları gibi pazarda doğrudan doğruya tecrübe edilebilir etkileri olan kartel anlaşmaları bakımından müşteri beyanının, ihlalin ortaya çıkarılması bakımından yüksek önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu kararı takip eden dönemde beyan delillerinin bu ölçekte kullanıldığı başka bir kararın ise bulunmadığı görülmektedir.

Öte yandan, eş zamanlı belgelere sıkı sıkıya bağlı kalınarak yürütülen ispat faaliyetinin bazı ihlallerin yeterli düzeyde aydınlatılamamasına yol açabileceği, rekabet ihlallerinin gizliliği de göz önüne alınarak sınırlı sayıda Kurul kararına da yansdığı üzere beyan delillerine ispat faaliyetinde daha fazla önem atfeden bir yaklaşımın benimsenmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir (Kekevi 2008, 152-153).

Kekevi'ye göre (2008, 153), yazılı delillere ulaşmanın güçleşmesi, konuya ilişkin bir yaklaşım değişikliğini daha da elzem kılmakta olup Kanun'da yapılacak bir değişiklik ile ifadeler kullanılarak kartellerin ispatlanabileceğinin açıkça zikredilmesi faydalı olacaktır.

¹²¹ Beyan delilleri, hakkında soruşturma yürütülen teşebbüslerin aleyhine olabileceği gibi lehlerine de sonuçlar doğurabilir. Bir örnek olarak *Burdur Makine Mühendisleri* kararında Burdur ili dışında faaliyet gösteren mühendislerin proje onaylarında sorun yaşamadıklarına yönelik ifadeleri soruşturma taraflarının lehine olarak kullanılmıştır.

Rekabet soruşturmasında tanık beyanına ilişkin Almanya uygulaması incelendiğinde, Almanya’da İdari Suçlar Kanunu’nun (Gesetz über Ordnungswidrigkeiten) 46. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca Almanya Rekabet Otoritesi tanık çağırma yetkisine sahip olduğu görülmektedir. İdari Suçlar Kanunu’nun 46. maddesinin beşinci fıkrası uyarınca tanığın çağrıya riayet etmeyerek hazır bulunmaması halinde tanığın zorla getirilmesine hâkim tarafından karar verilmektedir. Almanya Rekabet Kanunu’nun (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen) 57. maddesinin altıncı fıkrası uyarınca Almanya Rekabet Otoritesi, doğru ifade alınabilmesi için yeminin gerekli olduğuna kanaat getirmesi halinde, yerel mahkemeden tanıklara yemin ettirmesini talep edebilir. Yeminin gerekli olup olmadığına mahkeme karar verir. Kanaatimizce, idari yargıda tanık dinlemenin mümkün olmadığı da göz önüne alındığında, Kurula soruşturma ve sözlü savunma toplantısı aşamalarında Almanya uygulamasına benzer şekilde tanık çağırma yetkisi verilmesi yerinde olacaktır.

3.3. ADİL YARGILANMA HAKKI ÇERÇEVESİNDE BEYAN DELİLLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu başlık altında öncelikle, adil yargılanma hakkının suç isnadı boyutunu ilgilendiren çekirdek ceza hukuku güvencelerinin idari cezalar bakımından nasıl uygulandığı hususuna yer verilecek; ardından, çekirdek ceza hukuku güvenceleri kapsamında tanık sorgulama hakkı ve kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkının rekabet ihlalleri bakımından nasıl uygulanabileceği tartışılacaktır.

3.3.1. Çekirdek Ceza Hukuku Güvencelerinin İdari Cezalar Bakımından Uygulanması

İdari yaptırımlar takip edilen usul ve ağırlık yönünden adli cezalardan farklılaşsa da temelinde caydırıcılık ve bastırıcılık niteliğini haiz idari işlemlerdir. Danıştay içtihadında, idare hukukunda yaptırımlar, caydırıcı nitelikte hukuki yaptırımlar olan idari cezalar ve telafi edici nitelikte hukuki yaptırımlar olan idari tedbirler olarak ikiye ayrılmaktadır¹²² (Ulusoy 2023, 487).

Anayasa’nın 38. maddesinde yer alan temel ceza hukuku güvencelerine ilişkin hükümde idari cezalar ve adli cezalar arasında bir ayırım yapılmaması nedeniyle, idari cezalar bakımından temel ceza hukuku güvencelerinin

¹²² Danıştay, 13. D., 15.06.2022 tarih, E. 2022/2340, K. 2022/2674.

uygulanması gerektiği kabul edilmektedir¹²³ (Erdoğan 2023, 55). Bu ilkeler; soruşturma yapılması ve savunma alınması, suç ve cezaların geçmişe yürütülmemesi, lehe kanunun uygulanması, suç ve cezaların kanuniliği, şüpheden sanığın yararlanması ve masumiyet karinesi, mükerrer cezalandırma yasağı, cezalandırmada şahsilik ilkesi, cezalarda ölçülülük ve belirlilik ilkeleridir. Bununla birlikte, söz konusu ilkelerin idare hukukunda öngörülen cezalar bakımından uygulanmasında daha esnek bir yaklaşım benimsenmektedir¹²⁴ (Ulusoy 2013, 49-50; Ulusoy 2023, 492-493; Canatar 2023, 215).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) kapsamında, çekirdek ceza hukuku güvenceleri suç isnadı altında olan kişiler bakımından AİHS'in 6. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları ile teminat altına alınmıştır (İnceoğlu 2018, 19). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından suç isnadı kapsamı geniş bir şekilde yorumlanmakta¹²⁵ ve idari para cezaları suç isnadı kapsamında görülmektedir (Türkoğlu Üstün 2019, 353; Yıldırım 2023, 108-111; İnceoğlu 2013, 97). Bununla birlikte, çekirdek ceza hukuku güvenceleri geleneksel anlamda ceza hukukunun konusu olmayan idari cezalar gibi alanlarda aynı katılıkla uygulanmamaktadır (Canatar 2023, 206).

Yukarıda açıklanan nedenlerle, rekabet otoriteleri tarafından uygulanan idari cezalar bakımından çekirdek ceza hukuku güvencelerinin uygulanması gerektiği kabul edilmektedir (Yalçın 2022, 14; Özdemir 2024, 39-40).

Beyan delillerinin ispat faaliyetinde kullanılması gerekli olduğu kadar beyan delillerine ilişkin savunma haklarına riayet edilmesi de bir o kadar önem taşımaktadır. Bu kapsamda, beyan delilleri açısından akla gelebilecek en önemli soru ise çekirdek ceza hukuku güvenceleri kapsamında tanık sorgulama hakkı ve kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkının Türk rekabet hukukunda nasıl ve ne ölçüde uygulanması gerektiğidir.

¹²³ AYM, 29.11.2012 tarih, E.2012/106, K.2012/190; AYM 10.01.2013 tarih, E. 2012/93, K. 2013/8; AYM, B. No: 2014/12757, Mehmet Güzeloğlu Başvurusu, 07.06.2017.

¹²⁴ AYM, B. No: 2015/19616, Ahmet Altuntaş ve diğerleri Başvurusu, 17.05.2018, § 34.

¹²⁵ AİHM tarafından suç isnadı kavramına getirilen özerk yorum çerçevesinde bir olayda suç isnadı olup olmadığının belirlenmesinde; ulusal mevzuattaki tanımlama, fiilin niteliği ve muhtemel cezanın niteliği ve ağırlığı ölçütleri gözetilmektedir (Yıldırım 2023, 97).

3.3.2. Türk Rekabet Hukukunda Tanık Sorgulama Hakkının Uygulanabilirliği

Türk rekabet hukukunda tanık sorgulama hakkının uygulanabilirliğine ilişkin açıklamalar öncesinde rekabet ihlallerinin de yer aldığı idari cezalar rejiminde tanık sorgulama hakkının uygulanmasına değinilecektir.

3.3.2.1. İdari Cezalar Bakımından Tanık Sorgulama Hakkı

Anayasa Mahkemesi (AYM) ve AİHM içtihadı ile suç isnadı kavramına getirilen özerk yorum çerçevesinde rekabet hukuku kapsamında uygulanan idari cezaların bir cezai yaptırım olarak kabul edilmekte olduğu göz önüne alındığında ihlal isnadı altında olan teşebbüslere tanık sorgulama hakkı tanınıp tanınmayacağı ve bu hakkın kapsamı cevaplandırılması gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anayasa'nın 36. maddesinde “*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*” denilmek suretiyle kişilerin adil yargılanma hakkı güvence altına alınmıştır.

AİHS'in 6. maddesinin üçüncü fıkrasının (d) bendi uyarınca bir suç ile itham edilen herkes adil yargılanma hakkı kapsamında iddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek hakkına sahiptir.

AYM ve AİHM içtihadında tanık kavramına getirilen özerk yorum çerçevesinde; suç ortakları, mağdurlar, şikâyetçiler ve uzmanlar gibi kişilerin hükme esas alınan ifadeleri tanık beyanı olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım 2023, 174-177).

Sanıklara tanık sorgulama imkânı tanınmaması tek başına adil yargılama hakkının ihlal edildiği anlamına gelmemektedir (Koçyiğit 2019, 15). AYM ve AİHM tarafından yapılan değerlendirmelerin merkezinde, yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığının tespiti bulunmaktadır. Tanık sorgulama hakkı bakımından da tanığın duruşmada sorgulanmamasının genel olarak yargılamanın adillliğini zedeleyip zedelediği irdelenmektedir (Yıldırım 2023, 169).

AYM Kararlarında Tanık Sorgulama Hakkı

AYM tarafından cezai kovuşturmalarda tanığın mahkeme huzurunda dinlenilmemesi halinde üç aşamalı bir test uygulanmaktadır. İlk olarak tanığın mahkeme huzurunda hazır edilmemesi geçerli bir sebebe dayanmalıdır. İkinci olarak duruşmada hazır bulunmayan tanık ifadesinin suç isnadının ispatında tek veya belirleyici delili olup olmadığı ve son olarak söz konusu ifadenin tek veya belirleyici delil olması halinde savunma hakkının adil yargılanma gerekleriyle bağdaşmayacak ölçüde sınırlandırılıp sınırlandırılmadığı incelenmektedir¹²⁶.

Geçerli neden koşulunun mevcut olup olmadığı önemli bir ölçüt olmasına karşın bu koşulun karşılanmaması tek başına adil yargılanma hakkının ihlal edildiği anlamına gelmemektedir. Sanığa sorgulama imkânı tanınmayan tanığın suçun tek veya belirleyici delili olmadığı durumlarda testin üçüncü aşaması uygulanmamaktadır (Yıldırım 2023, 233).

AYM'nin bir bireysel başvuru kararında¹²⁷ suç isnadı niteliği taşıyan idari para cezası bakımından da AYM tarafından tanık sorgulama imkânı tanınmamasının adil yargılama hakkının ihlal edip etmediğinin tespitinde aynı test uygulanmıştır. Kararda somut olaya konu suç isnadının geleneksel ceza hukuku kategorisine dâhil olmayan bir idari ceza olması sebebiyle tanık sorgulama hakkı bakımından daha esnek bir yaklaşım benimsenip benimsenemeyeceğine ilişkin herhangi bir değerlendirme bulunmamaktadır.

Karara konu olayda, bir büfe işletmecisi hakkında saat 22.00'den sonra alkol sattığı gerekçesi ile idari para cezası uygulanmıştır. Olayın tek tanığı ise belirsiz bir süre ile yurt dışında bulunmaktadır. Tanığın ifadeleri polis tutanağında bulunsa da tanık, tutanağı imzalamaktan imtina etmiştir. AYM tarafından yapılan değerlendirmede, tanığın yurt dışında bulunması duruşmada hazır edilememesi bakımından geçerli bir neden sayılmıştır. Yine olayı doğrudan doğruya kanıtlayan tanık ifadesi haricinde başkaca bir delil bulunmaması nedeniyle duruşmada hazır edilmeyen tanık ifadesinin olayın belirleyici delili olduğu değerlendirilmiştir.

AYM tarafından son olarak somut olayda telafi edici usuli güvencelerin mevcut olup olmadığı incelenmiştir. Mahkeme tarafından telafi edici güvenceler konusunda ikili bir ayırım yapılmıştır. Buna göre, tanık beyanını doğrulayıcı

¹²⁶ AYM, B. No: 2017/21825, Hasan Ballı Başvurusu, 02.06.2020, para. 40.

¹²⁷ AYM, B. No: 2019/30221, Orhan Güleriyüz Başvurusu, 28.12.2021.

nitelikte başka delillere dayanılması bu güvencelerden biri olarak kabul edilebilir. Bir diğer telafi edici güvence ise ihlal isnadı altında bulunan kişiye olayın kendi versiyonunu anlatma, delil sunma imkânının tanınması ve söz konusu iddiaların mahkeme tarafından değerlendirilmesidir. AYM, somut olayda telafi edici güvencelerin bulunmadığını değerlendirerek ihlal kararı vermiştir.

AİHM Kararlarında Tanık Sorgulama Hakkı

Tanık sorgulama hakkına ilişkin AİHM içtihadı incelendiğinde, Mahkemenin duruşmada dinlenmeyen tanıkların kararın tek veya belirleyici delili olduğu durumlarda titiz bir inceleme yürüttüğü görülmektedir. Mahkemenin önceki tarihli içtihadında gizli tanığın mahkûmiyet kararının tek veya belirleyici unsuru olduğu yargılamalar kendiliğinden AİHS'nin 6. maddesine aykırı kabul edilmekte¹²⁸ ve dengeleyici usuli güvencelerin yeterli savunma hakkı bakımından telafi sağlaması halinde dahi ihlal kararı verilmekteydi¹²⁹ (Lonati 2018, 135; Yıldırım 2023, 206).

AİHM'in son dönemdeki içtihadında ise kendiliğinden ihlal yaklaşımından uzaklaşarak somut olay bazında inceleme yapıldığı gözlemlenmektedir (Lonati 2018, 136). Tanık sorgulama hakkının ihlal edilip edilmediğinin tespiti bakımından üç şart getirilmiştir: ilk olarak, tanığın mahkeme huzurunda dinlenmemesi için iyi bir gerekçe olmalıdır¹³⁰; ikinci olarak, dinlenilmeyen tanığın ifadesinin mahkûmiyetin tek ya da belirleyici unsuru olup olmadığı değerlendirilmelidir; üçüncü olarak, dinlenilmeyen tanık ifadelerinin bir mahkûmiyetin tek ya da belirleyici unsuru olduğu durumlarda, bu ifadelerin güvenilirliğinin adil ve uygun bir şekilde değerlendirilmesi bakımından yeterli dengeleyici usuli güvencelerin mevcut olduğundan emin olunmalıdır¹³¹ (Yıldırım 2023, 219).

¹²⁸ *Teixeira de Castro/Portekiz*, B. No. 25829/94, para. 38-39; *Van Mechelen vd./Hollanda*, B.No. 21363/93, 21364/93, 21427/93 ve 22056/93, para. 55.

¹²⁹ *Doorson/Hollanda*, B. No. 20524/92, para. 76.

¹³⁰ Tanığın duruşmada hazır edilmemesinin geçerli bir nedene dayanmaması tek başına yargılamanın adil olmadığı sonucuna ulaştırmamaktadır. Bununla birlikte, bu durum yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığının değerlendirilmesinde dengeyi AİHS'in 6. maddesinin üçüncü fıkrasının (d) bendinin ihlaline doğru bozabilecektir (Yıldırım 2023, 240).

¹³¹ *Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık*, 15.12.2011 tarih, B.no: 26766/05 ve 22228/06, para. 119.

Dengeleyici usuli güvencelerin mevcut olup olmadığının tespitinde, beyanın nasıl alındığı ve destekleyici unsurların varlığı dikkate alınarak; sanığın olaylara ilişkin kendi yorumunu sunma, tanıkların güvenilirliği konusunda şüphe uyandırma imkânı sağlanıp sağlanmadığı, yine tanıklara dolaylı olarak (örneğin yazılı olarak) soru yöneltme imkânı olup olmadığı, sanığa soruşturma evresinde tanığa soru sorma imkânı verilip verilmediği gibi hususlar dikkate alınmaktadır¹³² (Yıldırım 2023, 225).

İdari cezalara ilişkin ihlal tespitinde tanık beyanının tek veya belirleyici delil olması durumunda titiz bir inceleme yürütülmekte olup somut olay bazında analiz yapılmaktadır.

AİHM'in *Jussila/Finlandiya*¹³³ kararında, başvuran tarafından kendisi hakkında uygulanan vergi cezası sebebiyle vergi cezasına esas olan tutanağı imzalayan vergi müfettişlerinin duruşma açılarak tanık olarak dinlenmesi talep edilmiştir. AİHM tarafından yapılan değerlendirmede vergi müfettişlerinin tanık olarak dinlenmesi talebinin gerekçesinin vergilendirmeye ilişkin değerlendirmenin doğru olup olmadığı hususuna dayandığı, salt vergilendirme hakkındaki uyuşmazlıkların adil yargılanma hakkının kapsamı dışında olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte, vergi cezasına esas teşkil eden ticari defterlerin mevzuata uygun tutulmadığı iddiası bakımından başvurucuya olaya ilişkin kendi savlarını ve vergi idaresinin iddiasına karşı argümanlarını sunma imkânı tanındığı gerekçesi ile duruşma açılmamasının adil yargılanma hakkını ihlal etmediğine karar verilmiştir.

AİHM'in bir diğer kararında bir idari para cezasına ilişkin başvuruda, üç aşamalı testi uygulayarak (i) tanıkların haklı bir gerekçe olmaksızın dinlenmemesi, (ii) ihlal tespitinde tanık beyanın belirleyici delil olması ve (iii) dengeleyici usuli güvencelerin bulunmaması nedeniyle tanık sorgulama hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir¹³⁴.

¹³² *Schatschaschwili/Almanya*, B.no. 9154/10, para 126-131.

¹³³ *Jussila/Finlandiya*, B. No: 73053/01.

¹³⁴ *Chap Ltd/Ermenistan*, B. No: 15485/09. İspat yükünün başvuranın aleyhine yasal olarak tersine çevrildiği ve tanık ifadelerinin güvenilirliğinin öngörülemeyen bir şekilde yeniden değerlendirildiği durumlarda, savunmanın iddiasını dayandırdığı tek tanığın yeniden dinlenilmeksizin davanın esası hakkında karar verilmesinin adil yargılanma hakkını ihlal edeceği yönünde bkz. *Pákozdi/Macaristan*, B. No: 51269/07.

Sonuç olarak idari cezalar bakımından mutlak bir tanık sorgulama hakkından bahsetmek mümkün görülmemektedir. İdari cezalar söz konusu olduğunda, delillerin sözlü olarak sunulmasını veya tanıkların sorgulanmasını gerektirecek güvenilirlik sorunları veya ihtilafli olgular yoksa ve ihlal isnadı altındaki kişiye davasını yazılı olarak ortaya koyması ve aleyhindeki delillere itiraz etmesi için yeterli imkân verilmişse tanıkların dinlenmesi amacıyla duruşma açılması gerekli görülmebilecektir. Bu bağlamda, ulusal makamların verimlilik ve usul ekonomisi gerekliliklerini göz önünde bulundurmalarının meşru olduğu kabul edilmektedir¹³⁵.

Öte yandan, AYM ve AİHM'in tanık beyanının bir ihlalin tek ya da belirleyici delili olduğu durumlarda idari cezalar ve adli cezalar arasında belirgin bir ayrım gitmediği görülmektedir. Bu nedenle, ispat faaliyetinde salt ya da belirleyici ölçüde tanık deliline dayanılması durumunda söz konusu tanıkların sorgulanmaması adil yargılanma hakkına ilişkin ihlal iddialarını gündeme getirebilecektir (Yasin 2015, 59-60; İnceoğlu 2013, 52; Türkoğlu Üstün 2019, 359-360).

3.3.2.2. Türk Rekabet Hukukunda Tanık Sorgulama Hakkı

Türk rekabet hukukunda tanık sorgulama hakkının kapsamına ilişkin henüz bütünlüklü bir içtihat oluşmamıştır. Bu durumun en temel sebebinin Komisyon'un önceki uygulamalarına benzer şekilde Kurul kararlarının ağırlıklı olarak belge deliline dayanması ve dolayısıyla söz konusu kararların dosya üzerinden incelemeye ve yazılı yargılama usulüne elverişli nitelik arz etmesi olduğu değerlendirilmektedir.

Sözlü savunma toplantılarına ilişkin 2010/2 sayılı Tebliğ'in 12. maddesinde soruşturma taraflarının sözlü savunma toplantısında tanık gösterme hakları düzenlenmektedir. Esasen tanık gösterme bakımından temel sorun, soruşturma tarafı teşebbüslerin gösterdikleri haricinde bir tanığın sözlü savunma toplantısında dinlenmesi gereği oluşması durumunda tanığın toplantıya gelmeye zorlanamamasıdır. İdari yargıda da tanık dinletme imkânı bulunmadığından, beyan delilinin ihlal tespitinde kullanılan tek veya belirleyici delil olduğu

¹³⁵ *Özmutur İnşaat Elektrik Nakliyat Temizlik San. ve Tic. Ltd. Şti./Türkiye*, B. No: 48657/06, para. 29.

durumda dahi beyan sahibi kişinin Kurul ya da mahkeme önünde hiç dinlenememesi ihtimal dâhilindedir.

Bu kapsamda, rekabet soruşturmalarında ihlal tespitinin yalnızca ya da belirleyici şekilde beyan delilleri ile ispatlanması halinde söz konusu beyanı veren kişiler bakımından soruşturma taraflarının tanık sorgulama hakkına sahip olup olmadıklarını tespit etmek önem taşımaktadır. Konuya ilişkin AİHM'in yakın tarihli *Sa-Capital Oy/Finlandiya*¹³⁶ kararında yapılan değerlendirmelerin yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

Sa-Capital Oy/Finlandiya Kararı

Kararda, Finlandiya'da asfalt sektöründe gerçekleşen bir kartel anlaşmasına ilişkin Finlandiya Yüksek İdari Mahkemesi tarafından dolaylı tanık ifadelerinin bir kararına esas alınması sebebiyle AİHS'in 6. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan tanık sorgulama hakkının kullanılmadığı ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiası incelenmiştir. Davacı şirket tarafından söz konusu ifadelerin duyuma dayalı olduğu, davada ifadelere konu olguların doğrudan tanıklarının sorgulanma olanağı sağlanmadığı ileri sürülmüştür.

Başvuruya konu Finlandiya Yüksek İdare Mahkemesi kararı öncesinde verilen ilk derece mahkemesi kararında¹³⁷ asfalt pazarı; merkezi idare tarafından yapılan alımlar, mahalli idareler tarafından yapılan alımlar ve özel sektör tarafından gerçekleştirilen alımlar olmak üzere üç segmente ayrılmıştır. Üç segment bakımından ayrı ayrı ihlalin ispat edilmesini gerekli bulan ilk derece mahkemesi, elde edilen deliller ışığında merkezi idare tarafından yapılan alımlar segmentinde bireysel başvuruda bulunan şirketin pazar paylaşımı, fiyat tespiti ve arzın kısıtlanması suretiyle kartel oluşumuna dâhil olduğu kanaatine ulaşmıştır. Mahalli idareler ve özel sektör tarafından yapılan alımlar bakımından ise elde edilen delillerin dolaylı tanık ifadelerinden ibaret olması nedeniyle ihlal tespiti yapılmamıştır.

İlk derece mahkemesi kararının temyiz incelemesinde, Finlandiya Yüksek İdare Mahkemesi tarafından, soruşturma taraflarının pazarın tüm segmentlerini

¹³⁶ *Sa-Capital Oy/Finlandiya*, B. No: 5556/10.

¹³⁷ Finlandiya Piyasalar Mahkemesi (Market Court), Finlandiya'da rekabet hukukuna ilişkin ihlal iddialarını karara bağlamakla görevli mahkemedir. Finlandiya rekabet hukukunda rekabet ihlalleri doğrudan mahkeme tarafından karara bağlanmaktadır. Rekabet ihlaline ilişkin ceza uygulanmasına yönelik dava açmaya tek yetkili makam ise Finlandiya Rekabet Otoritesi'dir.

kapsayacak şekilde ülke genelinde bir kartelin hâkim olduğu konusunda ortak bir anlayışa sahip olduklarına yönelik tanık ifadeleri vurgulanmıştır. ABAD içtihadı doğrultusunda rekabet hukukunda hâkim olan delillerin bütüncül olarak değerlendirilmesi ilkesinden hareketle temyiz mahkemesi, merkezi ve yerel yönetimlerin yanı sıra özel sektör asfalt ihalelerinde ülke çapında tek bir kartelin var olduğunu tespit etmiştir. Bu tespitler doğrultusunda, Finlandiya Yüksek İdare Mahkemesi bireysel başvuru yapan şirket hakkında uygulanan idari para cezasını yükseltmiştir.

AİHM tarafından öncelikle bireysel başvuru konusu yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığının somut olayın şartları ve özgün niteliği göz önüne alınarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu yönde Mahkeme tarafından rekabet hukukunun etkin bir şekilde tatbik edilmesindeki kamu yararına ve bu alanda uygulanan cezaların çoğu durumda gerçek kişilerden ziyade tüzel kişiler üzerinde etki doğurduğuna dikkat çekilmiştir¹³⁸.

İlk değerlendirmeleri takiben bireysel başvuruya konu hususlar; (i) mahkeme huzurunda dinlenen tanık ifadelerinin kapsam ve ölçüsünün gerekçeleri, (ii) sorgulanmayan tanık ifadelerinin ihlal tespitindeki önemi, (iii) yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığı olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir.

İlk başlık altında; dava sürecinde toplamda 48 tanığın dinlendiği, Finlandiya Rekabet Otoritesinin temyiz sebepleri göz önüne alındığında temyiz incelemesinin sadece delil değerlendirmesinden ibaret olmadığı, incelemenin birtakım kompleks hukuki ve iktisadi değerlendirmeler gerektirdiği¹³⁹, bireysel başvuru yapan şirketin temyiz aşamasında dinlenen altı tanık haricinde tanık dinletme talebinin bulunmadığı vurgulanarak tanıklardan elde edilen delillerin ölçüğünün hukuken yeterli olduğunu değerlendirmiştir¹⁴⁰.

İkinci başlık altında; yapmış olduğu hukuki ve iktisadi analiz neticesinde temyiz mahkemesinin ilk derece mahkemesinden farklı bir anlayış geliştirerek asfalt pazarını bir bütün olarak ele aldığı, belge delillerinin yanı sıra birbirleriyle

¹³⁸ *Sa-Capital Oy/Finlandiya*, B. No: 5556/10, para. 78.

¹³⁹ Bu değerlendirmede, Yüksek İdare Mahkemesinin pazarın üç segmente ayıramayacağına, asfalt pazarındaki ihlalin ülkenin genelini kapsayan tek bir ihlal olarak ele alınması gerektiğine ilişkin değerlendirmesine atıf yapılmaktadır. Zira ihlalin bir bütün olarak değerlendirmesi, delillerin değerlendirilmesi haricinde iktisadi ve hukuki analizleri de içermektedir.

¹⁴⁰ *Sa-Capital Oy/Finlandiya*, B. No: 5556/10, para. 80-85.

tutarlı tanık ifadeleri esas alınarak karar verildiği vurgulanarak dolaylı tanık ifadelerinin ihlal tespitinde belirleyici etkisinin olmadığı kanaatine varılmıştır¹⁴¹.

Son olarak bireysel başvuru yapan şirketin, davada hükme esas alınan delillere ilişkin olarak da yeterli güvenceler sağlayan savunma haklarını kullanma olanağına sahip olduğu vurgulanarak yargılamanın bir bütün olarak adil olduğu ve AİHS'in 6. maddesinin birinci fıkrasının ihlal edilmediği sonucuna varılmıştır¹⁴².

İlgili kararın rekabet hukukuna hâkim olan, delillerin bütün olarak değerlendirilmesi ilkesi göz önüne alınarak, tanık sorgulama hakkının kapsamına ilişkin önemli değerlendirmeler içerdiği düşünülmektedir. Sonuç olarak, rekabet ihlallerine yönelik soruşturmalarda beyan delilinin, ihlali tespit edebilme noktasında belirleyici rol oynayacağı ve özellikle dengeleyici usuli güvencelerin yeterli olmadığı durumlarda, taraflara tanık sorgulama imkânının tanınması adil yargılanma hakkının gerekleri bakımından önem arz etmektedir.

3.3.3. Türk Rekabet Hukukunda Kendini Suçlayıcı Beyanda Bulunmama Hakkının Uygulanabilirliği

Türk rekabet hukukunda kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkına ilişkin açıklamalar öncesinde rekabet ihlallerinin de yer aldığı idari cezalar rejiminde söz konusu hakkın kapsamına yönelik açıklamalar yapılacaktır.

3.3.3.1. İdari Cezalar Bakımından Kendini Suçlayıcı Beyanda Bulunmama Hakkı

Anayasa'nın 38. maddesi "*hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.*" hükmünü amirdir. Özünü masumiyet karinesinden alan kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkının idari cezalar bakımından ne ölçüde uygulanması gerektiği hususu ise doktrinde tartışmalı bir konu olarak öne çıkmaktadır.

Doktrinde kimi yazarlara göre, Anayasa'nın 38. maddesinde susma hakkının kapsamına ilişkin istisnalar getirilmedikçe, idari aşamada susma karşılığında zorlayıcı yaptırımlar getirilmesi Anayasa'ya aykırı niteliktedir (Kağıtçıoğlu 2018, 133; Yaltı 2006, 144-149). Buna karşın, Yasin'e göre (2015, 67), idarenin

¹⁴¹ Sa-Capital Oy/Finlandiya, B. No: 5556/10, para. 86-91.

¹⁴² Sa-Capital Oy/Finlandiya, B. No: 5556/10, para. 92-96.

faaliyetleri sırasında talep ettiği bilgi veya belgeler kişiler hakkında yaptırım sonucu doğursa bile kendini suçlamama hakkının sağladığı korumadan yararlanılamayacaktır. Aksinin kabul edilmesi halinde, kamu düzeninin tesis edilmesi oldukça zorlaşacak ve kamu hizmetlerinin etkinliği zayıflayacaktır.

İdari ceza hukukunda kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkı daha çok vergi hukuku bakımından gündeme gelmektedir. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 359. maddesinin (a) fıkrasının (2) numaralı bendinde “*Defter, kayıt ve belgeleri tahrif edenler veya gizleyenler veya muhteviyatı itibariyle yanlış belge düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar*” hakkında hapis cezasına hükmedileceği düzenlenmektedir. Söz konusu hükümde yer alan “*gizleyenler*” ibaresi sebebiyle vergi dairesine vergi hukukundan kaynaklanan belge ibraz etme yükümlülüğünün kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkını ihlal ettiği ve dolayısıyla Anayasa'nın 38. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

AYM tarafından konuya ilişkin yapılan değerlendirmede; düzenlemenin özü bakımından düzenleyici olmayan bir amaçtan ileri geldiği, söz konusu belgelere başka bir yolla erişmenin mümkün olmadığı, vergi idaresinin bu belgelerin varlığından ve bu belgelerin mükellefin uhdesinde bulunduğundan haberdar olduğu vurgulanmıştır. Kendini suçlamama hakkının, idarenin denetim faaliyetinden kaçınma arzusu ile yapılan eylemleri güvence altına almadığı, ilgili kişinin ticari ve mali konularda cevap verme yükümlülüğünden kaçınabilmesi ya da idari soruşturmalardan muaf tutulması sonucunu doğurmadığı ifade edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler neticesinde AYM tarafından iptali talep edilen ibarenin Anayasa'nın 38. maddesine aykırı olmadığı sonucuna varılmıştır¹⁴³.

Konuya ilişkin AİHM içtihadı incelendiğinde, kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkından kaynaklanan sorunlar bakımından öncelikle bir zorlama unsurunun varlığı aranmaktadır. Ayrıca, zorlama altında beyan veren kişi hakkında (AİHM tarafından suç isnadına getirilen özerk yorum anlamında) bir cezai soruşturma yürütülüyor olması veya zorlama ile elde edilen bilgiler ile yürütülecek olması gerekmektedir¹⁴⁴.

¹⁴³ AYM, 24.03.2022 tarih, E. 2019/80, K. 2022/31. Konu daha önce de AYM'nin gündemine gelmiş olup Anayasa'ya aykırılık iddiası benzer sebeplerle reddedilmiştir. Bkz. AYM, 31.01.2007 tarih, E. 2004/31, K. 2007/11.

¹⁴⁴ *De Lege/Hollanda*, 04.10.2022 tarih, B.No: 58342/15, para. 74.

Vergi hukuku gibi mali hukuka ilişkin vakalarda, kişinin iradesi dışında hâlihazırda var olan belgeler bakımından AİHM ikili bir ayrıma gitmektedir. Kendini suçlamama hakkı, vergi idarelerinin soruşturmasından kaçınmaya yönelik eylemlere genel bir dokunulmazlık sağladığı şeklinde yorumlanmamalıdır¹⁴⁵. Mali hukuk meseleleri bağlamında, yaptırım tehdidi altında elde edilen belgelerin kullanımı söz konusu olduğunda, Mahkemenin içtihadından, zorlamanın yetkililerin bilgisi dâhilinde olan belirli belgeleri elde etmeyi amaçladığının gösterilebildiği durumlarda, bu tür bir kullanımın kendini suçlamama hakkının koruması kapsamına girmediği sonucuna varılmaktadır¹⁴⁶. Bu bakımından AİHM'in konuya ilişkin bakış açısının AYM'nin yaklaşımı ile benzerlik gösterdiği söylenebilecektir.

Öte yandan, AİHM'in önceden var olan belgeler haricinde şüpheliden alınan sözlü veya yazılı beyan bakımından çok daha sert bir yaklaşım sergilediği, bu şekilde alınan beyanı kendini suçlamama hakkının ihlali olarak değerlendirdiği görülmektedir¹⁴⁷.

3.3.3.2. Türk Rekabet Hukukunda Kendini Suçlayıcı Beyanda Bulunmama Hakkı

Çalışmanın ikinci bölümünde yer verildiği üzere kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkı AB'de rekabet soruşturmaları bakımından da kabul edilmektedir. Buna karşın hakkın koruma kapsamı ihlalin kabulü anlamına gelebilecek sözlü veya yazılı beyanla sınırlı olup önceden var olan belgeleri ve maddi vakıya ilişkin açıklamaları kapsamamaktadır.

Kurul içtihadında konuya ilişkin benimsenen yaklaşımın genel olarak AB uygulamasına benzer olduğu görülmektedir. 4054 sayılı Kanun'un bilgi isteme yetkisine yönelik 14 ve 15. maddelerinde yer alan hükümlerin Anayasa'nın 38. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüşse de Danıştay bu iddiaları ciddi bulup AYM önüne taşımamıştır (Gündüz 2009, 65)¹⁴⁸.

¹⁴⁵ *Allen/Birleşik Krallık*, 10.09.2002 tarih, B.No: 76574/01.

¹⁴⁶ *De Lege/Hollanda*, 04.10.2022 tarih, B.No: 58342/15, para. 76.

¹⁴⁷ *Saunders/Birleşik Krallık*, 17.12.1996 tarih, B.No: 19187/91, para. 71; *De Lege/Hollanda*, 04.10.2022 tarih, B.No: 58342/15, para. 75.

¹⁴⁸ Danıştay 13. Dairesi, 13.12.2006 tarih, E. 2005/8957, K. 2006/4722; Danıştay 13. Dairesi, 08.04.2008 tarih, E. 2005/5652, K. 2005/5498.

Kurulun *Çimento*¹⁴⁹ kararında, ABAD'ın *Orkem* içtihadı çerçevesinde rekabet hukukunda somut vakiya ilişkin olarak yöneltilen soruların kendini suçlamama hakkı kapsamındaki korumadan yararlanamayacağı vurgulanarak soruşturma tarafı teşebbüse -soruşturma heyetinin gerçekleştiği bilgisini haiz olduğu- belirli bir toplantı hakkında yöneltilen soruların hak kapsamında olmadığına karar verilmiştir (Karşlıoğlu 2023, 196).

*Luxottica*¹⁵⁰ kararında ise Kurulun farklı bir yaklaşım benimsediği anlaşılmaktadır. Luxottica hakkında yürütülen inceleme kapsamında teşebbüse yöneltilen “*Satışını gerçekleştirdiğiniz güneş gözlükleri ve müşterileriniz arasında sınıflandırmalar olup olmadığı; eğer söz konusu sınıflandırmalar var ise hangi kriterlere göre belirlendiği*” ve “*Herhangi bir sınıftaki müşteriniz firmanızdan istediği sayıda ve markada ürün satın alabilmekte midir?*” şeklindeki sorulara teşebbüs tarafından yerinde incelemede elde edilen belgeler ile açıkça çelişki içerisinde olan cevaplar verilmiştir. Kurul tarafından, soruların soruşturmanın özünü oluşturan iddialara ilişkin olduğu, teşebbüs tarafından sunulan cevapların kendini suçlamama hakkı kapsamında değerlendirilmesi gerektiğinden bahisle cevapların yanlış veya yanıltıcı bilgi olarak nitelenemeyeceği değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, karşı oy yazısında talep edilen bilgilerin tıpkı menfi tespit/muafiyet incelemelerinde işlemi değerlendirebilmek amacıyla ve sistemin tasarımını anlamaya yönelik olarak talep edilen bilgilere benzerlik gösterdiği, bu bilgilerin belirli bir rekabet ihlalinin ikrarı anlamına gelmediği ifade edilmiştir.

Kurulun *İstanbul Gümrük Müşavirleri*¹⁵¹ kararında ise maddi vakiya ilişkin soruların kendini suçlamama hakkı kapsamı dışında kaldığı bir kere daha teyit edilerek özellikle incelemeye konu anlaşmanın/sistemin veya ihlale konu uygulamanın şartlarının ve sınırlarının ancak teşebbüsten elde edilecek bilgiler ışığında ortaya koyulabildiği ve analizlerin çerçevesinin bu sınırlar içerisinde çizilebildiği muafiyet ve hâkim durum ihlallerine ilişkin yürütülen incelemelerde bu durumun daha da önem kazandığı vurgulanmıştır (Özdemir 2024, 246-247).

¹⁴⁹ *Çimento*, 06.04.2012 tarihli ve 12-17/499-140 sayılı Kurul kararı.

¹⁵⁰ *Luxottica*, 23.02.2017 tarihli ve 17-08/88-38 sayılı Kurul kararı.

¹⁵¹ *İstanbul Gümrük Müşavirleri*, 06.02.2020 tarihli ve 20-08/77-44 sayılı Kurul kararı.

Sonuç olarak, Anayasa'nın 38. maddesi gereği bir rekabet soruşturmasına taraf olan teşebbüslerin kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkını haiz oldukları konusunda bir uygulama birliği bulunmaktadır. Türk rekabet hukukunda hakkın kapsamına ilişkin bazı belirsizlikler olsa da genel yaklaşımın ABAD'ın *Orkem* içtihadı ile benzer olduğu görülmektedir (Karşlıoğlu 2023, 196). Kanımızca rekabet hukukunda teşebbüslere sınırsız bir susma hakkı tanınması rekabet hukukunun etkin bir şekilde uygulanmasını oldukça güçleştirecektir. Bu bakımdan hakkın somut vakiyaya ilişkin soruları kapsamaması gerektiği düşünülmektedir.

Söz konusu yaklaşım ilk bakışta AİHM'in sözlü veya yazılı beyana ilişkin yaklaşımı ile çelişki içerisinde görünse de rekabet soruşturmalarına taraf teşebbüslerin çoğunlukla tüzel kişiler olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Yukarıda belirtildiği üzere, AİHM'in bir tüzel kişinin kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkına ilişkin olarak ise hâlihazırda bir kararı bulunmamaktadır. Kanaatimizce rekabet soruşturmalarında somut vakiyaya ilişkin soruların hakkın kapsamı dışında bırakılması, çekirdek ceza hukuku güvencelerinin idari cezalar bakımından aynı boyut ve kapsamda uygulanmaması ilkesine de aykırılık oluşturmayacaktır¹⁵².

3.4. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

Türk rekabet hukukunda belge deliline öncelik verildiği, Kurul kararlarında beyan delillerinin çoğunlukla belgeleri ya da yapılan sayısal analizleri destekleyici veya açıklayıcı deliller olarak kullanıldıkları görülmüştür. Kurulun daha az sayıdaki kararında ise beyan delillerine, ihlalin ispatı bakımından daha fazla önem atfedilmiştir.

Rekabet ihlallerinin artan gizlilik düzeyi göz önünde bulundurulduğunda, özellikle iletişimin tespiti gibi soruşturma araçlarının yokluğunda beyan delillerinin ispat faaliyetindeki öneminin gelecek dönemde AB'deki duruma benzer şekilde artabileceği değerlendirilmektedir. Bu nedenle, rekabet soruşturmalarında beyan delili elde edilmesine yönelik kapasitenin artırılması amacıyla Kurula tanık çağırma yetkisi verilmesi önerilmiştir.

¹⁵² Yerinde inceleme sırasında teşebbüslerin aleyhe sonuç doğuracak olsa bile objektif ve somut bilgi belge taleplerini yerine getirmeleri gerektiği yönünde bkz. Özdemir (2024, 243).

İspat faaliyetinde kullanılan ifadelerle yönelik savunma haklarının etkin bir şekilde kullanılmasına imkân tanımak da önem taşımaktadır. Buradan hareketle, tanık beyanının ihlalin tek veya belirleyici delili olduğu ve söz konusu ifadelerle ilişkin güvenilirlik sorunlarının yazılı usulle giderilemediği durumlarda soruşturma taraflarına tanıkları sorgulama hakkının tanınması önerilmektedir. Tanıkların sorgulanması idari aşamada sözlü savunma toplantısında sağlanabilecektir. Ayrıca, doktrinde bazı yazarlarca önerildiği üzere idari yargıda tanık dinletilmesine yönelik usuli değişikliklerin hayata geçirilmesi halinde tanıkların idari yargı organları tarafından dinlenilmesi yolu da benimsenebilir.

Bölümün sonunda kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkının rekabet hukukunda uygulanabilirliği konusu incelenmiştir. Konuya yönelik Türk rekabet hukuku içtihadının genel olarak *Orkem* kararında benimsenen yaklaşım ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Kanaatimizce mevcut uygulama ölçülü ve hakkın kapsamı bakımından yeterli düzeydedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Beyan delilleri belirli olguların ispat edilmesinde gerekli olduğu kadar doğruluğuna şüpheyle yaklaşılması elzem olan delillerdir. Bu nedenle bu delil türüne ne şekilde yaklaşılması gerektiği, beyanın güvenilir olup olmadığının nasıl tespit edileceği, beyana ne ölçüde ispat gücü atfedileceği gibi sorunlar ispat hukukunun temel sorunları arasında yer almaktadır.

Bu tez çalışması kapsamında beyan delillerinin rekabet hukukundaki yeri ve ispat gücü irdelenmiş olup bu çerçevede öncelikle çalışmanın birinci bölümünde, rekabet soruşturmalarında takip edilen idari usul ile olan ilgisi nedeniyle idare ve ceza hukukunda beyan delillerine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Ardından çalışmanın ikinci bölümünde mehz AB rekabet hukukunda beyan delillerinin ne şekilde değerlendirildiği konusu ele alınmıştır.

AB rekabet hukukunda beyan delilleri çoğunlukla pişmanlık başvurusu yapan rakip teşebbüslerin ifadelerinden oluşmaktadır. AB mahkemelerinin, özellikle de ifadelerin ispat gücünün davacı teşebbüsler tarafından itiraz konusu yapıldığı dosyalarda, bu tür ifadelere yüksek (veya düşük) ispat gücü atfetmelerine yol açan hususlara yönelik detaylı değerlendirmeler yaptığı görülmüştür.

Buna göre AB rekabet hukukunda beyanla ilgili olarak, (i) güvenilir nitelikte olan, (ii) teşebbüs adına, (iii) teşebbüsün çıkarları doğrultusunda hareket etme yükümlülüğü altında olan bir kişi tarafından yapılan, (iv) ifadeyi veren kişinin çıkarlarına aykırı olan, (v) ilgili olayın doğrudan bir tanığı tarafından yapılan ve (vi) iradi olarak ve olgun bir şekilde düşündükten sonra yazılı olarak verilen ifadelere özellikle yüksek ispat gücü atfedilmektedir.

Öte yandan, bir davada yüksek ispat gücü atfedilen bir ifadenin diğer bir davada ispat bakımından yetersiz bulunması mümkündür. Bu durum, bir beyan delilinin ispat gücünün önemli ölçüde dosya kapsamındaki delil bütününe bağlı olacağını yansıtmaktadır. Ayrıca AB mahkemelerinin beyan delillerinin değerlendirilmesine yönelik getirdiği ölçütlerin bağlayıcı hukuk kuralları niteliğinde değil, muhakemeden sonuç çıkarma yolunda akıl yürütme sürecinin somutlaştırılması niteliğinde olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

AB rekabet hukukunda Topluluk mahkemelerinin içtihadı çerçevesinde delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesinin az sayıdaki istisnalarından biri, soruşturma tarafı bir teşebbüsün beyanının diğer taraflar bakımından tek başına ihlalin ispat edilmesinde yeterli olmayacağına ilişkin ilkedir. Ancak beyanın güvenilirliğinin yüksek olması ve diğer delillerle yüksek ölçüde tutarlılık arz etmesi halinde, ilgili beyana başka delillerle desteklenmeyen unsurları bakımından tek başına ispat gücü atfedilebilmesi mümkündür.

Yine, çalışmanın ikinci bölümünde, beyan delilleriyle olan ilgisi nedeniyle adil yargılanma hakkından kaynaklanan çekirdek ceza hukuku güvencelerinin, AB rekabet hukukunda ne şekilde uygulandığı incelenmiştir. Söz konusu inceleme beyan delilleri ile doğrudan ilgisi nedeniyle kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkı ve tanık sorgulama hakkı ile sınırlandırılmıştır.

Kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkına ilişkin AB rekabet hukuku içtihadı *Orkem* kararı çerçevesinde şekillenmiştir. Bu kapsamda teşebbüslere, cevaplanması halinde ihlalin kabulü sonucunu doğuracak sorular yöneltilememekte, bununla birlikte teşebbüs aleyhine delil teşkil edecek olsa dahi somut vakıya ilişkin bilgi istenebilmektedir.

Tanık sorgulama hakkı bakımından Komisyon tarafından yürütülen idari soruşturma aşamasında ülkemizdeki duruma benzer şekilde Komisyon'un, gerekli gördüğü hallerde gerçek veya tüzel kişileri dinleyebilmekle birlikte, ilgili teşebbüsün veya kişinin rızası olmaksızın teşebbüs aleyhine ifade vermek üzere tanık çağırma yetkisine sahip olmadığı görülmüştür. Buna karşın, AB mahkemeleri tanık dinleme yetkisini haiz olup bu karar ağırlıklı olarak dosyadaki delillerin ve sözlü savunma sırasında verilen açıklamaların davayı karara bağlamak için yetersiz olup olmadığına bağlıdır.

Son bölümde Türk rekabet hukukunun beyan delillerine yaklaşımı konusu ele alınmıştır. Kurulun hâlihazırdaki içtihadı ağırlıklı olarak belge deliline dayanmakta olup beyan delillerinin yer aldığı kararlarda bu deliller çoğunlukla eş zamanlı belgeleri açıklayıcı ya da destekleyici deliller olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte bazı kararlarda, beyan delillerinin daha yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu kararlara örnek olarak *Ege Hazır Beton*, *CK Akdeniz*, *Edirne Otogar* kararları verilebilecektir. Üç kararda da içeriği birbiriyle tutarlılık gösteren çok sayıda müşterinin beyanı yer almaktadır. Bu bakımından özellikle

pazarda doğrudan gözlemlenebilir nitelikte olan müşteri paylaşımı gibi ihlallerde müşterilerin ifadelerinin ispat bakımından öne çıkabileceği düşünülmektedir.

Bu yönde, örnek verilebilecek bir diğer karar ise *Çelik Çember* kararıdır. Kararda, pişmanlık başvurusunda bulunan teşebbüsün beyanının dosya kapsamındaki eş zamanlı belgeler ile yüksek ölçüde tutarlılık arz etmesi karşısında pişmanlık beyanının belgeler ile desteklenmeyen bazı unsurlar bakımından ihlal tespitinde tek başına yeterli olduğu değerlendirilmiştir. Kararda benimsenen yaklaşımın mehz AB rekabet hukukundaki yaklaşım ile tutarlı olduğu değerlendirilmektedir.

Buna karşın, pişmanlık beyanının kesin olmayan ifadelerden ibaret olduğu durumlarda, söz konusu beyanın tek başına diğer soruşturma tarafları aleyhine ihlal tespitinde kullanılamayacağı düşünülmektedir. *Burdur Makine Mühendisleri* kararı bu duruma örnek teşkil etmektedir.

İspat edilmek istenen olgunun doğrudan tanığı olan kişilerin verdiği ifadelerle daha yüksek ispat gücü atfedilebilmektedir. Örneğin *Kuru İncir* kararında yer verilen beyanın fiyat tespiti toplantılarının doğrudan tanığı olan kişi tarafından verildiği vurgulanmıştır.

Ülkemizde rekabet hukuku AB'ye nazaran yeni gelişmekte olan bir alan olup Kurum tarafından gerçekleştirilen incelemelere karşı artan farkındalık, ihlallerin gizlenmesine yönelik tedbirleri kuvvetlendirmektedir. AB rekabet hukuku uygulamasına benzer şekilde yakın gelecekte ifadelerin ispat faaliyetindeki öneminin artacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle, kanaatimizce beyan delillerine yönelik belirli hukuki düzenlemeler yapılması faydalı olacaktır.

4054 sayılı Kanun, Kurula gerçek kişileri tanık olarak çağırma yetkisi vermediği gibi Kurulun, yerinde incelemelerde teşebbüs çalışanlarına yöneltilen sorular haricinde gerçek kişileri yazılı veya sözlü olarak ifade vermeye zorlama yetkisi de bulunmamaktadır. Söz konusu durum gönüllülük esasına göre verilen beyan bakımından herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. Bununla birlikte, ifadesine başvurulması elzem bir kişinin beyan vermeyi reddetmesi halinde Kurulun delil elde etme kabiliyetinin kısıtlanabileceği düşünülmektedir.

Bu durum, aynı zamanda savunma haklarının kullanılması bakımından da sorunlara yol açabilecektir. İdari cezalara ilişkin süreçlerde tanık beyanının tek veya belirleyici delil olması halinde soruşturma taraflarına tanıklara doğrudan

soru yöneltme hakkının tanınması adil yargılanma hakkı bakımından önem taşımaktadır. Birinci bölümde açıklandığı üzere, idari yargıda tanık dinleme imkânı olmadığı göz önüne alındığında tanık beyanın tek veya belirleyici delil olduğu hallerde ilgili tanığın idari aşamada sorgulanmış olması ya da sorgulanma imkânının bulunması bir usuli güvence olarak adil yargılanma hakkından kaynaklanacak sorunların önüne geçebilecektir.

Yukarıda açıklanan nedenlerle kanaatimizce Almanya'daki idari usule benzer şekilde ülkemizde de Kurula hâkim kararıyla tanık çağırma yetkisi verilmesi yerinde bir düzenleme olacaktır. Sorunun çözümüne ilişkin izlenebilecek bir diğer yol ise doktrinde bazı yazarlarca da dile getirildiği üzere idari yargıda idari cezalara ilişkin davalarda tanık dinleme imkânının getirilmesidir.

Son olarak soruşturma tarafı teşebbüslerden alınan bilgiler bakımından kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkının ihlal edilmemesi, bu anlamda teşebbüslerden ihlali kabul anlamına gelecek beyanın alınmaması yüksek önemi haizdir. Bu açıdan, kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkına ilişkin *Orkem* içtihadının, söz konusu hakkın rekabet hukukuna uygulanmasına ilişkin olarak kamu menfaati ile soruşturma taraflarının menfaatini dengeleyen ölçülü bir yaklaşım olduğu değerlendirilmektedir.

ABSTRACT

The types of evidence used in competition investigations and the standard of proof to be followed in the evaluation of evidence have been the subject of many studies in the doctrine. The issue of how the evidence should be evaluated to prove an infringement of competition has generally been discussed on the basis of documentary evidence. This situation can be explained by the fact that the decisions regarding competition infringement in Türkiye are predominantly based on documentary evidence. On the other hand, there are limited number of studies on the probative value of ex post statements.

Particularly in investigations where documentary evidence is limited in scale and scope, ex post statements evidence may emerge as a crucial factor for proving an infringement. Nevertheless, ex post statement is a type of evidence whose reliability should be treated with skepticism and evaluated carefully. Therefore, a study on the role of statements in competition law is expected to contribute to practitioners and the literature.

For the purposes of this study, approach of administrative and criminal law to statement evidence will be explained, and subsequently the precedents of EU competition law, where the importance of this type of evidence has recently increased in competition law enforcement, will be discussed. Then, the evaluation of statements in Turkish competition law will be analyzed in the light of the Turkish Competition Authority decisions. In addition, the extent to which the right against self-incrimination and the right to interrogate witnesses should be applied in competition law will be discussed in the light of the precedents and relevant doctrine in Türkiye and the EU.

KAYNAKÇA

- AKGÜL ÇÜRÜK, C. (2021), *Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanı ve Delil Değeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- ASLAN, Y. (2021), *Rekabet Hukuku Teori ve Uygulama*, 6. Bası, Ekin Yayınevi, Bursa.
- AVŞAR, E. (2021), “Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanının Tartışılması ve Değerlendirilmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 2021/154, s. 41-95.
- BELAMY, C. ve G. CHILD (2018), *European Union Law of Competition*, 8. Bası, Oxford University Press, Birleşik Krallık.
- BERGER, M. (2007), “Self-Incrimination and the European Court of Human Rights: Procedural Issues in the Enforcement of the Right to Silence”, *European Human Rights Law Review*, No: 5, s. 514-533.
- BLANCO, L.O. (2013), *EU Competition Procedure*, Third Edition, Oxford University Press, Oxford.
- BUDAK, A.C. (2004), “AT Konsey ve Komisyonunun Yeni Rekabet Tüzükleri ve Rekabet Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler Işığında Delillerin Toplanması ve İspat”, *Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları, Mayıs 2004*, s. 137-158.
- CAN, B. (2012), *Rekabet Hukukunda Kartellere İlişkin İspat Standardı*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Ankara.
- CANATAR, Y.S. (2023), “Temel Haklar ve Güvenceler Işığında Rekabet Kurulu Tarafından Uygulanan İdari Para Cezaları”, M. Yasin ve M.C. Şirin (der.), *İdare Hukuku Perspektifinden Rekabetin Korunması* içinde, On İki Levha Yayınları, Ankara, s. 203-257.
- CANPOLAT, C. (2021a), “Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanık Beyanının İtibari Değerine İlişkin Bazı Özel Durumlar”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XXV, Sayı: 2, s. 511-554.
- CANPOLAT, C. (2021b), “Adli Psikoloji Nazarında Ceza Muhakemesinde Gerçeğe Aykırı Tanık Beyanı”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 2021-1, s. 267-313.
- CENTEL, N. ve H. ZAFER (2022), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 21. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul.
- ÇAĞLAYAN, R. (2015), *İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayınevi, 7. Bası, Ankara.
- ÇEBİ ÖZBUĞDAYCI (2021), “İdari Yargılama Usulünde Keşif Delili”, *SÜHFD*, Cilt: 29, Sayı: 1, s. 1-45.
- ÇINARLI, S. ve K. AZAK (2021), “Danıştay Kararları Işığında İdari Yargıda Disiplin Cezalarının İptali Davalarında Tanık Delili Sorunu”, *SÜHFD*, Cilt: 29, Sayı: 1, S. 509-535.
- DEMPSEY, J. D. (2010), “A Right of Confrontation for Competition Hearings Before the European Commission”, *Brooklyn Law Review*, Vol: 75, No: 4, s. 1489-1534.
- DEVRİM, F. (2009), *İdare Hukukunda ve Ceza Hukukunda Kartellerle Mücadelede Soruşturma Yöntemleri*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Ankara.
- DOUGLAS-SCOTT, S. (2006), “A tale of two courts: Luxembourg, Strasbourg and the growing European human rights acquis”, *Common Market Law Review*, Vol: 43, No: 3, s. 629-665.

- DURANOĞLU, Y. (2021), *Soruşturma Aşamasında Toplanan Delillerin Değerlendirilmesi ve Kamu Davasının Açılması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ERDOĞAN, A. F. (2023), *İfade Özgürlüğü İdari Yaptırımlarla Sınırlandırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ERSOY, B. (2015), *Rekabet Devam Eden Tek Bir İhlal Yaklaşımı*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Ankara.
- FAULL, J. ve A. NIKPAY (2014), *The EU Law of Competition*, 3. Bası, Oxford University Press, Amerika Birleşik Devletleri.
- FLATTERY, J. (2010), “Balancing Efficiency and Justice in EU Competition Law: Elements of Procedural Fairness and their Impact on the Right to a Fair Hearing”, *The Competition Law Review*, Vol:7, No:1, s. 53-81.
- GEDİK, D. (2022), *Ceza Muhakemesinde İspat ve Şüphenin Sanık Lehine Yorumlanması*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- GEULETTE, A. (2015), “Evaluation of Evidence by the European Courts in Competition Cases”, R. Cisotta ve M. Marquis (der.), *Litigation and Arbitration in EU Competition Law* içinde, Edward Elgar Publishing, s. 105-122.
- GIPPINI-FOURNIER, E. (2008), *The Modernisation of European Competition Law: First Experiences with Regulation 1/2003* (Report to FIDE Congress 2008), <https://ssrn.com/abstract=1139776> (Erişim Tarihi: 20.10.2023)
- GÖZÜBÜYÜK, Ş. (2020), *Yöneltilmiş Yargı*, 37. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara.
- GÖZÜBÜYÜK, Ş. ve T. TAN (2016), *İdare Hukuku Cilt II*, 8. Bası, Tuhana Kitabevi, Ankara.
- GÜNDAY, M. (2022), *İdari Yargılama Hukuku*, 2. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara.
- GÜNDÜZ, H. (2009), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Rekabet Hukuku Uygulamasına Etkileri*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Ankara.
- GÜNGÖR, D. (2015), “Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanının Delil Değeri Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, s. 307-318.
- GÜRKAYNAK, G. (2022), *Rekabet Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- HAMZAOĞLU, E. (2013), *Rekabet Kurulu'nun İnceleme ve Araştırmalarında İzlediği Usul*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- İNCEOĞLU, S. (2013), *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler*, Dördüncü Bası, Beta Yayınevi, İstanbul.
- JALABERT-DOURY, N. (2005), “Oral Statements in Antitrust Law Procedure”, *Concurrences*, Sayı: 2-2005, s. 41-47.
- JASHUA, J. M. (2004), “Oral Statements in EC Competition Proceedings: A Due Process Short-Cut”, *Competition Law Insight*, No: 26, 7 December 2004, s. 3-7.
- JASHUA, J. M. ve S. Jordan (2004), “Combinations, Concerted Practices and Cartels: Adopting the Concept of Conspiracy in European Community Competition Law Symposium on European Competition Law”, *Northwestern Journal of Law and Business*, Vol: 24, No: 3, s. 647-682.

- KAĞITCIOĞLU, M. (2018), “Kurgudan Gerçekliğe Uzanan Bir Tartışma Alanı: Susma Hakkının İdare Hukukunda Yeri Var mıdır?”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 2018-134, s. 115-152.
- KALINTIRI, A. (2019), *Evidence Standarts In EU Competition Enforcement The EU Approach*, Hart Publishing, Birleşik Krallık.
- KANGAL, Z. T. (2011), *Kabahatler Hukuku*, 1. Bası, XII Levha Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, G. (2020), *İdari Yargulama Hukuku*, Ekin Yayın Evi, 7. Bası, Bursa.
- KARAGÖZ, E.C. (2016), *İdare Hukukunda Karine ve Varsayım*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- KARAHANOĞULLARI, O. (2019), *İdari Yargı İdarenin Hukuka Zorlanması (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- KARAKAŞ, F.T. (2013), “Karine Kavramı, Kanuni Karineler ve Varsayımlar”, *AÜHFĐ*, Cilt: 63, Sayı: 3, s. 729-759.
- KARSLIOĞLU, A.Ş. (2023), “Rekabet Kurulunun Yerinde İnceleme Yetkisi ve Süreçte İlgilinin Hakları”, M. Yasin ve M.C. Şirin (der.), *İdare Hukuku Perspektifinden Rekabetin Korunması* içinde, On İki Levha Yayınları, Ankara, s. 161-201.
- KEKEVİ, G.H. (2008), *ABD, AB ve Türk Rekabet Hukukunda Kartellerle Mücadele*, Rekabet Kurumu Lisansüstü Tez Serisi, No. 15, Ankara.
- KELEK, M. (2023), *Disiplin Hukukunda İspat ve Delil*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- KERSE, C.S. ve N. KHAN (2012), *EC Antitrust Procedure*, 6. Bası, Sweet & Maxwell, Birleşik Krallık.
- KESCMAR, K. ve A. KEIDEL (2015), “Shaping the EU Leniency Programme: The Recent Approach Adopted by EU Courts”, *Journal of European Competition Law & Practice*, Vol: 6, No: 8, s. 556–566.
- KOÇ, E. (2012), “4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’da Düzenlenen İdari Para Cezaları İçin Öngörülen İdari Usul”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 2012-98, s. 231-282.
- KOÇYİĞİT, D.G. (2019), “AİHM Kararları Işığında Tanık Sorgulama Hakkı ve Murtazaliyeva/Rusya Kararı”, *İnsan Hakları Dergisi*, Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı Yayını, Sayı:3, s. 14-20.
- KONURALP, H. (2007), “Rekabet Hukukunda Deliller ve Değerlendirilmesi”, *Rekabet Hukukunda Güncel Gelişmeler Sempozyumu-V, 6-7 Nisan 2007, Kayseri* içinde, s. 11-21, Ankara.
- KÜÇÜK, Ç.M. (2021), “İdari Yargıda Tanık Delili”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XXV, Sayı: 1, s. 551-572.
- LAMBERIGTS, S. (2022), *Corporations and the Privilege against Self-Incrimination*, Hart Publishing, Birleşik Krallık.
- LONATI, S. (2018), “Anonymous Witness Evidence before the European Court of Human Rights: Is It Still Possible to Speak of Fair Trial?”, *European Criminal Law Review*, Vol: 8, No: 1, s. 116-142.

- LORENZ, M. (2013), *An Introduction to EU Competition Law*, 1. Bası, Cambridge University Press, Amerika Birleşik Devletleri.
- MAULIN, R. ve J. BUHART, (2011), “Evidence in Cartels Proceedings: Current State and Prospects”, *Concurrences*, Sayı: 4-2011, s. 51-64.
- MAVIŞ, V. (2022), “Ceza Muhakemesi Hukukunda Dolaylı Tanık”, *Suç ve Ceza*, Sayı: 2022-2, s. 249-290.
- MICHALEK, M. M. (2015), *Right to Defence in EU Competition Law: The Case of Inspection*, University of Warsaw, Polonya.
- NAZZINI, R. (2016), *Competition Enforcement and Procedure*, Second Edition, Oxford University Press, Oxford.
- OECD (2006), “Policy Roundtables: Prosecuting Cartels without Direct Evidence”, <http://www.oecd.org/dataoecd/19/49/37391162.pdf> (Erişim Tarihi: 20.10.2023).
- ÖZDEMİR, O. (2024), *Rekabet Kurumunun Yerinde İnceleme Yetkisi*, On İki Levha Yayıncılık, Ankara.
- ÖZTOPRAK, S. (2021), “Yargı Kararları Işığında İdari Yargılama Usulünde Tanık”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, s. 1363-1404.
- SUURNAKKI, S. ve M.L. TIerno CENTELLA (2007), “Commission Adopts Revised Leniency Notice to Reward Companies that Report Hard-core Cartels”, *Competition Policy Newsletter*, No:1, Spring 2007, s. 7-15.
- TEW, J. (2014), “Siemens AG and others v Commission (Gas Insulated Switchgear): the Difficulties Faced by Appellants Seeking to Challenge Leniency Evidence”, *Journal of European Competition Law & Practice*, Volume 5, Issue 5, s. 273–275.
- TOPÇUOĞLU, M. (2001), “Rekabet Hukuku Uygulamasında Teşebbüs Birlikleri”, *AÜHF D*, Cilt: 50, Sayı: 4, s. 129-171.
- TORRE, F.C. ve E.G. FOURNIER (2017), *Evidence, Proof and Judicial Review in EU Competition Law*, 1. Bası, Elgar Competition Law and Practice, Belçika.
- TÜRKOĞLU ÜSTÜN, K. (2019), *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- ULUSOY, A. D. (2013), *İdari Yaptırımlar*, 1. Bası, XII Levha Yayınları, İstanbul.
- ULUSOY, A. D. (2022), *İdari Yargılama Hukuku*, 3. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara.
- ULUSOY, A. D. (2023), *Türk İdare Hukuku*, 6. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara.
- VAN CLEYNENBREUGEL, P. (2023), *Privilege Against Self-incrimination: An Elephant in the Room of Automated Competition Law Enforcement?*, EULEN Jean Monnet Workshop, <https://hdl.handle.net/2268/313948> (Erişim Tarihi: 20.10.2023).
- VEENBRINK, M. (2021), “The Freedom from Self-Incrimination—A Strasbourg-Proof Approach? Cases C-466/19 P Qualcomm and C-481/19 P DB v Consob”, *Journal of European Competition Law&Practice*, Vol: 12, No: 10, s. 750-752.
- VOLPIN, C. (2014), *Evidence and Proof in EU Competition Law: Between Public and Private Enforcement*, Doctoral Thesis, Università Degli Studi di Padova.
- WILLS, W.P.J. (2003), “Self-Incrimination in EC Antitrust Enforcement: A Legal and Economic Analysis”, *World Competition: Law and Economics Review*, Vol: 26, No:4, s. 567-588.

- WILLS, W.P.J. (2024), *EU Antitrust Enforcement Law, Economics, History, Policy & Practice*, Concurrences, ABD.
- WISH, R. ve D. BAILEY (2012), *Competition Law*, 7. Bası, Oxford University Press, Amerika Birleşik Devletleri.
- YALÇIN, A. (2022), *AB ve Türk Rekabet Hukukunda Hukuka Aykırı Delillerin Kabul Edilebilirliği*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Ankara.
- YALTI, B. (2006), *Vergi Yükümlüsünün Hakları*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- YASİN, M. (2015), *İdari Yargılama Usulünde İspat*, On İki Levha Yayınları, Ankara.
- YILDIRIM, A. (2023), *Anayasal Bir Güvence Olarak Ceza Muhakemesinde Tanık Sorgulama Hakkı*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- YILMAZ, E. (1999), “Rekabet Kanunu Uygulamasında Usul ve İspat Sorunları”, *Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları, Kasım 1999*, s. 79-102.
- YILMAZ, E. (2004), “Rekabet Hukukunda Deliller, Delillerin Toplanması ve Değerlendirilmesi Üzerine Düşünceler”, *Rekabet Hukukunda Güncel Gelişmeler Sempozyumu-II, 9 Nisan 2004, Kayseri* içinde s. 67-88.
- YÜCEL, M.T. (1994), “Ceza Adaletinde Tanık”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 1994/1, s. 100-106.

Türk Mevzuatı

2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu

213 sayılı Vergi Usul Kanunu

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu

4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun

2010/2 sayılı Rekabet Kurulu Nezdinde Yapılan Sözlü Savunma Toplantıları Hakkında Tebliğ

Uluslararası Sözleşmeler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AB Mevzuatı

Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Anlaşma

Avrupa Topluluğunu Kuran Anlaşmanın 81 ve 82. Maddelerinin Uygulanmasına İlişkin 1/2003 sayılı Konsey Tüzüğü

Avrupa Komisyonu Tarafından Yürütülen Rekabet Soruşturmalarına İlişkin Usulü ve Yetkileri Düzenleyen Mülga 17/62 Sayılı Konsey Tüzüğü

Kartel Dosyalarında Cezadan Bağışıklık ve Ceza İndirimi Hakkında 2006 tarihli Komisyon Duyurusu

Üye Devletlerin Rekabet Otoritelerinin Etkinliğinin ve İç Pazarın İşleyişinin Güçlendirilmesine ilişkin 2019/1 sayılı AB Direktifi

Genel Mahkeme Usul Kuralları

Almanya Mevzuatı

Almanya İdari Suçlar Kanunu (Gesetz über Ordnungswidrigkeiten)

Almanya Rekabet Kanunu (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen)

Anayasa Mahkemesi Kararları

E. 2004/31, K. 2007/11, T. 31.01.2007.

E.2012/106, K.2012/190, T. 29.11.2012.

E. 2012/93, K. 2013/8, T. 10.01.2013.

E. 2019/80, K. 2022/31, T. 24.03.2022.

B. No: 2014/12757, Mehmet Güzeloğlu Başvurusu, T. 07.06.2017.

B. No: 2015/19616, Ahmet Altuntaş ve diğerleri Başvurusu, T. 17.05.2018.

B. No: 2017/21825, Hasan Ballı Başvurusu, T. 02.06.2020.

B. No: 2019/30221, Orhan Güleriyüz Başvurusu, T. 28.12.2021.

Yargıtay Kararları

CGK, E. 1993/6-79, K. 1993/108, T. 19.04.1993.

Danıştay Kararları

4. D., E. 1977/711, K. 1977/2635, T. 19.10.1977.

10. D., E.1991/609, K.1992/4099, T. 23.11.1992.

10. D., E.1999/4852, K.2001/3433, T. 08.10.2001.

13. D., E. 2005/8957, K. 2006/4722, T. 13.12.2006.

13. D., E. 2005/5652, K. 2005/5498, T. 08.04.2008.

5. D., E.2018/4585, K.2019/6181, T. 21.11.2019.

13. D., E. 2022/2340, K. 2022/2674, T. 15.06.2022.

İdare Mahkemesi Kararları

Ankara 2. İdare Mahkemesi, E.2020/2115, K.2021/1092, T. 26.06.2021.

Rekabet Kurulu Kararları

Antalya Ecza Depoları, S. 04-31/363-89, T. 03.05.2004.

Ege Hazır Beton, S. 04-77/1109-278, T. 02.12.2004.

Kuru İncir, S. 12-12/383-112, T. 16.03.2012.

Çimento, S. 12-17/499-140, T. 06.04.2012.

Çelik Çember, S. 12-52/1479-508, T. 30.10.2012.

Antalya Tur Operatörleri, S. 16-40/662-296, T. 21.11.2016.

Luxottica, S. 17-08/88-38, T. 23.02.2017.

Edirne Otogar, S. 17-23/384-167, T. 19.07.2017.

Burdur Makine Mühendisleri, S. 17-41/640-279, T. 14.12.2017.

CK Akdeniz, S. 18-06/101-52, T. 20.02.2018.

2018 Maya, S. 18-42/664-325, T. 08.11.2018.

Posta/Kargo Taşımacılığı, S. 20-04/47-25, T. 16.01.2020.

İstanbul Gümrük Müşavirleri, S. 20-08/77-44, T. 06.02.2020.

Yozgat Hazır Beton, S. 20-15/215-107, T. 19.03.2020.

Kaynak Sektörü, S. 21-20/247-104, T. 08.04.2021.

AİHM Kararları

Funke/Fransa, B.No: 10828/84, T. 25.02.1993.

Doorson/Hollanda, B. No. 20524/92, T. 26.03.1996.

Saunders/Birleşik Krallık, B.No: 19187/91, T. 17.12.1996.

Van Mechelen vd./Hollanda, B.No. 21363/93, 21364/93, 21427/93 ve 22056/93, T. 23.04.1997.

Teixeira de Castro/Portekiz, B. No. 25829/94, T. 09.06.1998.

JB/İsviçre, B.No: 31827/96, T. 03.08.2001.

Allen/Birleşik Krallık, B.No: 76574/01, T. 10.09.2002.

Allan/Birleşik Krallık, B.No: 48539/99, T. 05.11.2002.

Jalloh/Almanya, B.No: 54810/00, T. 11.07.2006.

Jussila/Finlandiya, B. No: 73053/01, T. 23.11.2006.

O'Halloran/Birleşik Krallık, B.No:15809/02 ve 25624/02, T. 29.06.2007.

Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık, B.no: 26766/05 ve 22228/06, 15.12.2011.

Pákozdi/Macaristan, B. No: 51269/07, T. 25.11.2014.

Schatschaschwili/Almanya, B.no. 9154/10, T. 15.12.2015.

Chap Ltd/Ermenistan, B. No: 15485/09, T. 04.05.2017.

Özmutur İnşaat Elektrik Nakliyat Temizlik San. ve Tic. Ltd. Şti./Türkiye, , B. No: 48657/06, T. 28.11.2017.

Sa-Capital Oy/Finlandiya, B. No: 5556/10, T. 14.02.2019.

De Lege/Hollanda, B.No: 58342/15, T. 04.10.2022.

ABAD ve Genel Mahkeme Kararları

Case T-62/98 Volkswagen v. Commission [2000] ECR II-2707.

Case T-50/00 Dalmine v. Commission [2004] ECR II-2395.

Case T-38/02 Groupe Danone v. Commission [2005] ECR II-4407.

Case T-464/04 Independent Music Publishers and Labels Association v Commission [2006] ECR II-2289.

Case T-120/04 Peróxidos Orgánicos v. Commission [2006] EU:T:2006:350.

Case T-36/05 Coats Holdings and Coats v Commission [2007] EU:T:2007:268.

Case T-54/03 Lafarge v Commission [2008] ECR II-120.

Case T-240/07 Heineken Nederland v Commission [2011] ECR II-3355.

Case T-110/07 Siemens AG v Commission [2011] ECR II-477.

Case T-191/06 FMC Foret v Commission, [2011] ECR II-2959.

Case T-59/07 Polimeri Europa SpA v. Commission [2011] ECR II-4687.

Case T-377/06, Comap v. Commission [2011] EU:T:2011:108.

Case T-113/07 Toshiba v. Commission [2011] EU:T:2011:343.

Case T-112/07 Hitachi and Others v Commission [2011] EU:T:2011:342.

- Case T-348/08 Aragonesas Industrias y Energía v Commission [2011] EU:T:2011:621.
Case T-385/06 Aalberts Industries and Others v Commission [2011] EU:T:2011:114.
Case T-186/06 Solvay v Commission [2011] EU:T:2011:276.
Case T-133/07 Mitsubishi v. Commission [2011] ECR II-4219.
Case T-214/06 Imperial Chemical Industries v. Commission [2012] EU:T:2012:275.
Case T-439/07 Coats Holdings v. Commission [2012] EU:T:2012:320.
Case T-336/07 Telefonica and Telefonica de Espana v Commission [2012] ECLI:EU:T:2012:172.
Case T-588/08 Dole Food and Dole Germany v. Commission [2013] EU:T:2013:130.
Case T-364/10 Duravit and Others v. Commission [2013] EU:T:2013:477.
Case T-566/08 Total Raffinage Marketing v. Commission [2013] ECLI:EU:T:2013:423.
Case T-541/08 Sasol and Others v Commission [2014] EU:T:2014:628.
Case T-72/09 Pilkington Group and Others v. Commission [2014] EU:T:2014:1094.
Case T-286/09 Intel v. Commission [2014] EU:T:2014:547.
Case T-104/13 Toshiba v. Commission [2015] EU:T:2015:610.
Case T-655/11 FSL and Others v Commission [2015] EU:T:2015:383.
Case T-491/07 CB v. Commission [2016] EU:T:2016:379.
Case T-54/14 Goldfish and Others v Commission, [2016] EU:T:2016:455.
Case T-216/13 Telefonica v. Commission [2016] EU:T:2016:369.
Case T-763/15 Sony Optiarc and Sony Optiarc America v. Commission [2019] EU:T:2019:517.
Case T-530/15 Huhtamäki and Huhtamaki Flexible Packaging Germany v. Commission [2019] EU:T:2019:498.
Case T-433/16, Pometon SpA v. Commission [2019] EU:T:2019:201.
Case T-371/17 Qualcomm and Qualcomm Europe v Commission [2019] EU:T:2019:232.
Case T-363/18 Nippon v. Commission [2021] EU:T:2021:638.
Joined Cases 100-103/80, Pioneer v. Commission [1983] EU:C:1983:158.
Joined Cases T-305/94 to T-307/94, T-313/94 to T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 and T-335/94 Limburgse Vinyl Maatschaapij and Others v Commission [1999] EU:T:1999:80.
Joined Cases C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P to C-252/99 P and C-254/99 P Limburgse Vinyl Maatschaapij and Others v Commission [2002] EU:C:2002:582.
Joined cases T-67/00, T-68/00, T-71/00 and T-78/00 JFE Engineering v Commission [2004] EU:T:2004:221.
Joined Cases T-236/01, T239/01, T-244/01 to T-246/01, T-251/01 and T-252/01, Tokai Carbon Co. Ltd and Others v Commission [2004] EU:T:2004:118.
Joined cases C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P to C-208/02 P and C-213/02 P Dansk Rørindustri and Others v Commission [2005] EU:C:2005:408.

Joined Cases C-403/04 P and C-405/04 P Sumitomo Metal Industries and Nippon Steel v Commission [2007] EU:C:2007:52.

Joined Cases T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 and T-136/02 Bollore and Others v. Commission [2007] EU:T:2007:115.

Joined Cases C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P and C-137/07 P Erste Group Bank and Others v. Commission [2009] EU:C:2009:576.

Joined Cases C-239/11 P, C-489/11 P and C-498/11 P Siemens AG and Others v. Commission [2013] EU:C:2013:866.

Case 374/87 Orkem v. Commission [1989] ECR 3283.

Case 27/88 Solvay&Cie v. Commission [1989] ECR 3355.

Case C-60/92 Otto v. Postbank [1993] EU:C:1993:876.

Case C-301/04P SGL Carbon AG v. Commission [2006] EU:C:2006:432.

Case C-411/04 P Salzgitter Mannesmann v. Commission, [2007] ECR I-959.

Case C-413/08 P Lafarge v. Commission [2010] EU:C:2010:346.

Case C-407/08 P Knauf Gips v Commission [2010] ECR I-6375.

Joined Cases T-379/10 and T-381/10 Keramag Keramische Werke AG and others v. Commission [2013] EU:T:2013:457

Case C-613/13 P *Keramag Keramische Werke AG and others v. Commission* [2017] EU:C:2017:49

Case C-481/19 DB v. Consob [2021] EU:C:2021:84.

Komisyon Kararları

Case COMP/E-1/37.152 [2002] – Plasterboards.

Case IV/E-1/35.860-B [1999] – Seamless steel tubes.

Üniversiteler Mahallesi
1597. Cadde No: 9
06800 Bilkent - Çankaya /ANKARA
[http:// www.rekabet.gov.tr](http://www.rekabet.gov.tr)